

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LØVE HERREDS SKOLEHISTORIE

INDTIL CA. 1850

AF

Johs. C. Jessen

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HOLBÆK AMT
1955

LØVE HERREDS
SKOLEHISTORIE

INDTIL CA. 1850

LØVE HERREDS SKOLEHISTORIE

INDTIL CA. 1850

AF
JOHS. C. JESSEN

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HOLBÆK AMT

HOLBÆK AMTSTIDENDES BOGTRYKKERI

1955

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indledning	7
I. HAVREBJERG OG GUDUM SOGNE	13
Per Degn	13
Skolepatronen	15
„Den sorte svane“	18
Nok et par degne	24
Kirkesanger	25
II. FINDERUP SOGN	26
Tjørnelunde skole	27
Ludvig Holbergs protegé	27
Høng skole	31
III. TERSLØSE OG SKELLEBJERG SOGNE	33
Skellebjerg skole	34
Amtsprøbst Severin Warthoe	42
IV. ØRSLEV OG SOLBJERG SOGNE	46
Kragerup skole	47
Justitsråd Anders Fogh	48
Fabrik og skole	49
Ørslev skole	52
Sognepræst Christian West Hertel	55
Solbjerg Skole	59
Skoleholder, student Axel Kühl	61
V. REERSLEV OG RUDS VEDBY SOGNE	63
Provst Niels Heining	63
Reerslev skole	66
Skolelærer og kirkesanger Lars Nielsen	68
Ruds Vedby skole	69
Sognepræst Jørgen Christian Svitzer	71
VI. GØRLEV OG BAKKENDRUP SOGNE	78
Gørlev skole	80
Hammondsk familieliv, kirke- og skolepatronat	81
Rye skole.....	85

VII. SÆBY OG HALLENSLEV SOGNE	87
Sæby skole	88
Oberst Arnoldus Falkenschiold	93
Degn og skoleholder Jørgen Raffenberg	94
Skolelærer Ole Jensen	96
Hallenslev skole.....	98
Buerup skole	100
Løgtved skole	101
VIII. GIERSLEV SOGN.....	101
Gierslev skole	103
En flittig gamling som degn	104
En degn med fornemmelser	107
Løve skole	110

Af Johs. C. Jessens skolehistorier udkom tidligere:

- V. og Ø. Flakkebjerg Herreders Skolehistorie 1690—c. 1900. Eget forlag. Udsolgt.
- Slagelse Herreds Skolehistorie 1721—1830. Forlag: Historisk Samfund for Sorø Amt.
- Alsted og Ringsted Herreders Skolehistorie indtil 1830. Forlag: Hist. Samf. for Sorø Amt.
- Præstø Amts Skolehistorie indtil 1830. Forlag: Hist. Samf. for Præstø amt.
- Tybjerg Herreds Skolehistorie indtil 1830. Særtryk af årbog 1946 for Præstø amt.
- Kalundborg Skolevæsens Historie indtil 1850. Særtryk af „Fra Holbæk Amt“ 1954.
- Endvidere en afhandling i „Fra Holbæk Amt“ 1950 om Helsinge-Drøsselbjerg skoler samt en afhandling i Historisk Samf. f. Præstø amts årbog 1948 om Kongsted skole.

Indledning

Det lød nok så kønt i det kgl. budskab af 21. jan. 1737, at formålet for skolevæsenets indretning var »at forbedre vore kære Undersaatters Velfærd i det aandelige og ej mindre i det timelige«, når »den opvoksende Slægt kunde undervises i deres Kristendoms Grund samt Læsning, Skrivning og Regning .. og altsaa gøres bekvemmere bedre end hidtil at besørge deres timelige og evige Bedste«.

Christian den Sjettes Skoleforordning af 23. Jan. 1739, der i det væsentlige formedes efter biskop *Christen Worms* (1711—37) instruks for *Frederik den Fjerdes Skoler* af 1721, afkræfter på ingen måde ved sin ordlyd dette kgl. løfte, så man bør ikke tvivle om kongens oprigtighed ved budskabets udstedelse. Men majestæten synes at have været udstyret med et vegt sindelag, der bøjede af, når stærkere kræfter greb ind i hans værk. Han gav efter for godsejernes stærke protester mod forordningens økonomiske bæreevne, da han udstedte plakat af 29. april 1740. Heller ikke inden for det mørk pietistiske hofliv kunne han hævde sig, og især ikke mod kraftfulde, målbevidste personligheder som storgodsejeren, kammerherre *Carl Adolph von Plessen*, der anså skolens opgave som løst, når den indplantede ungdommen guds frygt og kristendom, mens skrive- og regnekunstens opøvelse var tidsspild, slotspræst *Erik Pontoppidan*, sprænglærd i dogmatikkens urokkelige grundpiller, hvormed han udpenslede den pietistiske livsvisdom i sin lærebog over Luthers lille katekismus og en ny salmebog til rettesnor for skole, hjem og kirke, samt den nye

biskop, *Peder Hersleb*, der som visitator villigt, strengt og myndigt praktiserede Plessens og Pontoppidans direktiver for skolens trivsel.

Og endelig kapitulerede majestæten helt, da han ofrede de manuelle skolefag på den tvungne konfirmations så dyrebare, hellige alter (1736) og derved afslørede dem som en ren og skær staffage til hans kongstankes forherligelse.

Efter således afstukne baner henlevede eller rettere hendedøde den danske skole i de næste 50 år, der kan kendetegnes ved, at Sjællands bispedømme arvedes på spindesiden, da Herslebs svigersøn, *Ludvig Harboe*, i 1757 og dennes svigersøn, *Nicolaj Edinger Balle*, i 1783 forlenedes med krumstav, bispeskrud og bispestol.

Tiden havde kendeligt skiftet ansigt; det pietistiske element var nu under konkurs. Oplysningsmændene, rationalisterne og filantroperne talte og skrev »Roma« imod og krævede tidsånden sat i værk til skolens og folkelivets vækst og fremme, socialt og religiøst, materielt og åndeligt. Biskop Balle var ikke uberørt af tidsskiftet, men efter en visitations-rundtur i 1785 åbenbarede han at have rod i de nedarvede former ved at give luft for sine følelser over for de fremstormende reformatorer, der skyldte ham for at standse oplysning og lade sig nøje med udenads plapper og brugte ham som skive for deres ustandseligt heftige skyts. Han noterede:

»Der er ingen Aarsag til at beskyldte vor Almue for barbarisk Vankundighed. Heller ikke bestaar Folkets Oplysning i tomme Ord, som udenad opregnes uden Forstand og Eftertanke. Vistnok maa Lærebogen saaledes indprentes i deres Hukommelse, at de kan have Svar tilrede, naar Spørgsmaal bliver dem gjort, at de selv uden Møje straks tilbagekalder Religionens dyrebare Lærdomme i deres Erindring, naar Omstændigheder i Livet indtræffer, der gør det vigtigt for dem at mindes derom.« Balle førte sokratisk samtale med eleverne under overhøringen, så alle, både gamle og unge derved kunne belæres, fortæller han videre. »Den ganske Opmærksomhed er spændt. Derfor nyder jeg den Lykke, at ingen er bange for

mig, og at man ønsker ved Slutningen, at jeg snart maa komme igen . . Det er ikke haarde Bebrejdelser, larmende Klager, støjende Raab om Forbedring, men ved skaanende Mindelser og kærlig Opmuntring og mild Tilfredshed med den Flid, som allerede er brugt, at Mennesker, gode Mennesker, skulde bevæges og opflattes til at fordoble deres Iver og Nidkærhed.«

Balles visitatser lyste af overbærende tålmod over for uegnede skoleholdere, der efterhånden rekruteredes fra alle mulige praktiske almindelige arbejdsfelter, og af mild, ofte spørgende venlighed, der lokkede børnenes smil og mødrenes perlende tårer frem. Men næppe var bispens kaleche kørt frem mod visitats andet steds, før indtrykket forflygtigedes i den nøgne virkelighed, hvor man stod med en skole, der forlængst havde udspillet sin rolle i et hav af kedsomhed og unytte. Bispens anede endnu ikke, at det var læremåden og ikke hans personlige charme, der bevirkede, at han i 1789 ydmygede sig ved at bejle til den verdslige myndighed for at fremtvinge mødepligt under hans visitationer, hvorom efterfølgende skrivelse af 8. aug. 1789 fra amtmand *M. H. Løvenskjold* vidner:

»Jeg har opfyldt Biskoppens Forlangende ved at lade alle vedkommende i Løve Herred alvorligen formane og tilkalde, at de under den fastsatte Straf lader deres Tjenestefolk og Børn efter nærmere Bekendtgørelse fra Prædikestolen møde i Kirkerne og Skolerne til Overhørelse af Biskoppen i næste Maaned. Meget ønsker jeg, at samme maa have den forønskede Virkning. Jeg haaber det og, men skulde det mod Forventning fejle, beder jeg Deres Højærværdighed at tilmelde mig samme til nærmere Undersøgelse og de skyldiges Afstraffelse.«

Man måtte imødekomme kritikken, og Balle efterlyste de manuelle fag, som mangfoldige skoleholdere, rekruteret som de var fra ustuderede eller uoplyste kredse, næppe selv var opøvede i, hvorfor det nu krævedes, at enhver ansøger om skolekald skulle indstille sig til en provstprøve. Det er jo velbekendt, at seminarierne på Blågård i 1791 og Brahe Trolleborg

af 1794 oprettedes henholdsvis på rationalisternes og filantropernes grundsyn. Men de få unge skolelærere, de udsendte, fyldte kun ringe op i skolerne. Så var det i begyndelsen af århundredet, at præstegårdsseminarierne vrimlede op under regeringens godkendelse, og at en og anden præst på eget initiativ »dannede« en eller flere unge mænd til skoleholderi. Det skete alt under gammeldags dogmatisk form, ikke mindst på Ejler Hammonds seminarium i Brøndbyvester, mest når en præst på egen hånd lærte fra sig.

Biskoppen fandt sig beføjet til at modernisere skolens ånd. Pontoppidans lærebog erstattedes i 1792 af Balles, og det gamle salmeværk kasseredes til fordel for et nyt, der imødekom tidens smag. Man kan ikke sige, at det indvirkede forfriskende i skolelivet. »Man sætte ølse for, man sætte ølse bag. Pølsen beholder dog sin smag.«

Mere virkning gjorde skolereglement af 10. okt. 1806 for de østlige landsdele, da skolens formål fastsattes: Børnene skal lære at læse tydeligt, med fornuft forklare katekismus og lærebog, opøves i de 4 regningsarter og reguladetri, skrive en ren og tydelig hånd og synge de almindelige salmer. Degnekaldene skal nedlægges ved vakancer, og deres indkomster gå til skolevæsenets forbedring. De autoriserede seminarister har ret til skolekald på landet og tituleres kirkesanger og skolelærer, mens degnetitlen stryges. Oprettelse af skolekommissioner i sognene tog sigte på befolkningens varetagelse af skolevæsenet. Med dette reglement for øje gennemførtes skoleanordning af 29. juli 1814. Ved anordning af 5. dec. 1806 stiftedes amtsprovstierne som en lokal myndighed over skolekommissionerne. For Holbæk amt udnævntes *Severin Warthoe* d. 18. dec. 1807.

Efter afslutningen af sin 4. omrejse d. 30. juli 1804 nedskrev den gamle biskop: »Ogsaa paa denne Bane i dette Tidsløb mødte mig mange Besværligheder og Fortrædeligheder«. Han var træt og takkede af i 1808, ikke uden hyldest fra mange sider. Den nye biskop, *Fred. Münter*, † 1830, var en fuldblods rationalist. Krigen hærgede landet; færre meldte sig til skole-

tjeneste, men ved reskr. af 1810 efterlyste kancelliet yderligere præstestandens hjælp til »dannelse« af skolefolk. Og biskop Münter tilskyndede under sine visitatser. Der var meget, som hindrede skolelivets naturlige udfoldelse, noget i retning af, hvad vi erfarer nu, da skoleloven af 1937 med besvær sættes i værk.

For at aflaste lærermanglen indførtes ved lov af 3. sept. 1822 den såkaldte indbyrdes undervisning, ved hvilken et næsten ubegrænset antal børn kunne føres an af een lærer. En del præstegårdsseminarier overflødiggjordes, bl. a. Brøndbyvesters. Det blev en forringelse af skolens opgave, der fulgte, en død og kold periode, en tankeløs oplæring ad mekanisk vej; læreren ved sin pult, en fløjte, 2 flinke elever som hjælpere, pegepinde, papskiver (tabeller) med påtrykt, efterhånden fremadskridende lærestof, ingen forklaringer. En befaling i 1824 krævede den indledet med andagt (bøn og forklaring) for at opvække religiøse følelser og begreber hos de unge, hvilket skulle være et hovedformål for denne undervisningsform, kgl. majestæts hjertebarn.

I 1830'erne vakte *Christen Kold* røre i kleresiet med sin undervisningsmåde, men blev jo straks stoppet. De gudelige forsamlinger skabte mere liv i flere egne af landet, i Løve herred skete det på Tissøegnen ved den djærve lærer *Ole Jensen*. Frihedsrøret gjorde sig nu gældende hist og her i den almindelige befolkning, og lærerne rykkede frem med deres krav om at give deres besyv med i skolesager. Men kancelli og klerisi stod fast og myndigt på vagt mod slige foreteelser. Der var endnu en lang vej at befare, inden de måtte give los.

Ved en afhandling om skoleforholdene i Helsingør og Drøsselbjerg sogne har jeg udførligt skildret skolelivet i Løve herred indtil 1814 i »Fra Holbæk Amt« 1950 (pag. 12—52). Af økonomiske grunde tillader jeg mig for suppleringen af foranstående korte afknappede rids at henvise læserne til denne afhandling, for hvilken »Dansk historisk Fællesforening« under 7. sept. 1952 tildelte mig æresprisen for 1950.

Jeg bringer en tak til direktionen for *Den grevelige Hielm-*

stjerne-Rosencroneske Stiftelse for økonomisk støtte til udgivelse af denne lille skolehistorie, som bliver min sidste.

Og jeg takker herværende arkiver og biblioteker for den elskværdige hjælp og betjening, jeg har nydt under mine studier i 20 år.

København, den 1. maj 1955.

Johs. C. Jessen

I. Havrebjerg og Gudum sogne

Hovedsognet Havrebjerg lå i Holbæk amts Løve herred på proprietærgods, annexet Gudum hørte under Sorø amts Slagelse herred på Antvorskov ryttergods. Da skolerne i slutningen af trediverne blev til, ejede *Ludvig Holberg* Brorup gods, hvorunder Havrebjerg sogn og kirke var forbundet. Efter at han i 1745 havde købt Tersløsegård, stiftede Frederik den Femte 1747 baroniet Holberg af Brorup og Tersløsegård, som Holberg året efter skænkede til Sorø akademi.

Per Degn

Økonomisk set var det en betydelig forfremmelse for student *Andreas Romsgaard*, da han i 1731 fik Gudum-Havrebjerg degnekald, hvis sæde lå i annexet Gudum. Men bolig-mæssigt var det et tab for familien at flytte fra den pyntelige, kongelige skole i Slotsbjergby, hvor de i 10 år havde hygget sig, ind i den simple Gudum degnebolig, en indskrænket kampestensbygning med mørkt skumle, kolde stuer uden degnejord og kun en liden kálhauge.

Led og ked af de hyggeløse forhold rykkede degnen i 1735 sine teltpæle op og forlagde residensen til hovedsognet. Embedsboligen bortlejede han for 2 rd. årlig og lejede sig ind i et gammelt forsømt hus i Havrebjerg by, som bønderne tidligere — når de var i det hjørne — nu og da havde brugt til en skoleholder for deres børn.

Det er ikke usandsynligt, at Romsgaard havde Per-Degneblod i sine årer og lagde vind på at øge sit embede, for at efterfølgeren ikke skulle bande ham i hans grav. Rygtet fo'r viden

om lande, at majestæten agtede at indføre et almindeligt almueskolevæsen overalt i landet, og der ymtedes om, at mange degnekald uden for rytterdistrikterne muligvis ville blive forbundne med skolehold mod et særligt tillæg for dette.

Havde Romsgaard også embedets tarv for øje, da han fæstede bo i det gamle skolehus? Var det for at vænne sig til den hengemte skoleluft i de lave stuer? Ja, det var hans hemmelighed; en klog feltherre blotlægger ikke sine strategiske planer i utide!

Det forlød, at et reskript, udgået 25. februar 1735, pålagde stiftsøvrighederne at undersøge, hvor mange skoler, der måtte indrettes for at dække landets behov, og at herredsprovsten *Niels Heining*, Ruds Vedby, var stærkt interesseret i dette for sit herreds vedkommende; han standsede foreløbigt ved tallet 13, blandt hvilke Havrebjergs skole fandtes, og som det synes nogle degneskoler.

Det gik nu slag i slag, og Romsgaard fulgte spændt slagenes gang, navnlig, hvad der skete i Bakkendrup kirke d. 27. februar 1737, da provsten havde stævnet herredspræsterne, kirkernes patroner, største lodsejere i sognene og 4—6 »vittigste« mænd af hvert sogn til møde for nærmere at fastslå skolernes antal og placering. Også sognepræsternes indberetninger i 1738 om skoler i deres sogne var af interesse. Hr. *Jochum Gynther* til sognekaldet skrev: »Ordentligt Skolehus er hidtil ikke bleven brugt af Kirkens Patron udi Havrebjerg Sogn«.

Efter at forordningerne om skolerne på landet og i købstæderne var udgåede, anordnedes den såkaldte degnepension til Slagelse Latinskole, der forblev: Finderup 5, Reerslev 3, Ruds Vedby 1, Sæby-Hallenslev 5, Gørløv-Bakkendrup 6, Helsing-Drøsselbjerg 5, Stillinge 5, Havrebjerg-Gudum 3,3, Gierslev 3, Ørslev-Solbjerg 4 rd., ialt 40,3 rd.; det var 9. oktober 1739.

Nu var tiden inde til at være på vagt, mente Romsgaard og gjorde sig rede, men herrefolket i dette slaraffenland af herregårde, hvor hylet over skolebyrderne var himmelråbende,

tøvede i sikker tro på, at noget ville vise sig, og plakaten af 29. april 1740 gav dem jo ret deri. Også de var nu rede.

Under forsæde af amtmand *Fred. Adeler* afholdtes d. 8. juli 1740 på Gundetved indstillingsmøde for skolevæsenets endelige organisation i disse egne, repræsenteret af skolekommissionerne for Kalundborg, Dragsholm, Sæbygaard og Holbæk amter ved provsterne, herreds- og birkefogderne, kirkeejerne og største lodsejere. Indstillingen vedtoges og underskrevet af amtmanden og provsterne — blandt sidstnævnte provst *C. C. Reenberg*, Finderup, for Løve herred, der på ordre af stiftsovrigheden d. 22. august 1742 udstedte en tabel eller et skema over approberede indstillinger for sit herred.

Fire dage efter mødet visiterede biskop *Peder Hersleb* i Havrebjerg kirke: »Præsten Jochum Gynther har kun slet Rygte; han prædikede over Ordene »at vore Sønner maa være som Planter, der er komne til Frodighed i deres Ungdom, vore Døtre som Hjørnepiller, der er udhuggede af Tempellets Stil« (Ps. 144, 12), med nogle spillende Klygter*) uden Fynd. Paa Sjæleregisteret fandtes ikkun 62 Ungdom, men var flere, hvorfor det blev ham tilbageleveret at gøre om igen. Ingen Skole, derfor overalt stor Vankundighed. Mangel paa Læsning hos de smaa, Mangel paa Øvelse hos de ældre. Præsten og Degnen blev tiltalte og advarede.« —

Skolepatronen

Gudum sogn nød skolegang i Sønderup kgl. skole; nu ville Havrebjerg sogn selv få skole. Et hovedpunkt i forordningen var, at et skoledistrikts største lodsejer, eller rettere kirke-ejer, forpligtedes til at indrette og vedligeholde skolehuset og føre skolekassen. Følgelig måtte assessor *Ludvig Holberg* som ejer af Brorup og Havrebjerg kirke blive skolepatron for Havrebjerg sogn.

Det gav stof til mange beregninger for den økonomiske pro-

*) Kløgt, klygt, flertal kløgter, klygter; kløgt, åndrigheid, vittighed. Spillende kløgt: lod sit vid, sin vittighed spille.

fessor, for lodsejerne på egnen var inde på at ordne skolevæsenet på billigste måde med degneskoler, hvorved en skolestue med gang blot kunne tilhæftes degneboligen, og skolelønnen skønsmæssig forringes. Men nu var det så tosset for Holberg, at degneboet lå i Gudum. Ganske vist kunne man lade børnene fra Havrebjerg søge skole hos degnen i Gudum, men det var ugørligt, da det ville være at gøre et indgreb i de kongelige rettigheder; lignende forhold af omvendt orden hindrede en degneskoles placering i Havrebjerg.

På Gundetved måtte Ludvig Holberg som skolepatron vedgå at opføre et nyt skolehus på 12 fag af eg og bøg i Havrebjerg by og at pålægge godset skoleholderlønnen med 12 rd., 4 td. rug, 4 td. byg, græs og foder til 1 ko og 6 får. Forordningen lød på 12 rd., 5 td. r., 7 td. b., græs og foder til 2 køer og 6 får, men det tog de høje herrer sig ikke så højtideligt af i betragtning af plakatsens lempelser.

Så snart *Andreas Romsgaard* erfarede resultatet af mødet på Gundetved, var han straks på benene for at få skoleholdet, og intet kunne være assessoren behageligere. På papiret lød det jo nok, at skolelønnen var som foranstående anført, at undervisningen påbegyndtes i Havrebjerg skole d. 4. december 1741 ved student, degn *Andreas Romsgaard* som skoleholder, og at herredets skolesynsforretninger i juli 1742 d. 13. nedskrev: »Ingen Degnebolig, men i Gudum, hvis Ungdom er henlagt til kgl. Skole, og har maattet leje Hus i Havrebjerg, fordi Boligen i Gudum var stensat . . . , 8. Juli 1740 vedtaget af Assessor Holberg, at et nyt Skolehus i Havrebjerg skal til Skole indrettes, og Løn tillægges samme nye Skole. Synsforretningen udviste samme Skole 12 Fag Eg og Bøg, mod Nord et maadeligt Haugerum 32 og 14×42 og 20, en Jernbilæggerovn, 2 Fyrborde paa Bøgestolper, 4 Bænke paa Fyrfødder, 1 Dusin Katekismer og Skoleinstruktionen. Hertil Havrebjerg, Blæsinge, Krænkerup, 12 Rd., 4 Td. Rug, 4 Td. Byg, 30 Læs Tørv, Græsningsret paa Fælleden til 1 Ko og 6 Faar, 2 Læs Hø og 3 Læs Halm.« Det var jo meget diplomatisk opsat og foregreb i og for sig intet — om nyt skolehus!

Skolepatron og degn forstod begge forhandlingens kunst, og det blev så til, at Romsgaard frit kunne bo i det gamle skolehus mod at forrette sogneskolen, men den kontante pengeløn nedsattes til 6 rd. Holberg havde reddet sig de andre årlige 6 rd. Det var jo en aftale, at spørgsmålet om en degnebolig i forbindelse med skolen ikke lå for. For så vidt gik alt ret godt. Byggeri af skole sparet! .

Ovre i Løve havde man i nogle år en student *Anders Schytte* som skoleholder. Han logerede nogle dage i 1748 i Havrebjerg præstegård og prædikede om søndagen i kirken. Under talen gjorde han et stærkt udfald mod Romsgaard, som indgav klage til provsten. Højærværdigheden forlangte sig prædikenen tilstillet, men Schytte svarede, at han havde prædikeret i 8 år, uden at nogen havde begæret prædiken. Romsgaard krævede da at få bevist af tingsvidner, hvad Schytte havde sagt. Så sendte Schytte talen, men den kunne Romsgaard ikke anerkende, da de usømmelige og ærerørige udtalelser var udeladt. Studenten suspenderedes, men gik så villig til forlig, hvorunder han formanedes at tale forsvarligt på det hellige sted.

Det var lutter idyl mellem Holberg og degnen, og 1749 blev Romsgaard degn til selveste Tersløse-Skellebjerg degnekald. Men nu kom der overraskende kludder i regnskabet p. gr. af følgende

Kaldsbrev

Jeg, Ludvig Holberg, Friherre af Baroniet Holberg, gør vitterligt, at eftersom forrige Sogndegn til Havrebjerg-Gudum Menigheder er forflyttet til Tersløse-Skjellebjerg Menigheder, saa meldte Havrebjerg-Gudum Degneembede saaledes er blevet vakant og nærværende hæderlig og vellærde Student Andreas Hjort, som paa en syv Aars Tid har troligen forrettet Skoleembedet i Tjørnelunde Skole hos mig har anholdt, at han samme Kald maatte nyde og tiltræde, da i Kraft af den Ret og Rettighed efter Hans kongelige Majestæts allernaadigste Beviling jeg som Patron til samme Kald har, vil jeg ham herved til forbemeldte Havrebjerg-Gudum Menigheder vacerende Sognekald have voceret og kaldet, saasom jeg ham herved vocerer imod hans Forpligt, at han den rene sande

Guds Ords Lærdom aldeles efter den Augsburgske Confession og Bekendelse skal fortsætte og forplante og fornemmelig oplære og undervise Ungdommen i deres Katekismus og Børnelærdom efter Loven, og ellers hvis ham befalet er. Til Pension giver han, hvis ham bliver paalagt mod han igen nyder den Degnerente og Rettighed Hans kgl. Majestæts Lov ham og andre Degne tillægger og med Rette tilkommer. Imidlertid har han med allerfordeligst at anviser for Hans Højærværdighed Biskoppen dette mit givne Kaldsbrev, at han da i den hellige Trefoldigheds Navn til samme Kald kan vorde ordineret og indsat Guds Navn til Ære og hans Menigheder til Opbyggelse og Førfremmelse.

K j ø b e n h a v n, den 2, Oktober Anno 1749.

Lud. Holberg.

Med dette kaldsbrev i lommen ilede *Andreas Hjort* ind til biskoppen for at aflægge den obligate embedsed, men affærdiges prompte med, at brevet var ganske ugyldigt. På kongens gods havde biskoppen kaldsret til degneembeder, altså også til Gudums, og Holberg nød kun kaldsret til Havrebjerg skole. Embedet var allerede givet bort til cand. theol. Svane.

Ludvig Holberg havde indrettet Havrebjerg skole billigt, men som skolepatron mistet kaldsretten til skolen, som var et ækvivalent for dens indretning, vedligeholdelse og føring af skolekassen. Var det under den almindelig kendte professorsyge, kaldsbrevet nedskreves? Eller var det manglende omtanke af de 2 sognes indviklede tilhørsforhold, som måske endnu ikke lå rigtig klart for det unge baroni?

»Den sorte svane«

Mulatten *Frederik Pedersen Svane* var på *Frederik den Fjerdes* befaling i 14 års alderen ført til Danmark af en ung præst ved navn *Elias Svane*, der virkede på Guineakysten i Christiansborg. Drengens far var dansk soldat, moderen negerinde. Sit navn fik han i garnisonens kirke, da han døbttes i kongefamiliens nærvær og fadderskab. Under majestættens beskyttelse førtes han frem til præsteeksamen, sendtes til sit hjemland som kateket, men kom nogle år senere tilbage til Danmark for at søge kald her. Det ville måske være

betænkeligt at give ham præstekald, men man kunne gøre ham til degn og derved indføre ham i den gejstlige stand, så han med tiden, om det gik godt, havde bedre chancer for videre befordring. Kongen gav ham da kaldsbrev til Havrebjerg-Gudum, hvilket han gerne kroede sig af.

Allerede 24. maj 1751 stedtes han for biskoppens dom ved visitats i kirken: »Hr. Jochum Gynther er bekendt nok. Hans Præd. over 2. Kor. 5, 7 (thi i Tro vandrer vi, ikke i Beskuelse) uden Connexion (Sammenhæng) og hans Kathekisation til ingen Nytte og iblandt hel urimelig, og hvori den første Part af Katechismo handles om Bispevisitats etc., etc.? Ungdommen derfor overmaade slet. De fornødne Erindringer og Advarsler blev givne. Sjæleregistret uefterrettelig.« — Det var ingen god begyndelse for Svane og tydede på ringe samarbejde mellem præst og degn.

Man kunne ikke have givet Svane en dårligere overordnet end den sølle præst, en holdningsløs, magelig, dumvittig mand, der end ikke i sine prædikener undså sig for at indvæve »spillende klygter«, en umodig, ræd mand, der bøjedede af uden at tage ansvar, når det gjaldt. Og efter at Anders Schytte havde spillet op i Løve skole og slået sig mere fast ned i præstegården som medhjælper for Gynther, fyldtes dens stuer af smålig sladder og sludder, der særlig havde Svane til bedste.

Det skal ikke skjules, at Svanes blod sydede vildt i hans årer, når han iagttog Gynthers lidet opbyggelige væsen i tjenesten, og det hændte i 1755, at han selv et par gange gik over gevind i gudstjenestens gode orden. Takket være Schytte lykkedes det præsten at forme en anklage, hvorved Svane tilrettesattes af bispen, bl. a. fordi han havde tilladt sig at kalde præsten sin medtjener og andet småtteri, og formanedes til flid i sit embede, fred med menigheden og lydighed mod sine foresatte. — Under sagens gang vidnede Svane om Schytte: Han har forårsaget stor disorden, misforståelse og strid, hvor han har været, hvilket er erfaret af hans ustadighed, da han ingensteds ret længe kan være, men er som en havets bølge,

der røres hid og did, hvilket han endog i den korte tid, han har opholdt sig her, har bevist med alle hænder sladder at opfinde og således ophidske præsten imod alle dem, som han formener sig at være imod og vil hindre i hans mod præsten og hans midler anslående hensigt. Skulle præsten dø, vil Schytte se sig betalt af disse midler for prædikenarbejdet, som han nu må gøre gratis for sit ophold i præstegården. Han er en øjentyner og autor til det uforsvarlige klagemål imod mig. Amen! (V. M.).

Seks år senere kom Svane i »Alarm og Klammeri med en Bondekarl.« Først slog Svane først, og så slog karlen først. Denne dømtes efter overhofmester *Fr. Danneskjold Samsøes* diktat, dateret Sorø Akademi, d. 9. april 1761, til at stå $\frac{1}{2}$ time før og $\frac{1}{2}$ time efter prædiken udi gabestokken*), men degnen bør irrettesættes og tilholdes ikke oftere på sådan måde for bønderkarlene at holde katekisation. — I sit forhold til skolepatronatet havde Svane bedre held med sig.

Det må formodes, at Svane uden forbehold indgik i embedet under de foreliggende forhold. Men som årene gik, forsumtes huset, og 18. november 1758 klagede han til stiftsøvrigheden over tilstandene med tilbud at udvide det med 2 fag, så det kunne gælde for en retmæssig degnebolig, vedligeholdt af degnen, imod at akademiet gav materiale af tømmer m. m. og 10 rd. til arbejds løn. Forvalter *Hvid*, Tersløse, påtegnede klagen med nogle ord om husets tilblivelse og brug. Han mente, at akademiet kun skulle vedligeholde de 3 fag til skolestuen, men anbefalede at imødekomme Svanes ønske. Overhofmester *Carl Juël*, Sorø, approberede, og provst *Læssøe*, Reerslev, kan 29. september 1759 oplyse, at »Akademiet har skænket og bortskødet til Degn Svane og hans Efterkommere i Embedet det Skolehus i Havrebjerg, som hans Formand og han har beboet, til at være herefter en perpetueret Degnebolig, da han og Efterkommere skal være forpligtet til

*) Gabestok: en pæl med halsjern, hvori synderen sluttes for at udstilles på torvet, foran kirken eller på offentlige pladser.

at holde saavel Huset som Skolestuen stedse udi forsvarlig Stand.« Det måtte erindres, fortsatte provsten, at lejen af Gudum degnebolig mere end fuldt ud dækker udgiften.

Svane indstillede dog sagen til stiftsøvrighedens godkendelse, men fik afslag ved bispeskrivelse af 10. februar 1761.

Gynther mente ellers, at degneboligen kunne bruges til en pogeskole for at befri byens småbørn for den lange skolevej til Sønderup: »Herved ej noget i sin Interesse kunde komme til Kort, men mere til Fremgang, Ros og Berømmelse, siden de smaa i denne første Skole kunde dog faa Smag paa dette usvigelige Værk og lære at stavre paa Kristendommens Bane, hvorpaa de i Tiden skal vandre og løbe«.

Der kom en tid, da Svane følte sig overset og isoleret i Havrebjerg. Kun få børn søgte skolen, ungdommen svigtede bylæsningerne eller udviste utilsløret ringeagt imod ham. Nabolikabet til præstegården, hvorfra sladder breddede sig søgnet rundt, var trykkende og svøbte sig om ham. Andre præster brugte deres studerede degne som »prædike« i deres forfaldstider, men Svane gik der aldrig bud til, skønt han havde præsteeksamen. Det var i 1761, da Svane skrev en »Memorial til Hans Majestæt« om at ansætte en konstitueret skoleholder i Havrebjerg og at gøre degneboligen i Gudum pænt beboeligt »for at Gudum, hvor Degn og Degnebolig bør være, kan være bestandig forsynet med Degnens Nærværelse og Opsigt, særdeles med de unge, som ellers vokser op i Ryggesløshed, eftersom de har ingen at undse sig for.« Svane havde imidlertid fået penge på lommen, jvf. nedenstående, og enden blev alligevel, at han i 1763 for over 60 rd. bekostede huset istandsat til degnebolig som foran omtalt.

Degneboligerne var selvejende på kirkelig grund, vedligeholdtes af degnen og indløstes af eftermanden med 100 rd., der henstod som fast prioritet i den gejstlige enkekasse, som nu takserede huset til 76 rd. — Samme år faldt det gamle degnebo i Gudum sammen og blev »af Folk borttagen.«

Også en anden sag fortæller om skolepatronens sparesystem. Svane klagede i 1752 over, at han i 3 år ikke fuldt ud havde

fået sin skoleløn. Og i forannævnte skrivelse af 18. november 1758 til stiftsøvrigheden nævner han, at han heller ikke i de sidste 6 år dækkedes, før han nu af Holbergs dødsbo med tilbagevirkende kraft fra hans ansættelsesdag nød sin ret. Holberg døde 28. januar 1754. Sagen gjaldt de såkaldte kirkernes lysepenge fra købstæderne og kongens godser, der var givet til almueskolerne på landet og *der* nyttede mere for Guds riges sag end til kirkelys. Pengene fordeltes af stiftsøvrigheden, der så sendte dem til provsterne, derfra gik de til amtmanden, videre til proprietæren, så til forvalteren og endelig til skoleholderen, men sidste etape var svær. Dette illustreres bl. a. i reskript af 20. marts 1782, da det pålagdes modvillige proprietærer på Antvorskov rytterdistrikt »At udbetale saavel de tilbageholdne som fremdeles at udrede Lysepengene, eventuelt under militær Eksekution.«

Amtmand *Joachim Hartvig Johan von Barner* til Vedbygaard lagde ikke fingrene imellem, da han erklærede sig om Svanes klage af 1752 og ganske skånselløs udleverede Holbergs økonomi til offentlig beskuelse: ». . . En Arbejder er sin Løn værd. . . Her har dog Baronens hvert Aar ladet afhente af Stiftskassens Lysepenge for Havrebjerg Skoleholderskole, og dog fornemmes, at Degnen nægtes sin Skoleholderløn«. Han mener, at pengene er en gave til skolen og ikke til proprietærernes nytte ved at slippe for at betale skoleholderens løn. »Thi saaledes gaar det til, at Proprietæren annammer disse Penge og da lægger saa meget til, som Forordningen melder, Skoleholderens Løn skal være, uagtet mange Skoler af dens Indkomster har tilovers, hvilket Proprietæren aldrig gør Regnskab for, siden det er hans egen Skole og i saa Fald har ingen at gøre Regnskab for, derfor synes mig, at Stiftskassens Lysepenge burde komme de stakkels Skoleholdere alene til Bedste, thi deres Løn er ellers ringe nok, og Proprietærene alligevel af deres Gods betale Skoleholderen efter Forordningen, . . . haaber der gøres Forestilling til Generalkirkeinspektoratet«.

Mod slutningen af Gynthers dage holdt han en kapellan ved

navn *Fuglebjerg*, som i 1766 klagede over skoleforsømmelserne. De var ikke af- men tiltaget, skrev han til biskoppen. Der kom ikke et eneste barn i skolen om sommeren, om vinteren kun 3—7, og en del forældre turde uden undseelse erklære, at om de havde nok så mange børn, skulle dog aldrig et af dem komme til skole. »Jeg ved ikke af hvad Aarsag. Men for at gøre mit Embede redelig har jeg anset mig forbunden efter forud Bydende at skride til Extremum med at holde Forældre og Ældre fra Sakramentet, indtil de lader deres Børn søge Skolen. Virkningen deraf er, at en Del derover finder sig i Billighed og sender deres Børn, men den største Del fremturer i Efterladenhed.«*)

De sidste år af Svanes embedstid havde han en god præst i *Niels Schou*, der søgte at lette ham tilværelsen. *Møller Rambech*, Havrebjerg, klagede imidlertid til provsten over, at en huskone var blevet beskikket til at holde skole for børnene. »En saadan Skoleholderinde kunde nærmere behøve Undervisning end at undervise Unge og lære fra sig. For Ungdommens Nytte og Gavn i Havrebjerg Sogn spørger jeg, om De har beskikket samme Lærerinde. Hvis ikke, beder jeg D. H. vil sørge for en duelig Skoleholder saavel i Læsning og Regning, da Degn Svane formedelst Alder og Øjens Svaghed eller meget ringe Lys ikke kan forrette Skolen.« Provsten svarede, at det var Schou, der havde ansat konen, som »vel kan undervise i Boglæsning og Sandhederne i vor allerhelligste Religion, men ikke kan skrive og regne, men det er ogsaa kun en Interims Skole, foranstaltet paa Degnens Bekostning for en kort Tid Sognet er ellers i Almindelighed tilfreds med Skoleholdet, og Forældrene villige som nogetid tilforn at lade deres Børn søge Skole.«

*) Forordning af 23. januar 1739 §§ 16 og 36: Skoleforsømmelser straffes med alvorlig formaning. Overhøres denne, kan der ske offentlig påtale i kirken, måske rådføring med provsten, eventuelt udelukkes forældrene fra nadverbordet. Der kan også straffes med pengebøder eller med fængsel på vand og brød på amtmandens foranledning.

Den sorte Svanes sidste dage var tunge, bitre, ensomme, og mørket svøbte sig om ham. Han måtte i de seneste år famle sig frem ved kirketjenesten; 75 år gammel afgik han 1785 med pension 16 rd. af embedet og 8 rd. til enken. (A. J. Eriksholm og V. Møller har fortalt om Svane henholdsvis i »Fra Holbæk Amt« 1907, og i »Sorø Amtstidende« 1937, nr. 153, 156, 162 a).

Nok et par degne

Med en elskværdig gestus som en venlig hilsen til klokkerhjemmet i Slagelse, hvor *Nic. Balle* boede under sin skoletid, gav bispemanden nu kaldsbrev til klokkersønnen *Holger Andreas Wilgaard*, f. 1758. Holger oplærtes i sin tidlige ungdom til skoleholder hos degnen i Svallerup — at sige: degnen skyede skolestuen. Senest var han 5 år skoleholder i Rye, hvor provst *Lorentz Hammond* karakteriserede ham som »duelig, flittig, føjelig, artig, skikkelig, ordentlig, lydig.« Han var »gebrækkelig i Ryggen,« og det faldt ham tungt både at forrette skole- og degnetjeneste, men allerede 2 år efter betænkte bispemanden ham med *Krummerup-Fuglebjerg* kald, hvortil ikke var knyttet skolehold før hans sidste leveår, da bispemanden visiterede og noterede: »En svag Mand, hans Kone stifter vel den største Nytte.« *Wilgaard* døde 1801, 43 år gammel. Enken, som kun var en 16 årig pige, da de viedes i 1791, sad nu tilbage med 5 småbørn af hvilke et tvillingpar på 6 uger.

Skoleholderen i Tersløse *Tolle Salomonsen Svella*, f. i *Karlundborg* 1753, † 1802, blev pastoratets sidste degn. De var rare de degnbørn af gamle *Svella*, men småt begavede og dårligt oplærte. Den voksne ungdom svarede for det meste meget vel ved visitatsen 1789 . . . »Psalmer havde man lært og lidt af den bibelske Historie. Degn *Svella* er fattig til Legeme og Sjæl. Stemmen var god nok, dersom han ej løb vild i Tonen. Når Bogen tages fra ham, bliver han ganske stum i Katekisationen. — Menigheden havde ikke noget at klage. I *Havrebjerg Skole* viste sig megen Forsømmelse. Dog havde adskillige Forældre selv undervist deres Børn ret vel, så at de ej alene kunde godt læse i Bog, men ogsaa med no-

genledes Forstand gøre Rede for Børnelærdommen. 7 Bøger blev uddelt. Svella gør, hvad han kan, hvilket ikke er stort at tale om.« — 1801: »Skolegang yderligere forsømt . . . Den store Hob røbede megen Vankundighed. Ingen skrev eller regnede, ikke lært Psalmer.«

Degnekaldets nedlæggelse stod på et år, og imens forrettede musikanter og skrædder *Jacob Knudsen* kirketjenesten »til Fornøjelse.« Han holdt også skole i Blæsinge, hvor folk sagde, at han utrætteligt lærte børnene både i skrivning og regning det, som behøvedes i bondestanden. Nogle spekulerede på at få ham til skolelærer for hele sognet. Men provst *Hammond* slog koldt vand i blodet, og Knudsen havde kun læst med 3—4 børn. Det var »plat umuligt« for blæsingerne at søge den lange skolevej til Havrebjerg, de ville selv have skole. Det stredes man om indtil 1824, da den endelig afsloges. Også Gudum fik afslag på egen skole, men fik den dog i 1854.

Kirkesanger

Så udnævntes *Jens Rasmussen Trustrup*, ex. Blaagaard, i 1803 til skolelærer i Havrebjerg og kirkesanger for begge sogne. For kirkesang i Gudum nød han 2 td. byg + offer og accidentser. I 1804 opførte akademiet en ny, god skole. Trustrup virkede på smukkeste måde, en flittig, nidkær mand, eksemplarisk i al sin færd. Kirkekatekisationerne med ungdommen skete ved første-tjenesterne 2 gange af sgp. imod 1 gang af læreren i hele Trustrups embedstid, undtagen når stor altergang hindrede, da der efter gammel skik lørdagen forud skriftedes, og katekiseredes, som forberedelse til at nyde den hellige nadver. Trustrup døde 1829 og efterfulgtes af *J. C. Brøns*, † 1851. — I 1824 havde skolen 96 skolebørn.

Biskop *Jacob Peder Mynster* (1834—54) visiterede i 1839: Sognepræsten *Kieldberg* havde tidligere været præst i Finmarken og skal engang have haft delirium tremens. Han er uordentlig med sine skriftlige sager, f. eks. fandtes i skolekommissionsprotokollen intet indført siden 1829. Hans prædiken var mådelig, løs og søvnløse snak, og katekisationen løs

og kold. Annexet Gudum har kun 8 gårde og 6 huse og ingen skole, men børnene er henlagt til Sønderup skole. Havrebjerg skolehus er meget godt, 81 børn, læreren Jonas Christian Brøns, ex. Blaagaard, er en jævn, skikkelig og tro mand; således var også hans katekisation. 1847: J. C. Brøns, 65 år, er meget flittig og tro med sine simple evner. Under kirkevisitatsen prædikede Kioldberg over Johs. 17,3. »Sædvanlig rationalistisk, sløv og søvrig Tale med ligedan Katekisation Jeg påmindede Præsten, at jeg maatte anmode Provsten om at paase, at Protokollerne føres ordentligen, og at alt ved Embedet behandles tilbørligen. I Krænkerup her i Sognet har en Skrædder begyndt at holde Conventikler og dertil have haft Bistand af Skolelærer Jensen i Sæby. Præsten vidste da ikke om dette Uvæsen vedvarede.« (1847: De gudelige Forsamlinger synes paa hele Egnen at være hensovede).

II. Finderup sogn

For Finderup sogn indberettede sgp. *Chr. Christopher Clausen Reenberg* i 1738: »I Sognet har aldrig været ordentlig Skolehus bygt enten af Kongen eller Kirkepatronen eller af Sognet, hvorfor og faa eller ingen af Ungdommen kan læse i Bog, og saa med stor Møje kan se engang at lære Lutheri Katekismum, langt mindre mere, førend de alt for gamle fejler Ledighed til at lære.« — Reenberg kom til Finderup 28 år gammel i 1715, † 1757.

Kort før visitatsen i Finderup kirke d. 22. juli 1740 var Reenberg bleven indstemt til herredsprovst: »Han prædikede over Joh. 17, 3, men alt for klygtigt og ganske lidet Sammenhæng. Jeg kunde ogsaa her (som i Ruds Vedby) ikkun ganske lidet tale eller bestille, men gik og hørte paa Præsten og Degnens Kathekisation og iblandt spurgte et eller andet Spørgsmaal at fornemme, om de forstod, hvad de talte. Kathekisationen var god nok, men ikke ordentlig, og iblandt nogle for høje og unødige Spørgsmaal. Nogle faa af Konfir-

mantis syntes ret grundede, men fordi jeg ej selv mægtede, mærkede jeg vel, at der blev ikke spurgt uden dem, som de vidste at være gode. Der var en stor Mængde Ungdom, over 240. Bøgerne, baade Provstiets og Kaldets, eftersete.«

Tjørnelunde skole

Kommunitetet som eneste lodsejer havde reserveret en egnet plads i Tjørnelunde by til skolehus og haugeplads. Her opførtes da egnens solideste og kønneste ramme om de nye læresæders fremtidige virke, og skoleundervisningen sattes i gang ved student *Rasmus Selleberg*.

Ludvig Holbergs protegé

Det var en glad, letbenet *Andreas Hjort*, der 3. oktober 1749 fremstillede sig for biskop *Peder Hersleb* med sit kaldsbrev på Havrebjerg degneembede. — Gram i hu, bitter og tung i sind måtte Hjort med trætte ben og ømme fødder vandre den lange vej tilbage til sit hjem. På en sådan lang gåtur med stav i hånd kan tankerne ret sprede sig omkring, og minderne vælde frem. Skoletiden indtil han 22 år gammel blev student i 1741, et begyndende studium på universitetet, afbrudt ved indgåelse af ægteskab året efter. Han syntes at være vel anskreven i universitetskredse og på hat med *Ludvig Holberg*, og da kommunitetet i 1742 tilpligtedes at oprette en skole på dets gods i Svinninge, gav professorerne ham dette brød. Men allerede d. 23. august året efter forflyttedes han til Tjørnelunde, hvor kommunitetet var ene lodsejer. Hans tanker strejfede degnen *Rasmus Selleberg* (Oringe), der havde indledet skoleundervisningen i Tjørnelunde d. 12. februar 1742, men sad lunt og godt det følgende år i Magleby degnekald ved Skælskør. Heldig kantøffel! Og pludselig så han sin unge hustru sysle derhjemme, glad og lykkelig ved den forestående flytning til et degnebo og mange herlige degnerettigheder, skinker, æg, halve gæs . . . bare hun nu ikke trådte forkert, når hun ad den stejle stige hentede tørv fra loftet . . . Men som han nærmede sig Tjørnelunde, denne

store, smukke by, hvor det vrimlede af børn, favnede han hjem og skole i det nye, solide 10 fags hus med egefod og i øvrigt godt fyrretræ, den lille haug 42 × 33 og 33 × 32 alen med stengærde i vest og nord, grøft og tjørn på østre side, stensat brønd. Han kunne det hele udenad, som skolesynet d. 28. juli 1742 havde nedskrevet det, 2 nye drejede, sorte blækhorn og sandbøsser, 2 linealer, 1 vajsenshusbibel af 1740,*) 1 stor, sort regnetavle, en dito med alfabet på den ene side og zifre på den anden, 1 ildtang og en brøndkrog, 1 jernbilæggerovn, 3 borde, 2 bænke ved hvert bord, pælefodder, et skillerum af fyrbræder mellem drenge og piger, et fyrebord med 3 pæle i køkkenet og 1 dito i spisekammeret samt en noget mindre jernbilæggerovn i sengekammeret og en loftstige. Alt sammen endnu i god stand, og efterhånden forsynedes skolen med nødvendige abc'er og katekismer til distriktets mange skolebørn fra selve byen, Kulby og Herslev.

Det morede ham, at skolestuen efter forordningens bydende var delt ved et tralværk i tvende parter, saa at pigerne sidder adskilt fra drengene. Og forordningens krav: »Tralværket skal forsynes med Dør og Nøgle paa det, at Dreng og Piger kan sidde for sig og ej løbe sammen, omend Skoleholderen gaar ud af Stuen«, men det hændte jo, at han med eller mod sin vilje glemte at låse, så blev det til en fejende ballet over det faste lergulv — eller en larmende ballade, når herrerne var således stemt. Det klarede op i hans sind; og ved tanken om hans gode kår, bedre end de flestes: 12 rd., 5 td. rug, 7 td. byg, 37 læs tørv, 2 køer, 4 får, 4 læs hø, 3 læs halm, vældede varme op i hans sind, kun kedeligt, at man havde strøget 2 får, det mærkedes i husholdningen med mindre fåremælk o. s. v.

*) Skolerne nød som gave inventaribibler af Vajsenhusets oplag 1737; men skoleholderne og præsterne besværede sig over, at biberne var af så meget små c o m p r e s s e n stil, at de både for gamle lærere og små børn er meget vanskelige at betjene sig af. Provsten henstillede derfor til biskoppen, at biberne omveksles med andre af større stil. — Henstillingen synes her at være taget til Følge.

Andreas Hjort havde nu tjent 7 år i Tjørnelunde med »Flid, Skikkelighed og Ærbødighed«, så hans kandidatur til degnekaldet var vel begrundet. — Han slog sig til ro med, at Holberg, på egnen gæst hver sommer, repræsenterede professorerne som patron for skolen, at baronen var ham venligsindet og nok snart ville hjælpe ham op på det højere trappe-trin. Holberg havde jo ikke sådan ledige degnekald på lager. Tiden gik, og så klagede han sin nød til majestæten, rimeligvis tilskyndet og befordret af patronen L. Holberg:

Stormægtigste

Allernaadigste Arve Konge og Herre.

Da jeg nu paa 11. Aar har betient Skole Embede paa Communitetets Gods i Løve Herred efter medfølgende Attestata fra Stedets Provst; Og jeg ingen videre Promotion kan vente fra Godsets Direkteurer, siden denne ingen Jura Patronatus er tillagt; Og som Gud i disse Aar har Velsignet mig og Hustru med 7 Børn, hvoraf de 4 lever, saa har denne Smule Brød ikkun været lidet iblandt saa mange, Hvorover alle er geraadede i yderste Fattigdom: Og da Kgl. Majestætz allernaadigste Mildhed har tilsagt Studenterne først Brød, som Skolerne har bestyret. Altsaa nedknæles herved i allerdybeste underdanighed for Deres kgl. Majestætz Naade-Trone: At maatte allernaadigst benaades med et lille Degne Kald, som ved forefaldende første Vakance maatte ledigt vorde. Siden jeg ellers med Hustru og Børn maa crepere. Thi indflyer jeg allerunderdanigst under min allernaadigste Konges Egen allernaadigste Dispensation i allerunderdanigste Forhaabning at blive benaadet med Bønhøring. Forbl.

Stormægtigste

Allernaadigste Arve Konge og Herres

Allerunderdanigste Undersaat

samt troe tjener og forbeder hos Gud.

Andreas Hjort,

Skoleholder.

Tjørnelunde Skole d 2den Maj 1752.

Et lille årstid efter udnævnte biskop Hersleb ham til kordegn og skoleholder i Nykøbing, men han trivedes bedst på finere godser, og syv år efter byttede han embede med degnen på kongens gods Torup på Halsnæs, hinsides Isefjorden, hvorved han befriedes for skolehold. I 1800 blev han enkemand,

giftede sig igen, døde 1811 i sin alders 92. år, sidst assisteret i degnetjenesten af en nys tiltrådt skolelærer.

Efter Hjort virkede stud. *Peter Reenberg Lidøe* her til 1754. Han ansøgte om, at lysepengene måtte blive tillagt skolelønningerne. Svaret lød kort: Herved er intet at gøre. *Adam Christopher Ryeberg*, stud., forfl. til Gørlev 1775, udviste stor flid, utrættelig umage og var prydet såvel med gudelighed som med andre gode egenskaber. *Chr. Rasmussen Mann*, † 1791, var svag både på legeme og sjæl, noterede Balle 1789. Han forstod ikke at katekisere. Såvidt jeg kunne mærke, er hans kone den egentlige skoleholder. Børnene havde læst lidt udenad uden at have mening om indholdet. *Peter Roested*, † 1797, 31 år gl., krævede betaling for bylæsningen, han for degnen holdt i distriktet, da han jo ikke var ansat som skoleholder på proprietærgods. Kancelliet res., at han iflg. gl. skik ligesom de andre skoleholdere i herredet skulle holde læsningen, da degnen ellers maatte forsømme skolen (31. dec. 1799). Og provsten affærdigede cand. phil. *Niels Hetting*, † 1816: Bylæsningerne er ophørt, da ingen ungdom p. gr. af udflytning kom (1807). De flittige børn svarede godt 1801, læste godt, havde lært salmer, nogle skrev, bibelhistorie kun lært indeni, men en pige lært den udenad med klar indsigt, ingen regning. — Hetting forfaldt efterhånden til drik og idømtes 1813 to rd. mulkt for forsømmelse i skolen. Biskop Münster 1815: Han er duelig, men skødesløs, drikker af og til og har ingen agtelse. *Jens Pedersen*, exam., til 1821, forfl. t. Sonnerup, senere til Sønderup. Ny skole opført 1817. — Skolebørn 1824: 51.

I Finderup sogn var der ingen herregårde. — Det alm. rettersted for Løve herred var i Kirkevangen paa Tjørnelunde mark.

Tjørnelunde skolehus var 1839 ret godt. Læreren Niels Thomassen, 40 år, ex. Brøndbyvester, duelig og har liv og kraft, katekiserer temmelig godt. 46 børn. 1847: 84 børn, skolehus meget godt. Thomassen er en brav, duelig lærer, katekiserer antageligt. — Her haves ingen skolepatron, da ingen har villet påtage sig det.

Høng skole

Degneskolen i Høng for denne by og Finderup begyndte d. 2. april 1742 med stud. *Hans Dreyer* (1731—† 53). Skolesyn 28. juni: 4 fag nyt opbyggt på den nye degneboligs grund, 1 jernbilægger på jernfod tilhørende Lars Pedersen der i byen, 2 lange fyrborde på 8 bøgepæle, bænke på 3, for øverste bord 2 korte bænke, videre fandtes ikke. Løn: 6 rd., 20 l. tørv, 1 ko, 6 får, 1 l. hø, 2 l. halm a 32 lpd. (lispund).

Der var ingen degnebolig i Finderup, men på degneboligens stavn og grundsætning i Høng by blev i juli 1742 oprettet et dokument, som fandtes i stiftskisten. — Visitats 1751: Præsten hr. Reenberg præd. over Johs. 17, 11. Børnene i degneskolen var bedre end de fra Tjørnelunde. På de konfirmeredes svar kunne særdeles kendes, at hos deres præparation derhen ses, at de må fatte mening af det, de læser.

Hans Dreyer var gift med provstens søster. Han var flittig baade i skolen og ved bylæsningerne, men »hans Uædruelighed har fulgt ham pr. intervalla i hele hans Embedstid og i den Tilstand paafølger et bedrøvet Ægteskab, Forargelse for Menigheden og mange vaade Øjne, baade for mig og hans Hustru, min Søster, der ofte af Frygt for at beskadiges paa Lemmer og Liv har maattet rømme Huset og søge Tilflugt undertiden midt om Natten hos andre i Byen, undertiden hos mig«, skriver provsten efter hans død, som var »mig paa den ene Side til Husvalse, men i Henseende til Enkens, min Søsters Tilstand til hendes Bedrøvelse, der efter hans slette Husholdning sidder i Armod med en vanfør Datter af første Ægteskab«. Der gik rygter om, at en bonde ved navn *Peder Knudsen* havde slået ham ihjel. Det anså Reenberg for utroligt, selv om »det ikke havde været urart (sjældent), at han i Drukkenskab . . er kommet i Klammeri med Bønder og ofte løbet af med Huggene til Profit, saa han mulig derved har faaet mangt et Stød«. Han havde i nogle år været brystsvag og brugt mange kure, især af en smed, der nok ellers ikke forstod andet end at kurere heste, han vedblev i drikk, og det sidste år anstillede han sig vild som et fortvivlet menneske. »Gud ved bedst Aarsagen til hans Død«, slutter provsten.

I fornævnte forbindelse lægger man mærke til en meddelelse fra provsten til biskoppen, at der i 1743 havde fundet en tumult sted mellem 2 bønder ved en begravelse i herredet. I den anledning foreslog han, at skoleholderne tilkendtes fri begravelse for dem og deres. — Nærmere forklaring gives ikke, men det må være sket ved *Nicolaj Hofmesters* begravelse i 1743, se Hallenslev skole.

Provst *Brorson*, her, oplyste i 1780, at skolegangen i alle skoler er ringe, fra byer med lang skolevej kommer få eller ingen. Forældrene undskyldte sig med, at børnene ikke kunne gå så langt i de korte og kolde dage, og de kan ikke for hoveri køre dem til skole. Om sommeren går snart ingen i skole, fordi bønderne selv har brug for dem til at vogte gæslinger, lam etc., og når den tid er forbi, skal de passe deres søskende eller være ved huset, når forældrene arbejder i marken for at tjene føden.

Om den næste degn, *Jacob Winsløv*, stud., † 1789, siges, at han forestod embedet til fornøjelse og var en brav mand. *Henrik Clausen Rauberg* frasagde sig embedet i 1799. Stud. *Laurits Henrik Fugl*, der ligesom fmd. forhen var ved Kalundborg skole, blev pastoratets sidste degn, † 1827. Omtrent 6—8 børn havde begyndt på lærebogen i 1801 ved visitatsen, nogle flere lærte katekismus . . ., de svarede rigtigt. De mindste børn læste bedst, nogle ældre også godt, men de fleste læste måde- lig. En pige begyndt på bibelhistorie. Nogle skriver, ingen regner, ejheller salmer. Forsømmelse af skolegang havde været stor. Fugl kan nok undervise, men han synes at være blevet stolt og magelig. Jeg pålagde ham orden og flid, som han ej syntes at tage ilde op. Men provsten fik ordre til at have tilsyn. Fugl synger plæt og katekiserer tvungent.

Allerede i 1824 trak Fugl sig tilbage på grund af svækkede sanser til fordel for sin svigersøn *Jens Gregorius Bang*, der var ustuderet, men »manuduceret paa seminaristisk Metode i at undervise Børn og Ungdom i Skole og Kirke hos Skolelærer *Petersen* i Jyderup«, og havde derefter assisteret i Stiftsbjergby samt fra 1819 her i Høng. Det pålagdes ham at

skaffe duelighedsattest fra Jonstrup, men han faldt ved prøven. Senere lykkedes det ham alligevel at erhverve lige ret med seminarieuddannede lærere til skoleembede. — 1824: 77 børn. — I 1840 opførtes skolebygningen, 8 fag af brændte sten.

Bispevisitats afholdt i Høng skole 1839: »Skolehuset er endnu den gamle maadelige Degnebolig, med en ny taalelig Skolestue, men skal næste Aar ombygges. 77 Børn. Læreren Jens Gregorius Bang, 54 Aar, ikke Seminarist, dog examineret paa Jonstrup, er en skikkelig Mand, men nedtrykt ved Sygelighed og ved Tabet af Kone og 3 Børn; han katekiserer maadeligt og mangler Liv og Kraft.« Visitatsen forløb nogenlunde godt, men ingen her skrev i bog. 1847: »Skolehus nyt og særdeles godt, 94 Børn, Læreren Vilhelm Andersen, 23 Aar, Sem. fra Jonstrup, lover ved Evner og Iver meget godt, katekiserer endnu lidt seminaristisk. Skolen har under forrige Lærer været meget forsømt, og Virkningen ses heraf i øverste Klasse.«

Ved visitation i kirken prædikede sgp. H. C. Gøtzche over Math. 6, 33. Prædikenen som de fleste tyske præster ved århundredets begyndelse, foredraget frit og kraftigt, en klar stemme med en noget tysk accent. Gøtzche var forhen lektor i Kiel, hvorfra han i 1822 forflyttedes til Finderup sognekald. — I Høng er Løve herreds nye, smukke ting- og arresthus.

III. Tersløse og Skellebjerg sogne

For *Andreas Romsgaard* var forfremmelsen fra Havrebjerg-Gudum til Tersløse-Skellebjerg degnekald behagelig. Her var han fri for skoletjeneste. Hans næstformand i embedet, stud. *Ejler Jacob Læssøe*, havde været besværlig, jvf. nedenstående, men Romsgaard udviklede her yderligere sin frodige forhandlingsform og blev en vel anset mand. På sit dødsleje sikrede han sig skoleholder i Stillinge, stud. *Christopher Bidstrup*, som sin efterfølger med datteren Anna Marie som degnekone og en anden, svagelig datter på fast ophold hos søsteren til medhjælp. Det ville blive en smuk ordning, en

dobbelt velgerning, om det kunne ske, fandt provsten, og det syntes bispem og så. Det gik som beregnet. Straks efter Roms-gaards død viedes degnen C. Bidstrup og Anna Marie Roms-gaard i Stillinge kirke.

Tersløse lå i Merløse herred, Skellebjerg i Løve hd.; da der ikke er foretaget studier til Merløse herred, kan kun gives få oplysninger om hovedsognets skolehistorie. Der var, før forordningen udkom, en funderet skole i Tersløse. Skoleholderen nød fri hus og 10 rd. for at læse for fattige børn. Men da fundatsen var bortkommet, og Tersløsegaard holdt skoleholder, så akkorderedes lønnen efter behag. Der nævnes flg. skoleholdere: *Ulrich Mann*, der senere afsattes som skoleholder i Skørpinge kgl. skole, student *Mogens Ascanius* der-efter i 7 år, indtil han 1749 blev degn i Næstved, en god og stræbsom mand; *Chr. Andersen* fortsatte, stud. *Bjørn Hvidt* fra 1766, nævnes 11 år senere i Bjergsted som »et Belials Barn, der har afkastet Aaget, saa trodsig, at jeg (sgp.) rent ud for vedkommende Øvrighed har maattet erklære, at jeg hverken vilde eller kunde have med ham at gøre«. Han blev ellers senere degn i Værslev. *Tolle Salomonsen Svella*, ffl. til Havrebjerg 1787, *Jens Beck Ancker* til 1802, *Mortensen* til 1809, og derefter nævnes *Rasmus Frederiksen*.

Skellebjerg skole

Skellebjerg skole blev til under mangehånde fødselsveer. Ved mødet på Gundetved 8. juli 1740 vedtog man at indrette skole i Skellebjerg by for hele sognet, der bestod af sogne-byen og Herrestrup på Sæbygaards gods samt Taaderup og Søbjerg under Kragerupgaards gods. Der blev stor bestyrtelse i Skellebjerg, da rygten gik, at degnen student *Ejler Jacobsen Læssøe* var udset til at blive degne-skoleholder med bolig i degneembedets mensal- eller klokkerhus, for byfolkene havde det ligesom bonden i »Store Claus og Lille Claus«, at de ikke kunne tåle at se degne. I april 1741 fortælles det, at Kragerupgaard gods ville lægge Taaderup og Søbjerg til Kragerup skole, hvilket skete i juni. Tilbage var da kun sog-

nebyen og den noget fjernt liggende Herrestrup by, ialt kun 57 tdr. hartkorn. Sognepræsten *Jens Schytte* forstod byfolkenes skræk for degnen, hvis »Degnebolig ligger for alles Øjne plat, øde og forfalden . . ., hans Tiende sælger han bort, før det vokser paa Ageren, Avlingen dertil har han ogsaa skilt sig ved . . . saa Huset er nødt til at falde«. Han skyldte for degnepensionen til Slagelse skole og tilbageholdt pengene fra 2 auktioner over fattiglemmers bo. »Skulde han beskikkes til Skoleholder i Skellebjerg og flytte derover til Huset, tør jeg ej give mit Samtykke dertil. Ingen Forbedring at forvente, thi Mennesket er baade selvraadig og maliciøs ondskabsfuld«.

Der afholdtes visitats i Tersløse kirke den 1. juli 1741: Præsten *Jens Schytte*, sjæleregister 115. Ingen skole. Pr. præd. over *Josva 24,14* opbyggeligt. Både præst og degn katekiserede godt. Ungdommen var bedre øvet, end man i mangel af skole kunne vente, og var sært, at da den mindste del kunne læse i bog, kunne de dog gøre rede for sig i de nødvendigeste sandheder. Kirken var vel repareret. Der var intet at klage, men degnen, som havde ord for liderlighed og har en tid været suspenderet, blev nu tilrettesat alvorligen og taget forpligt af ham til forbedring; især at holde sig fra kroen og at holde en anden for sig til skole.

Ved skolesyn d. 20. juli 1742 noteredes: 2 à 3 fag kunne tilbygges degnens i Skellebjerg tillagde hus pro officio, siden de 11 fag, som findes på stedet, fandtes ganske øde og ubrugelige . . . noget skal reguleres ved skole og skoleløn. Provst *Reenbergs* fortegnelse over skolerne 22. august lyder: Skole for Skellebjerg og Herrestrup. Degnens substitut af Tersløse holder skole, 2 à 3 fag. Tilbygning konsenteret af kirkens patron til degnens hus pro officio, men intet gjort ved, og det som står, 11 fag, ganske øde og ubrugelig — begyndt 1741 ved juletid, men igen ophørt af mangel på ildebrand og husets slette tilstand — løn ikke fastsat, siden skolen i Kragerup ved kgl. konfirmation er funderet, hvorom jeg 26. og 31. juli har tilskrevet amtmanden, men siden ej fornemmet noget. Substitut *Constantinus Wioll*, ust., gift, som skoleholder.

Det lille nor af en skole ville få en kummerlig tilværelse; bedst om den ikke kom levende til verden. Provsten så igen- nem fingre med, at degnen lod sig repræsentere af den usle klokker, og Sæbygård så sig jo gerne fri for underholdspligt. Der gik mange rygter om sløseriet, og da det blev varmt om ørene for højærværdigheden, skyndte han sig d. 26. oktober 1742 at klage til amtmanden; da denne forgæves greb ind, gik sagen videre til stiftsøvrigheden, der blev ganske bestyrtet, da kongens frist for indretning af skolevæsenet udløb 1. jan. 1742:

».. Det vil blive Hs. Majestæt ubehageligt, naar vi skal nødes til saadan at andrage. Majestæten ved ikke andet, end at Skolerne overalt er i fuld Gang og allerede i 1^{1/2} Aar skulde være i Orden. Vi ville ugerne besvære Hs. Majestæts Sind i disse Tider med slige Ting, og derfor beder vi indstændigt, at Deres Velbaarenhed ville alvorligen og med Eftertryk tilholde Vedkommende, at Skolen i denne Sommer kommer i Stand og Brug« skriver de høje herrer biskop og stiftsbefalingsmand til amtmand *Fred. Adeler*, der d. 29. juni lod skrive- lsen gå videre til påtegning af ridefoged *Peder Steen*, som »har derpaa at erklære sig Aarsagen, hvorfor Skellebjerg Skole endnu ikke af ham som største Lodsejers Fuldmægtig er istandsat, fornemmelig da jeg derom har udstedt Ordre nok baade til ham og vedkommende. Og saafremt Skolehusets Istandsættelse endnu skulde være efterladt, har han uden allermindeste Ophold og forinden Kornhøsten næstkommende samme at befordre, saafremt deraf ikke skal aarsages til hans Ulejlighed« (4. juli 1743).

Den følgende dag svarede Steen, at han erkendte sin opgave som skolepatron, men han havde ventet, at provst Reenberg »forlængst havde givet vedbørligt Tilhold, men til Dato forgæves, da han i den Sted har consenteret den gamle Klokker i Skellebjerg at forrette Degnens Skoletjeneste, som bebor Boligen i Skellebjerg, hvilken Mand, jeg ved, at Sognets Besiddere kan bevise, er et liderlig fordrukkent Menneske, som forsømmer, hvis han bør beoagte, og saaledes kan jeg

ikke forsvare for mit høje Herskab at anbefale denne Tilbygning til saa lidet et Gavn, naar Degnen bliver tildelt efter sin Comodite (magelighed) at blive i Tersløse, og Skolen med saa slet en Lærer forsynet. Jeg har aldrig nægtet og endnu ikke gør paa mit Herskabs Vegne at besørge den fornødne Tilbygning, naar jeg er forsikret, at Degnen vorder paalagt selv at besørge Skoleholdet samt bebo sin Degnebolig i Skellebjerg, men ikke tage Del udi paa mit Herskabs Vegne, venteligst efter Provst Reenberg's Mening, at reparere den ganske og nu næsten forfaldne Degnebolig, som af Degnen selv bør holdes i Stand og er mit Herskab uvedkommende, meget mindre at give denne liderlige Skoleholder en ny Skoleholders Løn, saalænge den aflagte høje Resolution lyder, at der skal være en Degneskole, og Degnen nøjes med Degneløn, hvilket endda kan være nok for 57 Tdr. Hartkorns fattige Besiddelse i Skoledistriktet at besørge . . . « Således kunne Steen indgå på Hans Velbårenheds befaling inden høst at lade hæfte 2-3 fag på degnehuset, såfremt det pålægges degnen at bebo det og der besørge skoleholdet »efter Majestætens gudelige Hensigt, og Lodsejerne for deres Omkostninger dog kunde faa have den Glæde at se nogen Frugt og Nytte deraf«.

Sæbygaard afleverede i februar 1744 det nye skolehus fiks og færdigt, men endnu var der ikke gjort forberedelse til påligning af hartkornsydelserne for levering af brændsel, hø og halm, og fri græsningsret om sommeren, lige så lidt som der endnu intet inventarium var anskaffet. Skolehuset var en fritliggende bygning med kálhauge, tæt op til degneboligens stuebygning, men, som det ses af nedenstående, ikke på degneboligens grund, der ikke lå på Sæbygaards gods. Det ses ikke, om degneboligens bygninger i deres forfald var så usle, at det ville blive for dyrt, hvis man pillede lidt ved dem for at hæfte de befalede 2 à 3 fag på. Heller ikke, om det kunne lade sig gøre at lægge så meget beslag på degnegrunden, som måtte ske ved tilbygning af en skolestue.

Der vedblev at være uro om degn Læssøe. Onsdag d. 4. marts 1744 havde sogneprest Schytte givet skoleholder As-

canius lov til at forrette en gudstjeneste i kirken, da han selv havde forfald. Det passede slet ikke Læssøe således at være skudt til side. »Den dumdristige Degn trængte sig op paa Prædikestolen imod mit Vidende og Tilladelse voldte Opsigt og prædikede, som han i hast kunde paa-finde,« skriver Schytte. Han vedblev at have uorden i penge-sager, nu var det kirkens tavlepenge, det gjaldt. Under guds-tjenesterne kunne han finde på at demonstrere ved sang, mens præsten bad, og menigheden knælede. For en sådan for-mastelse irettesatte provsten ham 2. søndag efter påske fra prædikestolen. Han vedblev lige til det sidste at drive spil og dobbel i Skellebjerg til byfolkenes forargelse, og han øde-lagde alt, så hans kone ofte ikke kunne få det daglige brød. Når alt sådant kunne gå i svang uden jævnlig påtale og manglende tilsyn, lå det ofte i, at provsterne i Løve og Merløse herreder var betænkelige ved at gå ind i hinandens tjeneste-områder. I 1745 overtalte man ham endelig til at bytte em-be med *Jac. Winding* i Reerslev, hvor hans broder var præst.

Da alt ved skolehuset var ordnet, begyndte *Constantinus Wioll* undervisningen i Skellebjerg skole som substitut for degnen. Visitats 22. maj 1751: »Hr. Jens Schytte, som nu ved Døden er forgangen, præd. over Josva 23, 11. Han fortjener det Eftermæle at have været flittig i sit Embede, thi Ung-dommen var vel øvet og alle Vegne god Læsning i Bog.« — *Wioll* døde 1752 og efterfulgtes af *Chr. Wichmann*, † 1754, der var en byskriverson fra Stubbekøbing, hvor han først havde søgt den danske og senere den latinske skole. Efter endt skolegang tjente han fornemme herskaber i Køben-havn, senere en tid i Slagelse skole. Ved hans død bestod skoleinventaret af 1 jernbilæggerovn, 2 fyrretræsplader på støtter, 2 lange og 2 korte bænke, 1 loftstige, 1 stentavle og 2 Pontoppidans forklaring. Det må her forklares, at huset kun var en skolestue med gang. *Wioll* og hans efterfølgere måtte jo tage til takke med at bo i degneboligen, som degne-embedet skulle holde vedlige. I øvrigt forstod man sig på at indrette sin økonomi i skolestuen, når det kneb.

Skoleholderens løn forbedredes noget i den ustuderede *Fred. Joensens* tid, vistnok ved skriverarbejde. Efter 22 års tjeneste afløstes han af *Ole Lundholm*, † 1785, der tillige forestod birkeskriverembedet. Man drøftede, om hans dødsbo skulle skiftes af gejstlig skifteret eller ad verdslig vej. Provst *Hammond* mente, det tilkom den gejstlige øvrighed på landet at skifte efter landsbyskoleholdere, selv om de måske kunne være birkeskrivere eller have anden betjening, når de »kun bebor Skolen, der holder Dug og Disk og dør.« Men er de boende udenfor skolen og tillige har anden betjening, tilkommer det amtmanden ved herredsfogden at holde auktion og foretage skiftet. Det afgjordes med, at provsten som sædvanligt foretog skiftet i gejstlig ret. — Den ust. *Poul Andersen* ledede derefter skolen i 27 år til 1812, † 1813, jordet i Jerslev.

Tersløse-Skellebjerg sognes sidste degn, *Peder Chr. Ivarsen*, var imidlertid død i 1793. Han havde i Kalundborg skole været udsat for megen løs sladder; her nød han freden i 10 år. Sorø Akademi tog en rask beslutning på en tid, da det var vanskeligt at nedlægge degnekald og andrage derom. Det ordnedes efter ønske ved resolution af 13. juni 1794. Ganske kort tid før nedbrændte Skellebjerg skole og degnens anneks- eller klokkehus, hvortil hørte 5—6 tdr. land. Amtmanden anviste *Andersen*, der var udlært snedker af profession, en midlertidig bolig, men han indrettede sig i stedet oppe i kirketårnet. Da han måtte mene, at den afbrændte skoles grund tilhørte skoleembedet, gav han sig til at opføre et 5 fags hus der uden at afvente cancelliets tilladelse, som han søgte, men nægtedes 5 år efter.

Det har sin forklaring. Kammerherre *Barner*, Vedbygaard, havde tilegnet sig den grund, hvorpå det afbrændte skolehus stod, og ville ikke afstå den uden betaling. Man forstår, at ridefoged *P. Steen* i sin tid havde opført skolen på Vedbygaards grund, da Sæbygaard ikke ejede nærliggende grunde. Provst *Hammond* havde ellers tænkt sig to muligheder for en nyordning af byggeriet: »1) Saa længe det er uafgjort,

hvorledes Tersløse-Skellebjerg Degnekald forandres, vilde det nok være bedst, om Skolen opførtes paa Skolejorden, hvortil Andersen var villig at afgive Jord, 2) eller hvis Skoleholderen i Skellebjerg bliver Kirkesanger og følgelig bekommer sine Indkomster forbedrede, vistnok med de 5—6 Td. Udsæd, der tilhører Degnekaldet og ligger i Skellebjerg, hvortil var et Hus, som afbrændte, da Skolen brændte; denne Jord ligger straks ved Skolen, og altsaa kunde Skolen ogsaa der opføres.«

Så let klaredes sagen ikke. Der var gået proces eller kancellispekulationer i den, for kammerherren holdt på sit, og intet var afgjort endnu. Poul Andersen beordredes til at borttage det 5 fag hus, »saa at Pladsen sættes i den Tilstand, som den var, før han byggede, for at forekomme Tab for Efterkommere saavel som Anledning til Trætte.« — Spørgsmålet om skolegrunden stod meget længe på.

Højærværdigheden, biskop *Nic. Edinger Balle*, kom ved visitatsen i Tersløse-Skellebjerg pastorat 1802 ud for en rygende oplevelse, han mindst havde ventet. Selve visitatsen forløb på sædvanlig vis. Præsten prædikede, og kirkesangerne sang, alle gav deres bedste. Poul Andersen sang meget godt, Mortensen (Tersløse) falsk. Så katekiseredes ungdommen, stående i lange rækker med ryggen imod kirkestolene, karlene langs den ene, pigerne ad den anden side af kirkegulvet. Menigheden var lutter øre; mødrenes øjne perlede, fædrenes vurderede, mens kirkesangerne førte deres sønner og døtre gennem en krydsild af tunge, dybe dogmatiske emner. Svarene faldt mer eller mindre liflige, »Mortensen katekiserede godt, Andersen temmelig godt; de fleste unge svarede meget fermt med god Forstand efter Lærebog og Katekismus. Nogle faa befandtes maadelige, og een blev antaget til at læse om igen. Man vidste noget af den bibelske Historie. Man havde lært Psalmer«. — En grådkvalt, fattig mor listede sig ud blandt mængden med sit ulykkelige barn i hånd, fulgt af foragtende blikke, da kirken tømtes. Nok et år måtte hendes barn gå, inden konfirmation tillodes. Bedre boglæsning må tilstræbes, opramsningerne fæstnes mere bog-

stavret der var så meget, hendes ulykkelige, tungnemme barn ikke fattede . . . Nød i hjemmet tvang børnene ud i tjeneste blandt fremmede hele deres skolealder igennem, og det blev almindeligt til skoleforsømmelser, idet husbondens arbejde først og fremmest måtte gøres. Nej, det var ikke herved, Balle rystedes. Det var jo kun en ret almindelig foreteelse ved visitatser, at en og anden kom på tværs af Balles lærebog og dogmatik, navnlig fra fattige hjem.

Med bisp i spidsen for en hale af lokale myndigheder gik man over i Tersløse skole, hvor børnene fra begge sogne var stævnedes til overhøring. Først kom Skellebjerg-børnene for, de havde lang vej hjem. »Deres Antal var lidet. De havde lært noget af Lærebogen og svarede skikkelig. Et Par vidste lidet af Katekismus. Man læste skikkelig i Bog. Men Psalmer havde man ikke lært.« Og så fik børnene hjemlov. Mortensen kom frem med sine børn på lignende overhøring som Andersens. Afslutning! Og Balle konstaterer: »Andersen er en simpel Mand, men katekiserer temmelig vel. Mortensen er selvklog og paastaaende.«

Glade og befriede, men sultne, gik processionen over til præstegården, hvor fruene præcist modtog dem med et pynteligt bord, veldækket af hendes lækre retter og gode vine. Aften med blafrende, høje vokslys ned ad det lange bord. Bisp for bordenden, andre efter rang på hans højre og venstre side, nederst Mortensen og Andersen. Glas fyldtes, løftedes, tømtes til hilsen, højhederne skinnede af velvære. Det var såmænd en visitation, som de forløb flest — indtil nu. Man takkede, komplimenterede præstefruen og spredte sig i selskabslokalerne.

Og nu skete det:

»Her var det første Gang i min Embedstid, at et Spillebord blev fremsat med Skænk paa til fornøden Vederkvælgelse for 1 Provst, 3 Præster og 2 Forvaltere. Jeg drak sagteligen ikkun og gik ind i mit Kammer for ej at bivaane den fremmede Højtidelighed.« — Stilfærdig, beskæmmet, rystet, noterede han sig det.

Man må antage, at skolens græsningsret nu var afløst med udlagt skolejord. Distriktets få bønder præsterede næppe mere græsgang end til en ko og et par får, degnejorden gav jo nok nogen udbytte.

Amtsprovst Severin Warthoe

Sognepræsten *Severin Warthoe* i Nørrejernløse udnævntes d. 18. december 1807 til amtsprovst for Holbæk amt. Han havde som kapellan efternævnt *Vitus Bering Rørdam*, der i 1814 blev sognepræst i Kalundborg, hvor han udmærkede sig i skolevæsenets tjeneste.

Amtsprovsten var født på Rovst gamle vandmølle i Grimstrup sogn d. 18. september 1774 som søn af kammerråd *Hans Sørensen Warthoe* (Varde), herredsfoged for Skads, Gørding og Malt herreder, og hustru *Lisbeth Hendriksdatter Bjerrum*. Ægteparret har åbenbart adopteret deres anden søn, *Joachim Schack Warthoe*, der fødtes på møllegården 3 uger senere, antagelig under indkvartering af en højerestående officersfamilie.

Adoptiv sønnen blev i 1810 sognepræst i Snese, hvor han virkede dygtigt, men meget myndigt og selvrådende, der førte til, at han brændte sig ved skolebyggeri i pengekrisens tider (jvf. »Præstø Amts Skolehistorie«). Severin Warthoe forflyttedes i 1813 til Raklev kald, hvorfra han i 1824 gav afkald på 4 af amtets 6 herreder, idet han tilbageholdt Løve og Arts herreder indtil sin død i 1829. De uheldige skoleforhold i Skellebjerg og Ørslev sogne kunne nok volde amtsprovsten besvær såvelsom det dominerende herregårdsvælde i de 2 herreder. Man ser ham imidlertid aldrig i klar belysning, men synes at skimte et naturel, der kunne minde om en jævn og støt afbalanceret vestjysk storbondetype med begge ben på jorden.

Amtsprovst Severin Warthoe fastslår i 1809: »Saalænge Skolelønnen endnu ikke er forbedret, og især saa længe Skolestue ikke er opført, vil det være næsten hypotetisk umuligt at faa imponert den gamle og næsten udelige Povl

Andersen en Medhjælper, hans Løn er 100 Rd.« — Efter Andersens afgang i 1812 blev *Andreas Frederik Thomassen*, ex. Brøndbyvester, lærer her i 50 år. Biskop *Fred. Münter* udtalte sig i 1812 meget rosende om skolens fremgang: »Bedre Læsning, Skrivning begyndt. Hovedregning gik meget hurtig. Skolebygning med mange Mangler. Jeg talte med Hr. *Reinsholm* om et lille Seminariums Anlæggelse efter Kongens Plan. Han har ikke ret Lyst dertil og henviste mig til Hr. *Rørdam*.«

Sagen om skole- og degnegrund endte 1817 til skolens fordel. Ved denne lejlighed drøftede amtsprovstiet Kragerup skoles udflyttelse i 1800, hvori »deltog nogle Byer i Skellebjerg, men Ejeren af Kragerupgaard, *Bech*, bekostede nok Udflytningen paa egen Regning. Adskillelse kan ikke ske, før Vakance indtræffer i *Ørslev*.«

Det indberettes i 1821, at degnebolig og skole var vel vedligeholdt. Pastoratets skoler var i bedste orden: »Ikkun er det beklageligt, at de passende og fornødne Lærebøger ej leveres i Skellebjerg Skole, da Skolekassen ej har Raad til at anskaffe dem.« Endvidere berettes, at Tersløse skole var opført 1804, og at den nød renterne af 5000 rd., mens fattigvæsenet nød rente af 1000 rd. iflg. et legat af 1781. Og endelig, at katekisationerne i kirken var sket 6 gange af sgp., 4 af skolel., i Skellebjerg henholdsvis 11 og 4.

Biskop *Fred. Münter* (1808—30) indførte karaktergivning til fagene ved en fastlagt følgeorden. Hans visitats i 1823 siger, at Skellebjerg skole havde 46 børn, læsning g, var fast i interpunktion, skrivning mg, kristendom mg, hovedregning mg. *Fred. Thomassen*, 30 år. Tersløse skole, 94 børn, tg, skodesløs, g×, mg, mg. *Rasmus Frederiksen* 42 år. Begge lærere examen fra Brøndbyvester seminarium.

Anders Foghs indlemmelse af Taaderup og Søjbjerg byers skolegang i Kragerup ramte fællesskabet i Skellebjerg sogn hårdt. Her havde sognefolket samlet sig ved kirketid, når klokkerne kaldte. Slægt og venner mødtes, mangan nyhed spredtes, sognets anliggender drøftedes. Her forkyndtes ordet, som det nu kunne falde, og sangen istemtes hver efter sin evne, her ka-

tekiseredes, og her konfirmeredes, brudepar viedes, og her stedtes til jorde. I sorg og glæde, i alvor og gammen lettedes daglige byrder under hoveriets strenge åg. Man var netop godt på vej til at danne et nyt fællesskab ved indrettelse af skole, da de to byer reves fra fælles skolegang af stille bondebyer og brutalt henvistes til det store Ørslev sogn, hvor herregårdslivet på Kragerupgaard beherskede alt. Under førerskab af skoleholder, degn og præst skulle de nu oplæres i fremmed sogn med konfirmation for øje, der naturligvis måtte ske i Ørslev kirke. Mer og mer isoleredes byerne fra modersognets stille liv og åndelige værdier. Og Fogh skaltede og valtede med dem efter forgodtbefindende. Da han i 1759 ønskede at udnytte børn, unge og gamle til manufakturets drift, gav han byerne »speciel tilladelse« til at indrette sig med skolelæsning i hver sin by af grunde, der omtales under Kragerup skole, måske også p. gr. af en forlænget skolevej, men der er intet særligt fundet, der tyder på, at skolen flyttede nærmere herregården.

Fra 1812 søgte byerne Ørslev skole, hvorfra de løstes ved degn Thomsens død i 1828, idet de økonomiske bånd, der knyttede dem til Ørslev sogns skolevæsen, bortfaldt, jvf. Ørslev skole.

Der var ligesom noget babylonisk udlændighed i »bortførelsen« til Kragerup skole og Ørslev sogn. Det er tænkeligt, at manganen tåre faldt, og sindet rørtes, når deres børn istemte den lille vise fra skolen:

Ved Babylons floder vi sørgende sad,
og ingen lod harperne stemme,
hvor kunne da hjerterne være glad,
når tankerne vare derhjemme.

Nede i Gierslev sogn undergik byerne Knudstrup og Toelstang en lignende skæbne, hvorom sognepræst *Dan* vidner, jvf. Gierslev sogns skolevæsen i Løve.

Efter at børnene i 1828 havde fået hjemlov, hyggede de sig i Skellebjerg skole; den var, som senere i 1840, af simpelt bindingsværk med klinede vægge og stråtag. *Andr. Fred. Tho-*

masen var en dygtig lærer og en foregangsmand på havevæsenets område. Hans have var meget smukt anlagt. 1823: 46 skolebørn.

Selveste justitsråd R. *Dinesen* til Kragerupgaard var såmænd skolepatron for Skellebjerg skole under visitatsen 1839. Der var 65 børn, læreren Andreas Frederik Thomassen, 47 år, ex. Brøndbyvester, meget brav og katekiserer godt. Skolehuset lavt, og skolestuen for lille. En meget smuk have med anlæg, hvortil 2 stendysser er benyttede. 1847: 82 børn, skolehuset nyt og meget godt. A. F. Thomassen er en meget skikkelig mand, men noget indskrænket, katekiserer temmelig godt.

Visitatserne af skolerne i Tersløse sogn, Merløse herred, og af Skellebjerg skole i Løve herred fandt sted i Tersløse kirke. Efter kirkevisitationerne i 1847 besøgte Skellebjerg og Brandstrup skoler. Middagen på Kragerupgaard: Biskop, 2 provster, præsterne, honoratiores fra egnen og Sorø akademi, stilfuld, festlig!

Tersløse skole havde 90 børn i 1839, 113 i 1847. Skolehuset var godt, men noget indskrænket. Læreren Rasmus Frederiksen, ex. Brøndbyvester, en meget brav og udmærket duelig mand, katekiserer meget godt, men har et svagt bryst. Han var i 1847 66 år gl. »og vedbliver med samme Duelighed, Flid og Troskab«.

Da biskop Balle i 1802 visiterede, var der en skoleholder *Helverschou* i Brandstrup, »en simpel Mand, der ikke forstaar at katekisere«. Under de efterfølgende dyre og strenge tider høres ikke mere om noget skolehold i Brandstrup, men nu var der opført et meget godt skolehus, hvor 64 børn i 1839 anførtes af Peter Schmidt, ex. Brahe Trolleborg, en duelig mand, katekiserer meget godt. — 1847: »Læreren Carl Kornbech, 23 Aar, Sem. fra Joenstrup, har kun været her 1/2 Aar, og Skolen er under den forrige Lærers Sygdom kommet tilbage. Han synes ikke meget opvakt, katekiserer godt, temmelig. 49 Børn .. Skolehuset meget godt. Alt er her som ved en Skole, der begynder fra Nyt af.«

IV. Ørslev og Solbjerg sogne

Niels Heining tænkte sig i 1735, at Ørslev-Solbjerg sogne kunne få skoler i Solbjerg og Kragerup byer, men i 1737 hed det: en degneskole i Ørslev by, hvortil børnene fra Solbjerg kunne søge, og en skole i Kragerup by, hvortil et gadehus i byen lå belejligt. — Året efter indberettede sognepræst *Chr. Meyer*: »Udi disse tvende Sogne hverken er eller har været Skole i min Tid« (1731—66). Og senere: »Her er ingen Skole. De umyndige Børn gaar som Faar uden Hyrde. Forældrene desværre kunde intet selv, end sige, at de skulde læse for Børnene.« — Ved bispevisitatsen d. 25. juli 1740 prædikede sgp. Meyer over Joh. 6, 68 temmelig godt. »Der (ligesom i Gierslev Dagen før) har heller ikke været holdt Skole, derfor mange, som ikke kunde læse i Bog. Der kunde og mærkes, at der var arbejdet paa Ungdommen, som efter Sjæleregisteret skulde være 163, dog var de ikke fast grundede og var saa meget ujævne, at naar En vidste noget, saa var mange, som intet vidste, endogsaa blandt de konfirmerede.«

Folkelivet i pastoratet beherskedes i ca. 80 år indtil århundredets slutning af *Anders Fogh* og hans efterkommere på Kragerupgaard. Og *And. Fogh* var den ledende stjerne, da skolevæsenet tog sin begyndelse. Ved skolekommissionernes forberedende møde i Bakkendrup kirke 27. februar 1737 billigedes Niels Heinings udkast for dette pastorat af Kragerupgaards ejer for Ørslev sogn og af Solbjerggaards for Solbjerg sogn som største lodsejer hver i sit sogn. Sognefolkene i Solbjerg vægrede sig ved at tro på en sådan ordnings gennemførelse, som dog vedtoges på Gundetved d. 8. juli 1740.

Men det var ikke den mægtige *Anders Foghs* sag at lade sig diktere, hvad der skulle ske på Kragerupgaards enemærker, og inden man så sig for, havde han sikret sig sin ret til at anlægge en skole i Kragerup by. Snildt formede han det, alt billigt og med henblik på kirkens eller gejstlighedens velsignende samtykke. Således foregreb *Fogh* skolernes placering:

Kragerup skole

Ved fundats af 29. april, konf. 9. juni 1741, lod justitsråd *And. Fogh* opføre en skole i Kragerup med løn 3 td. rug, 3 td. byg, 12 rd. samt tilladt offer på de 3 store højtider i Ørslev kirke at modtage; formedelst de fleste bønder har slette og ringe kornmarker, så de ofte ikke avler til deres føde behøvende korn, kan derfor ham ej mere end meldt er tillægges, af hvilken årsag han offeret bekommer. Dertil fri græsning til 2 køer og 6 får, foder til vinterforbrug og 25 læs tørv. — Skolen er for Ørslev og Kragerup byer samt for Søbjerg og Taaderup i Skellebjerg sogn. Den dueligste og bedste person antages af ejeren efter examination af provsten. Formedelst at mange gamle folk om vinteren i ondt vejr ej kan komme til kirken, holdes hver søn- og helligdag offentlig bøn i skolen ved 3 slet om eftermiddagen, og et kvarters tid tilforn enten med en klokke ringes eller af et horn gives lyd; og først en salme sjunget, dernæst evangelium og epistler, item et kapitel af bibelen læses og en bøn, som af sognepræsten dertil meddeles, og ender i en salme. Skolen forbliver stedse i Kragerup by og af skoledistriktets bønder og tjenere altid udi god forsvarlig stand med bygning og rekvisitter, item gærder, holdes vedlige.

Der afholdtes skolesyn d. 26. juni 1741: 6 fag ny egeunder-tømmer, fyrre øverst, have 10×8 favne indhegnet med grøft, kakkelovn af tegl i skolestuen, een i sovekammer, i skolen 1 l. bord 7¼ al., 3 bænke ved alle 3 vægge, nok to løse bænke ved bordet, 2 korte bænke ved kakkelovnen, 1 bibel, Speners kristelig Lærdoms Udlæggelse, Thestrups spørgsmål om Katekismus, nye Testamenter, Bondesens regnebog, Bornemanns spørgsmål, Luthers liden Katekismus. Hertil Kragerup, Søbjerg, Taaderup, Nyrup, Kragerupgaards enemærker. Løn: 3 td. r., 3 td. b., 12 rd., offer de 3 store højtider, da han står i kirken og tager imod, hvad folk vil unde ham. 2 køer, 6 får, vinterfoder som fornødent, 25 l. (læs) tørv.

Undervisningen begyndte ved juletider 1741 med den ust., gifte *Jens Bache*, der vistnok havde tilbagelagt en broget for-

tid, karakteriseredes her som liderlig*) og blev ved dom afsat d. 4. marts 1745. Det var ikke let for Fogh at lokke egnede folk til skolen, som nu stod ledig et år, før der meldte sig en ansøger. Det var korporal *Thomas Jacobsen Helverschou*, der, som sgp. Chr. Meyer havde afkrævet ham, d. 20. januar 1746 examineredes af provsten og toges på prøve. Der var kunster i ham. Han nægtede at ofre til præsten eller give tiende af sine »Kreaturers Afgrøde«, afkrævet ham, da han mente, at skoleholderne var fri for disse byrder. Provst *Reenberg* forespurgte omkring i sognene, hvordan man bar sig ad *der*, og svarene lød, at skoleholderne aldrig havde givet offer eller tiende, og heller intet var forlangt af dem.

Justitsråd Anders Fogh

Kragerupgaard er en gammel og stor herregård, som den driftige And. Fogh, der forstod sig på økonomi, blev tilslået ved auktion i 1722 for 25.500 rd. Han var en københavnsk borgmestersøn, havde tjent i den store nordiske krig som regiments kvartermester og blev senere rådmand. Ved fremsynet moderne drift forbedrede han gården, og det blev sagt, at han var den første, der dyrkede kartofler på Sjælland. I 1749 fik han privilegium på at drive en uldfabrik, der af tidens økonomiske kollegium i 1760 stempledtes som værende i stadig tilgang ved hans flid og omhu. Det stemmer godt nok med kildeskrifterne til skolehistorien: dens passus: »ringe og slette Kornmarker«, årstallet 1759, da han ved udvidelse af fabrikken til et større uldent manufaktur kom i bekneb for arbejdere, jvf. nedenstående, og år 1762, da han huggede præstens karl, jvf. Ørslev skole.

Fogh havde anlagt et fiskeri ved gården, og han opelskede en stor mængde frugt- og gavngørende træer. I en stor mose, Stenmose kaldet, som lå til gården, fandtes en kilde, der benævntes Ravnshullet. Den gav stedse en god del vand fra sig,

*) liderlig: skødesløs, ryggesløs, udsvævende ... lidelig: tålelig, tilfredsstillende.

hvoraf en del syge Mennesker ved Sct. Hansdags tider lod sig betjene. Den var meget dyb. Vandet fra kilden førte noget sand med sig. Om denne kilde ville nogle af de gamle bønder sige, at noget på prent eller tryk skulle være, hvorom dog ingen tilforladelig efterretning fandtes.

Efter A. Foghs død i 1762 førtes bedriften videre af hans 3 sønner og 2 døtre. Et år efter døde 2 af sønnerne, hvorefter den tredie, ritmester *Clemens Fogh*, † 1794, drev virksomheden i sameje med sine søstre. Som eneejer af godset solgte søsteren *Christine* det til P. Bech.

Fabrik og skole

På klædefabrikken skulle ingen fremmede, men en del af godsets egne folk, gamle og unge, arbejde og derved underholdes. Der måtte da gøres noget for at tilpasse skoleforholdene med fabrikkens drift. For de 3 fjernere liggende byer i Taaderup og Søjbjerg af Skellebjerg sogn og Nyrup af Ørslev sogn, henholdsvis med 8, 2 og 5 gårde, faldt dette sammenurium af en forbindelse mellem skole og væveri m. m. ganske fremmed og utåleligt. Det kunne forudses, at skolens opgave ville blive misrøgtet, og det ville medføre uheldige forhold i disse idyllisk rolige småbyer, om deres børn indblandedes i dette; de havde brug for dem hjemme på gårdene.

Ved betragtning af skolefundatsen reddede Fogh sig ud af sådanne klager i en »speciel Tilladelse«, han forskaffede sig. De 3 byer kunne fritages for deres andel til skolens drift, hvilket vil sige vedligeholdelse af skolehus og havegærde, eventuelt også af inventarium, når deres børns skolegang løseligere ordnedes, idet forældrene selv kunne tage sig af oplæringen hjemme i deres byer. Offeret til skoleholderen kunne jo anses som en frivillig gaveafgift, hvorimod ydelserne til kirkens tjenere, præst og degn, fortsat måtte erlægges. Det var tiendekorn, degnetrave, småredsel og nannest af fjerkræ, mælk, ost og æg samt julerente. Skoledistriktets område skulle vedblive at være urørt. For stærkere at pointere dette nedlagdes samtidigt Ørslev skole, der stod som i

en tornerosehæk, hvorfra den slumrende prinsesse muligvis kunne udfries i en forynget skikkelse.

Man ser af sgp. Hertels skr. af 1793 til bispen, at folkelivet i sognet og skoledistriktet ganske skiftede karakter. Hertels bekymringer for børnenes oplæring i henseende til religion og moral forstærkedes under forberedelsen til konfirmation og ungdommens udeblivelse fra kirkekatekisationer samt degnens bylæsning. Fra Ørslev søgtes Kragerup skole en række år, men fra begyndelsen af halvfemserne holdt man børnene hjemme.

Skoleholder Helverschou døde i embedet 1777 og efterfulgtes af nordmanden *Andreas Angell*, student fra Bergen skole. Han havde af mangel på midler måttet afbryde sit studium, forklarede han, blev så skoleholder i Norge, var senest skytte på Kragerupgaard.

Med stort besvær døjede sognepræsten *Frederik Lund* sin tjeneste, en svagelig mand, navnlig med »slette Øjne«. Der havde været en sag mellem præstegårdens og Kragerupgaards rettigheder, som ophidsede den store ritmester så stærkt, at han fik 4 mænd til at indgive en klage over præstens embedsforsømmelser. Senere måtte anklagerne vedgå, at det var Angell, der havde skrevet klagen, da han endnu var skytte på gården. Angell tilstod, men tilføjede, at det var sket efter ordre fra ritmesteren, der forelagde ham sin egen koncept dertil.

Efter Angells afgang i 1784 fik skolen endelig en god leder i den ustuderede *Rasmus Svendsen*, † 1799, som Hertel roste så meget: »Min eneste Hjælper«. Børnene læste ved visitatsen 1789 ganske fermt, havde lært deres børnelærdom*) med god forstand og kunne smukt lade sig vejlede til videre eftertanke. Også vidste de noget af den bibelske historie. Svendsen er en duelig mand i sit kald. Skolebygningen var i god stand. — Også den næste skoleholder, sømand *Mathias Jørgensen*, nød Balles nåde, da han i 1805 forfremmedes til degnekaldet i

*) Børnelærdom: læsning og religion.

Følleslev. Bispfen fandt 1801, at nogle af børnene, som havde lært de første kapitler i lærebogen, vidste at svare med god forstand, men ellers holdt man sig for det meste til katekismus, dog ikke uden eftertanke. Også havde nogle adskilligt kendskab om den bibelske historie. Boglæsning var nogenledes god. Salmer havde man lært, men skrivning var ikke begyndt, mindre regning. Jørgensen bliver ferm, når han får mere øvelse. Han katekiserer allerede ret godt. Skolen af kammerråd Bech blevet fra ny opbyggt og er meget vel indrettet (1801). — I Følleslev gjorde Jørgensen ikke lykke. Børnene lærte intet, overalt mdl. og slet. »Lige saa uduelig som utilbøjelig til at gavne, har tabt al Agtelse hos unge og gamle.« Den nye skole opførtes i 1800, jvf. Ørslev skole.

Kun et år lededes skolen af *Johs. Th. Prom*, der forflyttedes til Sæby, hvorefter godsejer *Dinesen* kaldede husmand og væver på godset *Niels Nielsen*, der nylig havde fået afsked som soldat og følgelig herefter skulle være landeværnsmand blandt de yngste, der skal gå til ekscersits m. v., når det for-dres. Da Niels Nielsen indmeldte sig til provsten for at eksamineres, nægtede provsten at overhøre ham, da resolutionen angående Kragerup skole endnu ikke var falden, jvf. Ørslev skole, men det ville være ham kært, om han foreløbigt ville påtage sig skolen for at undgå forsømmelse. *Dinesen* gav så *Nielsen* skolen ad interim på vilkår, at han indgik på den for-andring, der ville ske ved kaldet, hvis der blev skole i Ørslev, og han derved mistede nogle indkomster.

Provsten spekulerede meget på, om en sådan landdagsmand kunne gå over i den gejstlige stand, men nåede dog til klarhed ved at studere forordningen om landeværns opret-telse af 19. januar 1801, der melder, at enhver landeværnsmand skal være berettiget at søge al slags lovlig næring på hvilket sted i riget, han finder for godt. — Visitatsen i 1815 klarede *Niels Nielsen* sig til »ikke uduelig«. 1824 havde skolen 34 børn. Skolebygningen holdtes godt vedlige. Kammerråd *P. Bechs* planer om skolevæsenets ny inddeling og en nybygget skole i Kragerup m. v. omtales under Ørslev skole. Da sagen

om Skellebjerg skoles grundarealer i 1817 endelig forelå afsluttet, var det på tale at henlægge Tågerup og Søjbjerg til Skellebjerg skole, men det lod sig ikke gøre før ved vakance i Ørslev, hvor de nu søgte skole. Degnen døde 1828, og de to byer frigjordes, mens man arbejdede på at samle hele Ørslev sogn om een skole, hvilket skete, da Kragerup skole nedlagdes og forenedes med Ørslev skole ved Niels Nielsens død d. 30. december 1836.

Ørslev skole

Ifølge vedtagelse af 28. aug., approberet 12. sept. 1741, om oprettelse af en degneskole i Ørslev afholdtes synsforretning på Ørslev degnebolig d. 26. juni 1742. Man nedskrev: Er udi Ørslev by for Solbjerg en degneskole, 3 fag til skolestue, skorsten og forstue tilbygges degneboligen; 1 kakkelovn af tegl, 1 fyrbord, 2 bænke på egepæle, 1 dito for enden 2 al. 1., 1 skrivetavle i ramme, 3 linealer, videre fandtes ikke; 6 rd. ydet af lodsejerne, der til denne løns udstyr nyder Solbjerg kirkes lysepenge. Af disse penge har degnen hidtil intet bekommet, han klager stærkt på mangel af ildebrand og foder.

Solbjergmændene var meget harmfulde over denne skolegangsordning og krævede, at degnen skulle gå til Solbjerg for at undervise deres børn, men det ville degnen, stud. *Poul Christophersen Bagger* (1738—† 87), slet ikke gå ind på, skønt de tilbød at bygge skolestue med skorsten og lønne med 6 rd., 1 ko, 6 får, 2 læs hø og 2 læs halm. Bagger lod sig ikke rokke fra Ørslev, byggeriet blev ikke til noget, og degnen begyndte skolegangen mellem Mikkels- og Mortensdag i sin stue, men der blev faktisk aldrig holdt skole.

Bagger søgte 1761 kaldet i Helsing-Drøsselbjerg. Han skrev: »Alle løber vel paa Banen, men ikkun een faar Klenodiet, saa er det saavel i det timelige som i det aandelige, altsaa er det ej tjenligt at lade sig opholde og hindre i Løbet, men aleneste stunde efter Maalet, fæste Øjet derpaa og strække sig efter det og efter Salomons Ord: Befale Herren sine Gerninger ..«

Der var mange fortrædeligheder at slås med, og nu suk-

kede hr. Meyer på 30. år i kaldet. En ekstraordinær kaus til-
drog sig for ham, da han søndag d. 4. maj 1762 blev overfal-
det af sine egne sognemænd på kirkevejen fra Solbjerg til
Ørslev kirke, hvor han havde sidst tjeneste. Dagen før blev
en af hans karle taget fra ham, som han stod i arbejde, og nu
skete den anden »attaque«: »Fire stærke Karle lurede paa
mig, den ene var staaende og vendte Ryggen til, den anden
havde kastet sig Næsegrus ned paa Jorden mellem Gærdet
og det voksende Korn, saa de ikke kunde ses, før jeg kom
lige for dem, da de alle rejste sig og straks ved Ledet uden-
for Ørslev By paa en voldsom Maade bemægtigede sig min
Vogn og Karl. Karlen, som jeg selv med største Besvær og
Omkostning fra hans spæde Barndom af har opfødt og opdra-
get, er nu i kgl. Majestæts Krigstjeneste, som fortryder mig
ikke, saafremt ellers Proprietæren, som har bemægtiget sig
ham, har Lov og Ret med sig, endskønt jeg til ubodelig Skade
for mig — ihukommende min store Avling og Husholdning
— maa savne ham, thi jeg ved, at baade jeg og alt, hvad jeg
har, bør være til D. kgl. Maj.s Tjeneste, ihvor det end gaar
mig. Men at han paa lovstridig, ukristelig og forargelig Maade
er mig fratagen .. og just af mine egne Sognemænd .. og
just paa Sabbatsdagen, da de saavelsom deres Husbond —
hvis Befaling til denne skammelige Gerning de beraaber sig
paa — burde iflg. Loven og Forordningen til deres Sjæles Op-
byggelse indfundet sig i Kirken for at høre Guds Ord og for-
ene deres Bønner til Gud for almindelig Lande- og Husfred,
at de saaledes, siger jeg, efter Sti- og Voldsmænds Maade har
opført sig imod mig, deres Sognepræst, og end paa min Kirke-
vej og i mit Embeds Forretning .. græmmer mig overmaade,
som og har sat sig med hæftig Bevægelse i mit Blod foruden
et andet farligt Tilfælde, som jeg undser mig ved at nævne.
Jeg staar nu her beknyttet mellem tvende, nemlig mellem
Justitsraad Fogh, Kragerup, og disse Gerningsmænd .. der
beraaber sig paa deres Husbond Foghs Ordre .. Ved kgl. For-
ordning er tilladt enhver Sognepræst at beholde til sin Tje-
neste og sit Gods' Nytte det Mandskab, som opfødes paa Præ-

stegaardens Grund .. desuagtet har Fogh frataget mig min tilhørende Karl, som altid har tjent mig og ingen Tid paa Kraegerup Gods.« — Det lykkedes præsten at få sin karl igen.

Der var immer noget på færde, således også da *ritmester Fogh* i 1778 lod klokkerne ringe over en husmand, skønt ingen prædiken var forlangt. Degnen sang dog på Foghs befaling over liget. »Det er Foghs sædvanlige Chikanerier — også for at gøre Skaar i mine som i andre Præsters Indkomster«, klagede sgp. Fred. Lund jammerligt. Lund beråbte sig på Monito 3. Synodi Joh. 1733: »Siden den Skik har indsneget sig her og der paa Landet, at naar Død begravnes, der da en Tid lang ringes over samme med Klokkerne, uanset at ingen Ligprædiken sker, saa vilde Præsterne se til, at saadan lovstridig Sædvane bliver afskaffet, og ifald det herefter mod Forhaabning sker, da gives sligt til Kende.«

Da degneembedet i Ørslev 1787 stod vakant, ansøgte det af *P. C. Rennemann*, Solbjerg, men ritmester Fogh afgav intet svar, og der taltes om, at godsejeren havde givet løfte på kaldet til »en Person, som for nærværende kaldes Ridefoged paa Vedbygaard, har ellers været Kammerjunker *Barners* Tjener og er ustuderet ..«. Han venter, at »Biskoppen ikke approberer Valget og forbigaar en Skoleholder, der nu paa 8. Aar har prøvet det møjsommelige Skolearbejde«. Fogh udnævnte den omskrevne ridefoged *Jens Thomsen* d. 17. dec. 1787 og indstillede valget til bispens godkendelse. Fogh havde givet kaldsbrev på Thomsens »gode Attester og hæderlige og skikkelige Forhold her paa Egnen; vel er han ikke studeret, ej heller været ordentlig Skoleholder, men har dog i 3½ Aar forestaaet det, som i Grunden siger det samme, hvorom hans Attester vidner, og Ørslev Kaid desuden ikke er behæftet med Skolehold«. — Det vakte stort røre overalt blandt skolefolkene, at biskoppen, mod gammelt løfte fra øverste myndigheder og mod sædvane, godkendte kaldelsen.

Efter Fred. Lunds afgang fra præstekaldet i 1789 blev Chr. West Hertel sognepræst for Ørslev-Solbjerg.

Sognepræst Christian West Hertel

var en nidkær præstemand af rationalistisk sindelag som adskillige præster på den tid, der yndede at slå sig på bedring af det forsømte skolevæsen, og her var sandelig nok at reformere på.

Den store skolekommission af 1789 var netop nedsat, så skolevæsenets forbedring stod på dagsordenen. Og i 1791 tog man ved Blaagaard seminariums stiftelse det første skridt til et særligt studium for uddannelse af »skolelærere«, hvilket ivrede Hertel til kraftigere at søge pastoratets skolevæsen fremmet, idet han i en række skrivelser udåndede sine hjertesuk for biskoppen.

I skrivelse af 5. sept. 1792 skildrer han tilstanden, som den nu var: Da Degnen saavel som de 2 Skoleholdere er »ubekvemme« til at forklare Lærebogen, havde han tilsagt Ungdommen at møde en Gang ugentlig i hans Hus til Katekisation, et Tilbud, han havde ventet vilde blive modtaget med Glæde, ikke mindst fordi Ørslev By ingen Skole havde, og Forældrene vægrede sig ved at lade deres Børn søge den langt fraliggende Sogneskole i Kragerup. Men kun faa mødte op, ofte kun et Par, uagtet han baade opmuntrede og advarede, undertiden slet ingen. »Mange unge har aldrig søgt nogen Skole, og de, der har søgt den i Ungdommen, har imidlertid inden Konfirmationen glemt deres Læsning .. Da formodentlig flere Præster kan ligesom mig være omgivne med ustuderede Degne og Skoleholdere, der har været Domestikker ligesom mine, var det maaske til Kundskabens Fremme paa Landet ønskeligt, at det indskærpes, at Ungdommen møder hver Søndag til Katekisation i Kirken.«

Trangen til en skole i kirkebyen er stor, skriver han videre, og det ville være ønskeligt, om degnen pålagdes at læse for byens børn og ungdom, hvortil han heller ikke synes uvillig, mod at nyde en særlig betaling, men »det gaar ikke an pro tempore«, da den duelige og agtværdige skoleholder *Rasmus Svendsen* i Kragerup ville miste Ørslev bys skolekontingent, og byfolkene kunne ikke tåle at betale 2 skoleholdere

på engang. Degnen går ledig de 6 dage i ugen, og forældrene ville måske betænke ham derfor. »Og jeg vil, skønt jeg ingen har at sætte i Skole, give ham aarligt 10—12 Læs Tørv, som for ham er vigtig, da han ingen Tørv har, uagtet han har Avling.«

Min eneste hjælp er Rasm. Svendsen, skriver Hertel videre i en skrivelse af 13. april 1793. »Men hans Skole søges kun af een By, slet ikke af de andre 3 Byer, der efter speciel Tilladelse, der hindrer al Skolegang, er dertil henlagt i 1759, og hvor derfor Ondskaben har taget stor Overhaand, at den end- og udarter til aabenbar Vold med andre skammelige Laster«. Ved en ny skrivelse af 8. april 1794 understreger Hertel endnu stærkere skolevæsenets forfald. Han fortæller, at 2 fattige, faderløse, snesårige børn aldrig havde gået i skole eller for deres husbond fået lov dertil. »Jeg frister den Skæbne, at der melder sig som oftest snesaarige Børn hos mig til Konfirmation, som slet ikke kan læse i Bog . . , og jeg maa anvende den meste Tid af Undervisningen for at lære Konfirmanderne at læse relig inden i.«

Da de første »skolelærere« i 1794 udsendtes fra Blaagaard, arbejdede Hertel forgæves på at få den vakante skole i Solbjerg besat med en seminarist, men fik dog i stedet en duelig student, ikke helt efter ønske, forstår man af skrivelsen d. 8. marts 1796, skønt han 2 gange havde forsynet skolerne med bøger af sin egen lomme. Og nu var Svendsen aflægs og senge-liggende. »Tilstanden bidrager til min Utilfredshed og Attraa efter at forlade dette Kald.«

Imidlertid havde han udtænkt en plan til en skoles opret-telse og vedligeholdelse i Ørslev by, åbenbarer han i skrivelse af 9. juni s. å. Ifølge planen skulle degnen lære byens børn at stave og læse i bog, men selv ville han uden mindste for-del eller betaling i samme skole undervise ungdommen i re-ligionsbegreberne m. m. Til et skolehus' opførelse ved degne-boligen ville han bidrage det halve i håb om, at bymændene betalte det andet halve. Degnen skulle ikke få en skillings ud-gift, men endog en fordel ved, at han om aftenen kunne lade

sine tjenestefolk være der og således slippe fri for at bygge en børnestue, som han påtænkte at indrette af nødvendighed. Degnens skoleløn skulle bestå af korn samt brændsel til skolebrug, som Hertel ville enes med bymændene om, ja, endog udrede andelen heraf for de byens gårdmænd, der ingen børn har og rimeligvis heller ingen andel ville tage i husets opførelse eller skolen.

Endelig måtte Hertel i en sidste skrivelse af 7. april 1797 udtrykke sin bitre skuffelse over, at planen var gået i stykker, og at hans bestræbelser angående skolevæsenets bedring var strandede. Degnen var ved sit kaldsbrev ikke forpligtet til at holde skole. Han ville have 30 rd. årlig for sin umage. »Men det er en Umulighed og urimelig Betaling blot for at lære Byens Børn at stave og læse i Bog . . . Derved er altsaa intet at gøre, men den næste Følge var, at slet ingen i Byen vil bidrage med mig til at faa en Skolestue tilbygt Degneboligen opført. I 1759 blev Ørslev Skole nedlagt . . .« For dog at bøde på det triste resultat havde han tilbudt at læse for børn 2 bestemte dage, også tjenestedrenge og piger, og der samledes en snes børn nu og da.

Under 2. maj 1798 modtog Hertel meddelelse om, at han var udnævnt til kapellan ved Aarhus domkirke.

Fogh'ernes saga på Kragerupgaard endte i 1799, da *P. Bech* købte den. Antagelig af hensyn til foretagne udskiftninger, som fandt sted i disse tider, lod Bech året efter opføre en ny skole i stedet for den gamle i Kragerup, mens han samtidigt førte forhandling med Ørsleverne angående en skole i deres by. Det gik trægt, og sagen gik til Det kgl. danske Kancelli, der under 29. maj 1802 resolverede, at det ville være »ønskeligt og fordelagtigt for Ørslevs Bymænd, at en Skole sammesteds blev opført paa de af Kragerupgaard Gods' forrige Ejer foreslagne Vilkaar, men saafremt Godsets Ejer og Ørslevs Sognemænd ej i Mindelighed kan blive enige om den med Skolevæsenet foreslagne Forandring, maa det forblive ved den gamle Indretning.« — Kragerup gods var i mellemtiden solgt til *J. Kraft Dinesen*, der havde det til sin død i 1840.

Med Ørslev bymænds og sognedegnens stædighed in mente kan det ikke undre, at underhandlingerne gik i stå, men da degn *Jens Thomsen* i juledagene 1804 havde mistet sin kone og straks tog byens smedekone til sig i sit hus, synes han at være bleven mere medgørlig stemt, idet han først i nytåret påtog sig at holde skole for byens og Nyrups børn uden forpligtelse; kun få børn kom. Smeden var mismodig over tabet af sin kone, der ikke ville vende tilbage til ham, og anmodede om at få en anden.

Ørslevfolkene havde dog efterhånden nogen føling med Dinesen om skolesagen, hvilket førte til, at de ved et møde i degneboligen d. 4. juni 1812 enedes om, at Thomsen straks skulle begynde at holde skole i degneboligen og vedblive dermed, indtil en skole kunne blive opført. Med tilbagevirkende kraft fra nytåret 1812 lønnes han med 2 fdk. byg, 3 lp. hø, 3 lp. halm af hver gårdmand i hele Ørslev sogn samt af de 8 gårdmænd i Tåderup og 2 i Søbjerg, der hørte til Kragerup skoledistrikt. Han vedligeholdte selv skolens inventarium af borde, bænke og kakkelovn, men fra de dyre tiders stærke stigning i 1818 gav hver gårdmand 1 rd. og hver husmand 3 mark årlig, ialt 24 rd., på Thomsens løfte om at vedblive som hidtil. Amtsdirektionen bestemte 1812, at den kun var en interims skole. »Degn Thomsen har næppe en Tone i sin Mund og næppe et klart Begreb i sit Hoved«, noterede biskoppen i 1789. I skoletjenesten oppede han sig og rostes 1821 for sin »sædvanlige Flid og Nidkærhed, og Skolen gør en sjælden god Fremgang«. Efter 1814 nævnes *H. Ibsen* som skoleforstander for Kragerup og *N. Pedersen*, begge gmd., for Ørslev skoledistrikt. 1824: 47 skolebørn i degneboligen, der holdtes i god stand.

Degnekaldet nedlagdes efter Thomsens død i 1828, 68 år gl. Byerne fra Skellebjerg løstes for deres skolebånd til Ørslev sogn. *Peder Jensen*, fh. Løve, blev så ansat som skolelærer for Ørslev og Nyrup byer samt kirkesanger for sognet. Da formaliteterne ved degnekaldets nedlæggelse sluttedes, blev han lærer og kirkesanger for hele sognet, idet Kragerup skole samtidigt nedlagdes.

Ved udskiftningerne bortfaldt skolernes græsningsret på byernes fælles græsmarker eller fællede, idet der til hver skole i deres sted udlagdes en passende jordlod. Ørslev sogns nye skole opførtes en fjerdingvej fra Ørslev by. Der var 69 skolebørn i 1839, 101 i 1847, da skolestuen behøvede udvidelse. Peder Jensen, ex. Brøndbyvester, er en særdeles dygtig og retsindig mand, noterede J. P. Mynster i 1839; han katekiserer meget godt; mg, ug, ug, mg. Indbyrdes undervisning (nederste klasse) mg? Og i 1847: P. J. er endnu i alle henseender den samme agtværdige mand.

Solbjerg skole

Det varede både år og dag, før Solbjerg bymænd forstod, at den approberede skoleplan var en kendsgerning, der måtte tages til efterretning, jvf. Ørslev skole. Endelig i 1745 lod de opføre et hus i Solbjerg by til en degneskole og lønne en degneskoleholder væsentligt efter deres tidligere tilbud til Bagger, dog at huset rimeligvis udvidedes med et lille værelse til husrum, og degnen måtte jo give afkald på sine 6 rd. i skoleløn, hvorved pengelønnen, iberegnet lodsejernes 6 rd., blev ialt 12 rd., og i øvrigt naturalydelse.

Skolehuset stod færdigt i begyndelsen af 1746, og under 10. februar s. å. gav Solbjerg sogns største lodsejer, *Jacob Hansen* til Solbjerggaard, som skolepatron kaldsbrev på det nye embede til »afdanket Kvartermester« *Peder Andersen Schøtte*, 26 år gl., se Ruds Vedby skole. Han afgik året efter, og så fulgte *Fred. Chr. Floor*, † 1749, *Peder Reenberg Lidøe*, ffl. til Tjørnelunde skole 1752. Lidøe var født i Vørslev 1716, blev student i Roskilde 1739 og kort efter Egebjergs første skoleholder, senere ffls. han til Uggerløse, hvorfra han kom hertil. I 1754 blev han medhjælper for degnen i Egebjerg, hvis embede han 2 år efter arvede i ægteskab med datteren og røgtede det i 44 år. — *Frederik Chr. J. Ronander*, † 1760, *Hans Winsløv* til 1765, *Peder v. Essen*, † 1767, *Frans Just* til 1771 og *Chr. Meyer*, † 1778, som 1773 klagede over, at hans halv-årlige løn på 6 rd. tilbageholdtes .. og »hvad Korn, jeg af Bøn-

derne skal have, maa jeg modtage af sletteste Sorter .. fra nogle øde (nedlagde) Gaarde leverede Kammerraaden mig forgangen Aar noget Korn, som var mesten Del ubrugelig«. *Peter Chr. Rennemann*, † 1788, irettesattes, fordi han forsømte skolen, når han »agerede« stævningsmand for landinspektør *H. Bidstrup* til Solbjerggaard. Ved hans død bestod skoleinventaret af 1 ildtang, 1 gl. bibel, 2 skrivetavler, 1 jern- og en trælineal, 1 grydekrog, 2 borde, 4 bænke og et køkkenbord. Rennemann, † 8. dec. 1788, søgte 1787 degnekaldet, se Ørslev skole.

Da Gierslev degnekald 1790 stod ledigt, søgtes det af Solbjergskoleholderen, den norske student *Emanuel Nissen*: ».. Jeg skal med Guds Hjælp rettelig forestaa det, da jeg nu fører som før i Norge — førend jeg kom til det forvildede København — et stille og ordentligt Levnet, og naar Gud har taget mig til Naade, tror jeg ogsaa, at Menneskene gør det samme .., jeg kan næppe række det tørre Brød til Munden. Da jeg nu lærer at begræde min forrige Daarlighed, og jeg har fortjent det«, ville kammerråden måske lægge et godt ord for ham hos biskoppen.

Også fuldmægtig og skriverkarl monsieur *Truhe* på Solbjerggaarden søgte Gierslev. Han anbefaledes af sognepræst Hertel, der ville »staa inde for ham«. *Truhe* ville ventelig slet ingen løn få hos Bidstrup, da der »hos ham intet synderligt er at vente«, og hvis han fik kaldet, kunne han da »kvittere paa en god Maade«.

På fornøjelig vis klarede *Emanuel Nissen* sig ved visitatsen i 1789 og viste, at han kunne sætte liv i børnene. Balle noter: »I Solbjerg Skole udviste Børnene en sjælden Munterhed og Lærelyst. Men de kære Børn var ej vante til andet end at ramse. Jeg lærte dem at agte paa Begreberne og havde stor Fornøjelse af at se, hvor let den sunde Menneskeforstand kan lade sig opklare, naar den bliver bedraget paa de rette Spor. Boglæsning var god. Til Belønning for deres livlige Fyrighed tildelte jeg 12 Bøger iblandt dem. *Nissen* er nylig kommet, hører slet og skal først nu lære at katekisere.« — Balle førte med sig en kassefuld bøger, bestemt til præmier for flinke børn.

Byfolkene klagede jævnlige over Nissens forsømmelige tjeneste, de unddrog ham deres ydelser, så han et par år måtte »gøre sig Profession af at tigge«. Skolehuset henlå til husly for får og svin, Bidstrup nægtede at udbetale hans skoleløn; man ønskede ham afsat, hvilket provst *Lorentz Hammond* så besørgede »for at være uden Ansvar«. Provsten ønskede en seminarist i stedet (nov. 1793). Det var et stort ønske, når betænkes, at det første hold af seminarister udgik fra Blågård seminarium i 1794!! Og de var få! Kun af een skoleklasse. Og deres løn var fastsat til 100 rd., men så mange midler havde man ikke til rådighed. Det vrimlede med ansøgninger, flest fra skomagere, der hellere skulle tjene deres håndværk, som *Faith* til Bødstrup sa'e: »Sutor, ne ultra crepidum«, efter det kendte ordsprog (skomager, bliv ved din læst).

Sognepræst Hertel havde flere gange forgæves påtalt skolehusets uhyggelige tilstand, bedre gik det ikke for ham, når det gjaldt forsømmelserne i kirkens tilstand: Væggene i begge kirker er ej alene gule og grønne, men næsten sorte — her i mit private brev tør jeg vel lægge dette til, som er sandt, at herremændene lader årlig deres heste- og fæstalde kalke, skønt man ikke kan huske, når nogen af kirkerne blev det. I Solbjerg kirke har jeg nu hvert år, i 2—3, været nødt til at stoppe alle mine rejseklæder samt kappe og hynde i vinduerne, og undertiden i hårdt vejr har ingen kunnet nærme sig alteret uden helbreds forlis, skriver han til bispem d. 15. januar 1793.

Skoleholder, student Axel Kühl

Solbjerg skole fik igen en norsk student med *Axel Kühl*. Han søgte i marts 1795 forflyttelse til Drøsselbjerg skole, men justitsråd *H. G. Faith* til Bødstrup var også på den jagt efter seminarister. I sin ansøgning fortæller Kühl: »Jeg er en fattig Student med Kone og 2 smaa Børn og i en Tid af 8 Aar har maattet erhverve mit Ophold ved Information i Norge; derfor rejste jeg til København for at søge Levebrød og i 2 Aar ikke kunde finde mindste Employ, men tilsatte det lidet,

jeg i Norge havde erhvervet, endelig fik jeg afvigte St. Hansdag Solbjerg Skolekald, som er nogenlunde af de ringeste i Løve Herred . . . « Pastor Hertel påtegnede ansøgningen med bemærkning om, at skolehuset nylig var istandsat efter ordre fra amtmanden, og fortsatte: »Det vilde gøre mig ondt, om Skolen nu mister ham, da han er en bekvem og vel øvet Skoleholder, og jeg nu har forsynet Skolen, dels ved Køb, dels ved egne Gaver, med nyttige og ualmindelige Undervisningsbøger i Overflødighed i Haab, at Skolen nu herefter vil bevirke Nytte . . . «. Det var forståeligt, at han søgte bort, thi »han virker under en egennyttig Skolepatron og uvillige Bymænd«, sluttede Hertel. Senere søgte Kühl flere embeder, i oktober 1796 Heininge degnekald. Han skriver: » . . . var i 2 Aar Medhjælper for Degnen i Korsør Skole med Løn 20 Rd., hvormed jeg skulde betale min Husleje og Ildebrand til Skolen og næppe kunde have mere end 4 Mk. ugentlig i Skolepenge . . . « Her i Solbjerg fik han aldrig sin løn i rette tid. Ja, Bidstrup »søger endog at gøre mig Livet surt og svække min Lyst til Forretningerne«.

Børnenes antal ved visitatsen i 1801 var ikke stort. Nogle havde gjort skikkelig fremgang i lærebog og svarede med god forstand. De fleste svarede med godt begreb af katekismus. Man vidste også noget af den bibelske historie, havde lært salmer og læste temmelig godt i bog. Desforuden havde adskillige lært geografi på landkortet, vidste adskilligt af naturhistorie og skrev. Kühl underviser og katekiserer meget godt. Han fortjener en bedre skole. — Biskoppen bemærkede, at den nyeste salmebog brugtes i pastoratet, og at nogle mænd fra Ørslev skriftligt havde begæret en skole i deres by, hvilket bispem forestillede for etatsråd *P. Bech* på Kragerupgaard. — Kühl forflyttedes i 1810 til Sludstrup skole (sammenlign Raffenberg, Sæby).

Solbjerg havde en meget belæst herre til skoleholder i landinspektør, cand. phil. *Ole Ritz*, 1810—†1831, 81 år gl. Han var svoger til landinspektør *H. Bidstrup*, der fra 1784 ejede Solbjerggaarden, og udnævntes jo af ham. Ritz søgte ikke af mangel, men af lyst til gerningen . . ., kunne imidlertid ikke så-

vel tåle de strabadser, som hans nuværende embede medførte, skriver sognepræsten, som ønsker til lykke med en sådan oplyst mand til lærer. Det blev ikke til hel idyl med svogerskabet. I 1815 klagede Ritz til amtsprovst *Warthoe*, at han ikke erholdt sine embedsrettigheder af Bidstrup.

Visitatsen i 1815 udviste kun små resultater af Ritz' megen lærdom. »Jeg havde ventet noget mere. Religionsundervisningen var kold og tør. Ingen Hovedregning, da man burde ventet af en Matematiklærer.« De sædvanlige katekisationer i pastoratets kirker forrettedes skiftevis af præst og lærer, men det var vanskeligt at trække de unge til kirke (1821). 1824: 21 skolebørn. Skolen repareret året før. Efterfølgeren *Lars Rasmussen*, ex. Jonstrup, ffls. 1834 til Sønderby, hvorefter *J. A. Bech*, ex. Jonstrup, afløste.

Ved J. P. Mynsters visitats 1839 havde Skolen 49 børn. Bech havde været syg. g?, g?, mg, mg×, indb. und. g. 1847: 73 børn. Bech er antagelig, katekiserer temmelig godt, men burde måske være flittigere, mg?, g, mg, indb. und. g, gymnastik mg.

V. Reerslev og Ruds Vedby sogne

Reerslev og Ruds Vedby sogne havde hver sit præstekald indtil 1747, da de forenedes med Reerslev som hovedsogn, og hver sit degneembede indtil 1805, da de blev eet med Ruds Vedby som anneks.

Både præste- og degneembeder var fattige kald med små menigheder, inden de sloges sammen. I årene 1726—33 var *Niels Heining* sognepræst i Reerslev og derefter indtil 1737 i Ruds Vedby samt herredets provst. Han forflyttedes til Faarevejle.

Provst Niels Heining

var hjemmehørende på egnen, søn af gårdfolk i Heininge og fra barnsben fuldt fortrolig med dens materielle og åndelige kår. Da regeringen ved reskript af 25. februar 1735 pålagde

stiftsøvrigheden at undersøge hvor mange skoler, der måtte fattes i at dække landets skolebehov, stillede han sig straks til rede med nøje oplysninger om Løve herred i en skrivelse af 19. marts s. å. som besvarelse af stiftsøvrighedens forespørgsel:

»Ellers er her udi Ruds Vedby Sogn en Skole, stiftet af Vedbygaard's Herskab Jørgen Grubbe og Fru Lene Ruds 1649, og er Skoleholderen tillagt et frit Hus paa 6 Fag med Hauge, 12 Læs Brændeved og i Penge 10 Slettedaler, og for denne Tillæg og Gave skal Skoleholderen informere Sognets fattige Børn for intet. De fattige Børn gives Bøger sc. ABCd'er, og Katekismer af Vedbygaard's Herskab. Men Foundation om denne Skole findes ikke. — I Reerslev By har Monsieur Buckenhoffer til Katstrup, som ejer hele Reerslev By undtagen en Gaard paa 5 Tdr. Hartkorn, som hører Kirken til, efter min indstændig Begæring og Ansøgning, da jeg var Præst til Stedet i 1727, givet en Skoleholder fri Hus at bo udi samt fri Græsgang paa Reerslev Mark til en Ko og 10 Stk. Faar, en Flok Gæs og en Tørveskær. Men som Skoleholderen bliver ofte hindret fra Børn i Monsieur Buckenhoffers Ærinde og Forretninger, især om Høsten med Tærskning og hans Tiende at imodtage og ellers andre Tider at være Beskrivningsmand og deslige; de fattige Børn skal informeres for intet.

I Helsinge har Sognepræst Høst for et Par Aar siden ladet til en Skoleholder opbygge et Hus paa 4 à 5 Fag med Haugejord og giver selv aarlig 1 Td. Rug, 1 Td. Byg og 1 Td. Malt, og betaler Høsts Svigsfar, Borgmester Holmsted i København, ugentlig Skoleløn for 12 Børn og giver fri Bøger og Papir til 12 Skolebørn.

Flere Skoler findes ej i Løve Herred. Behøves Skoler i Ruds Vedby, Skellebjerg, Reerslev, Sæby, Buerup, Gørløv, Kirkehelsinge, Drøsselbjerg, Havrebjerg, Gierslev, Høng, Solbjerg By og Kragerup, ialt 13 Skoler.«

Under 27. febr. 1738 indberetter Heining endvidere: »Ruds Vedby angaaende: Desuden er der i Byen en af gammel Tid indrettet dansk Skole, som skulde kendes af den over Døren

med Billedhuggerarbejde i Træ indhugget Inskription lydende saaledes:

S. G.	*) Pax intrantibus	F. I. R.
De Grubbers Vaaben.	salus exeuntibus	De Ruders Vaaben.
Incolumitas Habitantibus		
Ao 1649.		

*) Fred for de indtrædende, frelse for de udgående, et helle for indvånerne.

(Sidebillederne er indfattede i de vedkommendes våben-skjolde. Forf.) Samme Skolehus har længe været betjent og endnu bestyres af den, som har været og endnu er Birkedommer til Vedbygaards Birk, nyder og derfor noget lidet af Her-skabet til Underholdning, imens er så ringe, at ikke nogen deraf kan ernæres . . Her kan Birkeskriveren fortsætte eller Degnen, som har ringe Indtægt, holde Skole. I Kragerup er et Gadehus eller også Plads i Byen til Skolehus. I Ørslev skal Degnen holde Skole, og Børnene fra Solbjerg gaa dér i Skole.«

Efter at provsten ved et møde samme dag i Bakkendrup kirke med herredets præster, kirkepatronerne, største lodsejerne i sognene såvelsom 4 å 6 vittigste mænd af hvert sogn havde orienteret sig om herredets skolebehov, indberettede han 5. marts s. å.:

»Behøves 10 Skoleholdere, hvoraf findes her i Herredet disse efterfølgende sc. Elphan Knudsen, som allerede i over 10 Aars Tid har holdt Skole i Reerslev By ej uden særdeles Frugt og Nytte for de unge: Jens Olsen, som og har tilforn holdet Skole og alle Tider ført et kristeligt og skikkeligt Liv og Levnet: Hans Riis har og holdet tilforn Skole og er meget vel øvet i Skrive- og Regnekunsten: Poul Petersen, en Præstesøn af Gierslev, som og i nogle Aar har holdet Skole for Løve By, ej uden Frugt, men har hidindtil kun haft meget lidt at subsidiere af. Alle disse 4 i Løve Herred sig opholdende er udi Kristendommens Kundskab samt Skriven og Regnen saaledes øvede, at jeg vil haabe, de med Guds Naades Bistand kan forventes at blive gode og retskafne Skoleholdere. Der har vel nogle flere Personer givet Ansøgning om disse Skoler, men

som de har været ubekendte, tør jeg ej derom give Forslag, før jeg videre har bespurgt mig om deres Forhold og Leve-maade.

Niels Heining, Provst for Løve Herred.

Ruds Vedby 5 Marts 1737.

Og er i Løve By et Skolehus, bestaaende af 10 Fag med en Hauge, hvor Stedets og Byens Ejere Jomfruer Fincher'ne har holdt hidindtil en Skoleholder for de Børn i Løve By, hvilket dertil fremdeles bekvemmeligt kan forblive. — Reersø, 16 Gaarde, 17 Huse, forsikrede, at de endnu herefter som tidligere selv vil underholde en Skoleholder, hvortil de har bygt et Skolehus med Haugerum. — Herslev og Kulby kan bedst søge Tjørnelunde, hvor Kommunitetet er ene Lodsejer, og hvor bekvem Plads til Skolehus findes.«

Reerslev skole

Sognepræsten til Reerslev, *Mathias H. Læssøe*, supplerer Heinings oplysninger i sin indberetning af 1738 til biskoppen: »Hvad Skole er angaaende, da har her udi Reerslev By nogle Aars Tid boet en Mand, navnlig Elphan Knudsen, som har holdt Skole. Samme Mand har velædle Mr. Buckenhoffers paa Kattrup, som var Ejer af de fleste Bønder her i Sognet, hidtil givet Hus fri og Græsning til en Ko og nogle Stykker Faar for at læse for de fattige Børn her af Sognet, men for de andre, som har gaaet i Skole, har Forældrene betalt. Og er ej venteligt, at formeldte Elphan Knudsen herefter nyder den ham af Mr. Buckenhoffer givne Frihed, saasom Godset nu uden Tvivl bliver udskilt og dertil bliver adskillige Ejere. Ellers er her ikke noget ordentlig Skolehus bygget enten af Patronen eller af Sognet.«

Det vedtoges, at Reerslev skulle have degneskole, men da degneboligen var så lille, at der kun fandtes sparsom plads til degnetraven, og degnejorden kun gav 1 td. sæd de 2 år og det 3die intet, ville der være at udvide degneboligen med 4 fag til skole. Ved skolesynet d. 29. juni 1740 skriver man imidlertid:

4 fag gl. bygning indrettet af degnens værelse. Inventar: 3 borde i en triangel, de to under vinduerne hver $4\frac{1}{4}$ alen, det 3die $3\frac{1}{2}$ alen, 6 bænke inden for og uden for bordene, alt på egepæle, en kakkelovn af tegl og sten og ej videre. Skoleløn 6 rd., 25 læs tørv, 1 ko, 6 får, 2 læs hø, 3 læs halm.

Skoleundervisningen startedes Mikkelsdag ved degn *Jacob Winding*, student. Ved bispevisitatsen s. å. prædikede præsten M. H. Læssøe over Marcus 16, 16, temmelig. Ungdom 120 i tallet fandtes skikkelige, de små har lært at læse i bog. De andre ikke uden øvelse. Ellers alting ordentligen. — Præsten fik sin broder anbragt i Reerslev ved embedsbytte med *Winding*, jvf. Skellebjerg skole, da »Hr. Schytte er gammel og hastig«. Men allerede i 1748 kørte degn Læssøe træt her, † i Kindertofte 1774, 65 år gl.

Blandt ansøgere på det ledige degnekald meldte sig en tjener hos Adeler på Gundetved, *P. A. Schøtte*, der en tid havde haft Solbjerg skole; ham ville præsten ikke have, for »han skal være mere bekvem til at synge et stykke i et Kompagni end at undervise og læse for Børn«. Men han ville gerne have *Stephan Knudsen*. Så gav bispem embedet til *Otto Hjorth*, der 1751 lod sig forflytte til Fodby skolekald på von Plessens gods og senere blev degn i Vallensved. *Hjorth* familien stammede fra Tiustrup skole, hvor hans far var skoleholder. Han var ligesom brødrene *Carl Frederik* i Ruds Vedby og *Henrik*, degn i Magleby, student fra Slagelse skole, født henholdsvis i 1822, 1820 og 1818. Bispem visiterede 1751:

Sognepræst Læssøe holdt en ret god prædiken over dagens evangelium (Exaudi søndag). Ungdommen må roses for god kundskab, og var jeg meget fornøjet over den forfremmelse, her fandtes. — De efterfølgende degne var *J. Th. Hadeler*, ffl. t. Gørlev 1757, *Andreas Møller*, fh. Rye, † 1792, *F. A. Allerup*, fh. Ruds Vedby, † 1799, *Erik Chr. Johansen*, ust., fh. Ourø skole, † 1805, og *Isach Møller*, søn af fornævnte Møller, sukker under næringsssorger, noterer Balle i 1815, nu 50 år gl., har været guldsmed. Han afgik 1832 og blev 8 år senere sammen med sin kone optaget i Slagelse kloster. Under visitatsen

1801 gik »Lærebog an«, nogle skrev, uøvet læsning, få salmer.

Degneboligen var god i 1824, men 6 fag undværlige og faldefærdige. Der var 99 børn til et indskrænket lokale, to klasser. Kirkekatekisationer henholdsvis 4 og 2 gange af præst og lærer i 1821. Ny skole byggedes 1844.

Skolelærer og kirkesanger Lars Nielsen

Nu nedlagdes degnekaldet, og *Lars Nielsen*, fh. Snesev, exam. Jonstrup, ansattes som lærer og kirkesanger. Hans søn, forfatteren *Anton Nielsen*, lærer i Munkebjergby, skildrer skolens slette tilstand i »Landsbyliv i Trediveerne«, væggene klinede med ler på fletværk af ris, halve vægge nedfaldne, degnen uvidende og fortrukken. Som en kuriositet nævnes, at skovfogdens søn i 1836 brugte den første stålpen i skolen.

Lars Nielsen, f. i Uggerløse 1799, startede som assistent for den morsomme degn, student *Ejler Smith* i Bregninge, der var mådeholden, men holdt på 3 snapse til et ordentligt måltid: 1) Aperiens, iblandet hypericon, åbner maven, 2) Intermedium, ibl. malurt, mellemsnapsen, 3) Caudens, ibl. nellikerod, slutteren. Familien havde det småt i de 9 år, han betjente kommunitetets skole i Snesev*), men han var håndsnilde, kunne snedkerere, dreje, lodde, indbinde bøger og gav sig af med kunstmaleri, hvorved han tjente lidt. Her i Reerslev blev han en foregangsmand i havebruget.

Anton Nielsen har i sin bog »Gl. Nielsen« opfrisket faderens erindringer. En anden søn, *Niels Ferdinand Nielsen*, der blev lærer i Bromme, men døde i en ung alder, skrev kønne digte og fortællinger. Lars Nielsen hædredes i 1873 med sølvkorset, afgik 1876, og så flyttede forældrene til Vesterskerlinge (Ollerup), hvor Anton var havnet som højskoleforstander. Her døde hustruen 1876, 84 år gl., og »Gl. Nielsen« 1889, 90 år gammel.

Reerslev skole havde 93 børn, da J. P. Mynster visiterede

*) Pengeløn 24 rd. fra 1739 (ligesom på kongens skoler). Nu kun ringe i forhold til lovens 12 rd., 5 td. rug, 7 td. byg.

i 1839: »Lars Nielsen er en duelig Mand, kun skriver han maadelig, katekiserer godt, men skal ikke altid være paa-passelig. mg, tg, ug, g, indbyrdes Undervisning (nederste Klasse) ikke levende, og Læsning ikke nøjagtig. Gymnastik mg. Skolehuset dannet af den gamle Degnebolig, ret godt«. 1847: »163 Børn. Lars Nielsen er en meget brav og duelig Mand, fortjener at roses, at han kan bringe et saadant Antal Børn saa vidt. Indbyrdes Undervisning bruges kun lidet . . En Skole skal bygges, og en Hjælpelærer antages. Skolehus nyt og meget godt.«

Lars Nielsen var et levende menneske, der ikke kunne færdes i den døde indbyrdes undervisning med dens pegepinde, tabeller og piber, dens ord og sætninger og tal uden forklaring ved samtale.

Ruds Vedby skole

Indberetningen i 1738 ved sgp. *David Plesner* lød: »Ordentlig Skolehus er her ingen bygt, men udi det Hus, hvor Vedbygaards Birkeret holdes, bor en Skrædder, som tillige er Birkeskriver, hvilken af Herskabet har fri Husværelse og nogle Læs Brænde aarlig, fordi han skal læse for 10 fattige Børn uden videre Betaling«.

Oberst Barner funderede 23. aug. 1701 en degnebolig, »siden den forrige ingen belejlig Sted finder til Skole«, men der var i 1740 ikke tilstrækkelig husværelse til degnen, hvorfor herskabet lovede et bekvemmere sted. Da det 30. sept. s. å. vedtoges, at der skulle være degneskole, mageskiftedes med et andet hus, hvortil man hæftede 3 fag til skole. Ved skolesyn var der: 1 jernbilæggerovn, 1 bord 5 al., 2 bænke, 6 Abc'er, og skulle leveres katekismi bøger til fattiges brug, salmebøger og forklaringer (Pontoppidans). Skoleløn 10 sld., af hver bonde (27) 1 læs tørv, 4 lp. hø, 6 lp. halm. Græsning til 2 køer og 6 får.

Biskoppen visiterede i 1740: Et lidet sogn og menighed. Hr. Plesner er en smuk og omhyggelig sjælesørger, som gør stor flid. Han prædiker ret opbyggeligt, katekiserede også meget

godt, og degnen lovligt. Der fandtes blandt ungdommen, efter sjæleregistret 120, mange meget dejligt oplyste og i bibelens sprog smukt øvede. Den menighed fattes ikke på sjælesorg.

Undervisningen i Ruds Vedby skole sattes i gang ved degnen, stud. *Mickaël Jacobsen Dreyer*, d. 15. januar 1742. Han havde været her i 6 år, men foretrak at virke på C. A. Plessens gods, hvor han ansattes som skoleholder i Holløse 1743, hvilket stud. *Carl Fred. Hjorth* også gjorde, da han i 1748 blev degn i Fodby. — *Rasmus Nielsen Steenhuus*, † 1786, fh. Kalundborg, havde »gode Gaver og udviste megen Flid og Troskab i at plante Guds Kundskab i de unge Sjæle«. Han »opvartedes« sluttelig af sin efterfølger, *Frederik Albertin Allerup*, der var særlig anbefalet som søn af den agtværdige degn i Helsing. Se Reerslev skole. Endelig afsluttede *Isach Møller* degnerækken i Ruds Vedby, da han udnævntes til sogne­degn for hele pastoratet og lærer for Reerslev sogn fra 1805.

Ved visitatsen i 1801 prædikede hr. Svitzer over Ps. 119, 9 grundigt, lærerigt og opbyggeligt. Han katekiserer godt og messer vel. Degn Møller katekiserer skikkelig. Mange børn var til stede. Adskillige svarede vel af lærebog og katekismus. Nogle skrev. Bøglæsning bør øves mere. Få lært salmer.

Sognepræst *Jørgen Christian Svitzer* gav sig af med at »danne« skoleholdere, f. eks. havde han dannet degn Hans Tuxen, Heininge, og urtekræmmer *Johannes Thomsen Prom*, der fik embedet som lærer efter Møller og i 1812 ffls. til Sæby. På en tid, da oplysningens fremme stod på dagsordenen, og da der var meget stor mangel på egnede skolefolk, stillede mange rationalistiske præster, der var varme for oplysningens fremme, sig til rådighed for »dannelse« af skoleholdere. Derved opstod en stor mængde såkaldte præstegårdsseminarier, der fuldt anerkendtes som rigtige seminarier. På grund af særlige omstændigheder, der må tilskrives Svitzers væremåde, skildres hans virke og personlighed udførligt nedenstående. — Efter Proms forflyttelse var *Hans Rasmussen*, ex. Brøndbyvester, fh. Jordløse, lærer her til sin død i 1841. Skolen opbyggedes i 1816 meget godt.

I 1821 katekiseredes 3 gange af sgp., 1 gang af læreren. Der var samme år et hospital i Ruds Vedby, hvor 8 fattige havde husleje. 1824: 56 skolebørn.

J. P. Mynster karakteriserede Hans Rasmussen i 1839: »Han er en meget maadelig Person . . , Embedsbøgerne skødesløse og uordentlige. Han skal dog føre et ordentligt Levnet.«

Hans Rasmussens to brødre i Kongsted og Tiustrup var også udgået fra Brøndbyvester præstegårdsseminarium, en udpræget tør, rationalistisk læreanstalt. Broderen *Peder* i Tiustrup tjente forstanderen, provst Hammond, som kusk. En dag lød det: »Hør, Per, kunne du ikke have lyst til at komme på seminariet? En skolelærer har det bedre end en arbejdsmand.« »Jo, men jeg har ikke råd!« »Ja, har du lyst, skal du nok blive seminarist om et par år.« To år efter bestod Per sin embedseksamen med »Duelig«. Han havde lært de 4 specier (lægge sammen, trække fra, gange og dele), dog uden begreb om brøkgregning, og reguladetri (forholdsregning). Hans retskrivning var ringe. Det var i regelen folk med et underlig kantet væsen, skolen udsendte (*Anton Nielsen: Landsbyliv i Trediverne*). *Simon* i Kongsted var »simpel, ikke ivrig i sit kald«.

Ruds Vedby skole var i 1839 indrettet i stuehuset af den gamle degnebolig, meget lang i tålelig stand, men ellers simpel. Rasmussens efterfølger, *Carl Herman Hansen*, f. 1817, eks., var syg under visitatsen 1847, brystsvag, skriver biskop Mynster; han holdt p. t. en hjælpelærer, men forestod dog skolen i 40 år til 1881. Der var 81 børn i 1847. Skolehuset meget godt.

Sognepræst Jørgen Christian Svitzer

J. C. Svitzer var født 19. nov. 1765, blev student fra Odense skole i 1784 og kandidat i 1787. Den 17. dec. 1790 blev han sognepræst til Reerslev-Ruds Vedby, ffls. d. 6. okt. 1809 til Herstedøster-Herstedvester og derfra d. 15. nov. 1820 til Brøndbyvester-Brøndbyøster, † 1844.

Faderen, *Laurids Svitzer* købte Bødstrup i 1778 af *J. B. Paa-*

sche, der havde ejet den i 37 år og opført dens hovedbygning. Da Svitzer kun beholdt gården i 13 år, hører man kun lidt om ham som skolepatron, men da godset savnede en skrædder, bødede han derpå ved i Mullerup by at tilstå en skrædder et lejefrit hus og 1 td. byg årligt mod at læse med byens småbørn, der trykkes af lang skolevej til Drøsselbjerg.

Efternavnet Svitzer er vel bedst kendt efter hans søn, *Emil Zeuthen Svitzer*, f. i Reerslev 9. juni 1805, der i 1833 stiftede en bjergningsentreprise for bjergning af nødstedte skibe, nu et verdenskendt foretagende.

Da oplysningerne om skolevæsenets tilstand i Reerslev-Ruds Vedby 1790—1810 syntes lige så grå og farveløse som mange andre sognes, hvilket muligvis kunne skyldes, at Reerslev sogns kirkebøger m. m. i tiden før 1814 brændte ved præstegårdens brand i 1833, studsede jeg, da jeg efter opfordring studerede Herstedernes skolehistorie til brug for arkitekt *Viggo Sten Møllers* smukke bog »Udflugt til en Landsby«, ved i bispearkivet for indkomne sager for Smørum herred at finde overraskende farverige og livfulde skildringer af Svitzers virke for ungdommens oplysning og skolevæsenets fremme i Reerslev og Ruds Vedby sogne, hvorom de fungerende lærere og præster lige så lidt som den nulevende befolkning intet har set eller hørt.

Det, jeg her så, mindede mig om sognepræst *Hans Chr. Flemmers* oplysningsværk for Kongsted sogn, fortalt i »Blade af Kongsted Sogns Historie i 20 Aar, 1799—1819« (Præstø amts årbog 1948), men på baggrund af Flemmers stilfærdigt energiske, uegennyttige færd for sin sag, er det ikke let at frigøre sig for en følelse af, at Svitzer havde sin personlige ærgerrighed og sin ophøjelse på en »højere Trappe i Herren« for øje; de nyoprettede amtsprovstier virkede såre fristende, ikke mindst Holbæk amtsprovsti, som dog gik ham forbi ved *Severin Warthoes* udnævnelse af 18. dec. 1807.

Der kan selvsagt ikke være tvivl om Svitzers arbejde for oplysningens fremme i Reerslev-Ruds Vedby sogne, men den selvtilbedende, pralende, opstyltede måde, hvorved han neden-

stående udstiller sine varer, vidner ikke om, at han var en virkelig dannet og nobelttænkende præstemand. Tilmeld får man indtryk af, at Svitser har holdt trådene i marionetten, når hyldest og festlighed kørtes frem. Noget uvederhæftig syntes han at være.

Svitzers vareudstilling består af afskrifter fra Statstidende 1808 og 1810:

1) Fortegnelse over præmier, belønninger, agtelsestegn 1807-08 af Landhusholdningsselskabets tilkendt i det overordentlige præmiemøde d. 8. nov. 1809: sognepræsten hr. Svitser, Reerslev, til gavnlig oplysnings udbredelse, skænket en del bøger til enkelte af hans menighed, har i den sidste tid samlet et lånebibliotek af 146 bøger .. bliver ifølge sit ønske, da han har frabedt sig præmier, som han ellers kunne tilkomme, skænket et eksemplar af selskabets skrift til indlemmelse i formeldte bogsamling (Statstid. nr. 116, 1808, nr. 27).

2) I anledning af den for almuens oplysning og skolevæsenets fremme i sine sogne så nidkære sognepræst Jørgen Svitzers forflyttelse og afrejse fra sine forrige menigheder d. 15. januar 1810 var følgende højtidelighed i begge sognes skoler foranstaltet af deres lærere og børn:

På en forhøjning i salen var opsat et alter, på hvis øverste del hans navn var anbragt omgivet med blomsterkranse, og på hvis fod læstes: Fortjenester hædres; tillige var en tavle opsat med følgende indskrift:

Her i denne for Kundskabens Sag (Dyd?)
helligede Bolig
nedlægdes Grunden til kommende Slægters
Forædling
af
Sognepræsten *J. C. Svitser*,
elsket af alle, som vidste at dømme dit Værd,
forlod du os.
Derfor sætter taknemmelige Børn dig
her et svagt Minde.
Men evig skal det være i vore Hjerter.

3) Religionslæreren og Menneskevennen
 J. C. Svitzer
 tilegnet
 Reerslev og Ruds Vedby Skolers Børn.

Her ser du en flok, som dig elsker så ømt
 for omsorg, du bar, at vi ej blev forsømt
 at lære det gode, som danne os kan
 til hæder og glæde udi vores stand.

Så ofte du lærte os til vores vel,
 at dyden alene gi'er mennesket held.
 O! at vi det følge! så mindes vi dig,
 og aldrig, nej, aldrig forglemmer vi dig.

At du os forlader, så nødig vi så,
 men trøste det skal os, når høre vi må,
 at mange vil skønne og skatte dit værd,
 og mange må elske og have dig kær.

Så rejs da, hvor lykken nu kalder dig hen!
 Men glem ej de kære, du her lod igen.
 Glem aldrig det løfte, du giver os nu,
 med ønsket at komme os ofte i hu.

Ti mile fra hjertet udslette ej kan
 dit minde, det leve, ærværdige mand!
 Det leve blandt alle, som skønner dit værd!
 Det leve blandt os, som dig havde så kær.

O, fader! O, lærer! Dit held er vor fryd,
 vi glædes derover, o, jublende lyd!
 O, held dig! o, held dig! så høres vor bøn,
 og himmelens bifald den bliver din løn.

Men ak! skulle håbet dig skuffe i løn,
 da skal vi til himmelen opsende en bøn:
 O, styr du hans skæbne, velsign du hans id
 med lykke og held til den sildigste tid.

Modtag da vor kærlige tak, som vi her
 dig bringer med ømmeste følelser.
 Ja, takket du være for alt, hvad du har
 udrettet for os, da vor lærer du var.

Dit elskte navn vi her til ære
 bekranset har på denne dag.
 O, måtte dette kært dig være!
 da er vor løn i dit behag,
 Da vore hjerter elsker dig.
 Lev vel, lev evig lykkelig.

Ved hans ankomst til skolen blev han modtaget med en sang, hvis indhold var skønson tak for skolevæsenets indretning og undervisningens velgerninger og udtryk af de ømmeste følelser over skilsmisse. Det hele var rørende, og for tidlig var faderens skilsmisse fra sine børn (Statst. nr. 8, 1810).

4) Og endelig af Statstidende nr. 14, 1810 endnu et digt med overskrift »Ved Pastor Svitzers Fratræden af Reerslev-Ruds Vedby Sognekald i 1810«:

O, du, som her udbredte Jesu blide lære,
 at ene den bør æret, hellig være.
 O, du, hvis hjerte altid åbent stod
 for virksom, gavnlig ædelmod,

Ovre i »Herstederne« gik det ikke så godt for Svitser. Amtsprovsten henstillede til biskoppen at give ham en advarsel for myndighedsmisbrug, f. eks. med at afvise en mand fra altergang, fordi han ikke ved egen person tegnede sig hos degnen. Og han låsede kirkedøren under gudstjenesten for dem, som var for sent på færde. Præstegården brændte i 1813, og han havde en batalje med læreren om en væder, hvorved læreren vandt sag. Alt sådan med kiv og strid iblandet bevirkede, at han kom i folkemunde — også om branden gik snak bag hans ryg.

At Svitser havde sans for festlige former, hvorunder han kunne stille sig i Positur, erfares også her, da det 1817 befalede præsterne at lade afholde en reformations jubelfests højtidelighed. Da bispem ejede Herstedvester kirke, lod han festen afholde *der* til ære for den højjærværdige patron. I skrivelse af 18. nov. 1817 giver præsten følgende beretning om festen til bispem Fred. Münter:

Hele kirken var indvendig beklædt med grangrene, og da den desårsag var ganske mørk, illumineret, dels ved vokslys, der er anbragt trappevis på alteret og i 3 lysekroner i midten af kirken, dels ved tællelys i stolene. Den var desuden prydet med en halv snes store spejle, der var anbragte således, at man fra begge enderne af kirken og fra siderne så det hele i perspekter. Over kordøren var anbragt Luthers navn, omvunden med en grøn krans og illumineret.

Alle salmer afsungne af et kor af 6 drenge og 6 piger under den duelige og musikkyndige seminarist Thorstensens anførsel og akkompagneret af blæsende instrumenter. Det øvrige af gudstjenesten berører jeg ikke, eftersom det nådigst var befalet. —

Torsdag, lørdag og søndag aften blev salmemelodierne afblæste fra kirketårnet. På kirkegården var alle gravene oppyntede, gange anlagte og grus påkørte, så at denne havde et til højtideligheden svarende tækkeligt udvortes. Men det, som er mig det kæreste at kunne tilmelde Deres Højærværdighed, er, at alt dette er sket ved menighedens velvillige sammenskud og blot ved min opmuntring og under min vejledning, og at ved festens ende på sidste dag kom flere mænd frem og takkede mig i hele menighedens navn, og i deres jævne ukunstlede sprog udtrykte sig således: At de havde været som i himmelen. O! da følte jeg mig i himmelen, og at man dog ikke er ganske intet som religionslærer i vor tid, da der ellers er blot sanselig og jordisk.

Jo vist forstod præstemanden at holde trådene i sin hånd, når lejlighed gaves. Han var interesseret i skolegerningen og sørgede vel for anskaffelse af gode undervisningsmidler, og han fik omgående godkendt skoleplanerne, såsnart skoleloven af 1814 vedtoges, hvilket kun sjældent fandt sted uden besvær de fleste steder. — Biskop *Fred. Münter* visiterede d. 11. okt. 1820 og udtalte sin tilfredshed, men beklagede den store »Lunkenhed i Gudstjenestens Besøg« og bemærkede, at skolelærer Nielsen er trodsig og studs imod præsten. Bispem hørte kun lidt af prædiken, da Svitzer »talte tykt og ufor-

staaeligt«. Kirkegården var indrettet med gange, formodentlig på præstens ordre eller ønske.

Ved Ejler Hammonds afgang fra Brøndbyvester vinkede præstekald, provsteværdighed og seminarium lokkende fra de livligere Brøndbyer over til de tørre Hersteder. Svitzer tryllede da hele herligheden fra Reerslev-Ruds Vedby frem fra dens depositum og forelagde den til biskop Münters beskuelse. Præstekaldet fik han, men embedsbrødrene forbigik ham ved afstemning til provst. Og seminariets døre lukkedes — muligvis, fordi han ikke var økonomisk stærk nok til at overtage dets bo, eller måske, fordi man betvivlede, at han med sit nu noget anløbne navn med myndighed kunne lede skolen. Imidlertid kan Hammonds afgang til Roskilde, jvf. Gørlev skole, meget vel dække over, at skolen nu var i tilbagegang, og dens fremtid vaklende.

En månedstid efter kaldedes Svitzer til »Brøndbyerne«. Her prægedes ungdommen af det nylig nedlagte Brøndbyvester seminarium (1802—19), ikke ueffen kunne han her med sin ildnende fantasi og farverige natur falde i tråd med en umoden og idealistisk indstillet ungdomskreds. Og biskop Münter noterer ved visitatsen d. 15. jan. 1829 bl. a.: ».. Hr. Zoffman præd. over Luc. VIII. 5, smukt og kort. Hr. Svitzer var for svag til at prædike, men katekiserede. Han er meget flitig i Ungdoms Undervisning, og fra den Side er der intet at sige på ham«. — Anmærkning i marginen: »Fredag d. 19. imellem kl. 3 og 4 om Morgen blev hele Præstegaarden lagt i Aske. Intet uden Embedsbøgerne blev reddet.« — Der var altså noget at sige Svitzer på, — det uvederhæftige?

Biskop J. P. Mynster visiterede 8. aug. 1837: Sognepræst Svitzer prædikede over 1. Kor. 9, 24 ff: om iver og alvorlighed i vor kristendom. Så godt temaet var, så mådelig udførelse. Sv. har vist altid været en mådelig prædikant, nu er han gammel og sløv. Den meget vakte menighed var i stort antal forsamlet og viste megen opmærksomhed, og ungdommen svarede i det hele vel.

Angående Svitzers eftermæle: .. På sjette år jubellærer,

men så lidet var han agtet af menighed og embedsbrødre, at ingen ville fejre hans jubilæum med ham. Det var ikke blot kivagtighed, uredelighed o. lign. egenskaber, man ville lægge ham til last; man ville endog — i dette stykke dog måske mistænksom til uretfærdighed — påbyde ham afsvidningen af en præstegård (eller to?) for assurancens skyld (Danm.s Gejstlighed 1848, sp. 167-68).

Wibergs Præstehistorie slutter lignende: .. var så lidet agtet af menighed, res. kapellan og embedsbrødre, at ingen ville fejre hans jubilæum med ham.

Undertegnet J. C. S. skrev Svitzer »Minde over Kammerraad Laurits Svitzer« og »Ved min Faders Grav« (henholdsvis i Statstidende 1817 nr. 1 og 1820 nr. 14). I 1802: Forsøg med Staldfodring. — Rationalismens præster yndede at give råd og vejledning til landbrug for landets bedste.

VI. Gørlev og Bakkendrup sogne

Hovedsognet Gørløv bestod af Gørløv, Rye og 7 gårde af Ulstrup; det lille anneks Bakkendrup havde kun 9 gårde, nemlig 6 i Bakkendrup og 3 i Ulstrup, ialt 80 tdr. hartkorn og nogle huse. I Bakkendrup by var kun Annexgården, hvor sognepræsten boede, og 2 gårde. Præstegården i Gørløv beboedes af 2 Bønder (1759). Degnen boede i Bakkendrup på sit degneanneks*.

Det faldt i sognepræst *Chr. Carl Therkelsens* lod at afgive beretning til bispem i 1738. Han skriver: Saa gerne jeg ville ønske, at der var (skole i pastoratet), saa ugerne maa jeg melde, at der er aldeles ingen, saa det at se Ungdommen her paa Landet saaledes at frembringe deres Tid uden Undervisning fra Grunden af i deres Saligheds Kundskab, er bedrøveligt og beklageligt, thi den Frugt og Nytte, som andre lærer, hvor Kon-

*) I dobbeltsogne havde præsten også en præstegård i annekset for standsmæssigt underhold, når embedets forpligtelser dér røgte. Også degnen havde sit anneks hus, med eller uden jord, hvor hans ringer kunne nyde fribolig.

gens eller andre Skoler er i deres Sogne, kan med Glæde have af deres Prædikener, Konfirmations Forretning og Katekisationer, den maa vi andre, hos hvilke ingen af slige Anstalter er, med Bedrøvelse savne. Gud bringe derfor vedkommendes Hjerter til at se os forsynede med de højstnyttige Skoler.

Biskoppen krævede i 1738, at præsterne skulle affatte et sjæleregister eller en fortegnelse over alle ugifte over 6 år, der fandtes i deres pastorat. Therkelsen tog sig grundigt af den sag, idet han gik rundt til hvert hus og overhørte alle dem, der noteredes op til registret: Gud bedre det desto værre, skriver han til bispen, findes udi mine Sogne 50—60 Mennesker fra 20—30 Aar, ja, baade smaa og store, der ej kender et eneste Bogstav, hvor tungt det nu er saa vel for dem, der skal læres, kan lettelig sluttes. Da nu dette vel er en højstbeklæggelig Tilstand, saa er det og et almindeligt Haab og Ønske, som og, i al Sandhed, er mit, at se ved Deres Højærværdigheds højformaaende Anstalt, den ikke tvivles paa, os med Skoler forsynede. Jeg har med min liden Erfarenhed mærket, at hvad Børnelærdom paa Landet om Vinteren lærer, som dog er ganske lidet, det glemmer de igen om Sommeren fra Pløjetiden og Høsttiden. Kunde man endda om Søn- og Helligdag faa dem til Læsning udi Kirkerne, da Præst og Degn kunde ofte igen tage det, som Ungdommen havde lært, da var det en herlig Sag, men herudi findes ofte Mangel, alt af Mangel paa Hjælp til Assistance for Præst og Degn herudi. Man maa med Bedrøvelse mærke Frugten deraf hos mange af sine Skriftebørn ved dens Vankundighed, og de Lærere er at prise lykkelige, for hvilke den Skik og Anordning er, den jeg vilde ønske var hos mig, at al Ungdom, som er ugifte, nogle Dage førend de lader sig tegne til Skrifte, møder en Dag hos Præsten at blive overhørte i deres Kathekismo og Børnelærdom. Det giver den Frugt og Nytte, at de hver Gang med Flid igentager det, de har lært, som de ellers Aar ud og Aar ind aldrig bekymrer sig om.

Loven tilholder og Præsterne at have sine Medhjælpere, det jeg ser D. H. og in acto Syn. Johan selv befaler, at hvor de

ikke er, da der skal beskikkes. Da der nu af dem er ingen hos mig, saa er min ringe tanke, at naar man havde dem, kunde man, naar de vilde være retskafne, komme efter en og anden Uorden, som Tid efter anden kunde hæmmes, der nu ofte, formedelst en Præst ej kan vide, hvad i andre Byer her paa Landet passerer, udi et og andet ske til Guds Fortørnelse og Meneskenes Forargelse, thi vilde jeg gerne herved forespørge mig, om det saa maa være mig tilladt slige Medhjælpere at antage.

Patronatet ville komme til at hvile på ejeren af Aagaard, der lå for døden andet steds. Gården havde kun ringe anseelse og beboedes kun af forpagtere. Der var nogle fag stuehus af bindingsværk, teglhængt, det øvrige lader og fæhuse klinet og tækket med langhalm. Uheldigvis stod præstekaldet vakant under forhandlingerne om skoleordning. Provsten ville have skole i Gørløv og Ulstrup, men da ingen ellers tog sig af sagen, vedtog skolekommissionerne under mødet på Gundeved at lægge skole i Gørløv med degnen som skoleholder for begge sogne.

Gørløv skole

Der var bispevisitats i 1740: Præsten død, sjæleregistret var kun på 120, men der var langt flere til stede. Der blev ikke prædikeret, siden der var ingen præst, ikkun jeg talte. Ungdommen fandtes kun mådelig øvet, dog vidste de at gøre enfoldig rede for kathekismi 5 parter. Der blev spurgt offentligt om degnens forhold og givet til kende, at han var mistænkt for drukkenskab, men ingen ville svare. Han blev påmindet offentligen at vare sig og siden privat ham sagt, hvad jeg vidste, da han lovede bedring.

Undervisningen i Gørløv skole begyndte 2. jan. 1742 ved degnen *Johan Mickael Møller*, født her, stud., fik embedet i en alder af 20 år. Skolesynet 5. juli fandt 4 fag skolestue vedhæftet degneboligen med fælles skorsten, temmelig god husmandsbygning, 1 jernbilæggerovn på muret fod, 4 fyrborde på 3 og 10 bænke på hver 2 fødder. Videre fandtes ikke. Skole-

løn: 6 rd., 25 læs tørv, 2 køer, 6 får, 3 læs hø, 5 læs halm. — Visitats afholdt 1751. Hr. Ulrik Frid. Torm holdt en grundig prædiken over 1. Cor. 3, 11. Den største del af ungdommen var ret usle. At den nuværende præst har været flittig, kunne skønnes på dem, der var konfirmerede af ham, hvilke var gode. Degnen kan han ikkun have liden hjælp af.

Man læser af gamle beretninger fra 1750erne, at Aagaard ved Halleby å blev bygget 1660—70, og at den blev et gods, da en by ved navn Agerup med 5 gårde og nogle huse afbrødes, og dens marker indlagdes under Aagaard. Det mentes, at gården om kort tid ville få større anseelse, »siden Kommerceraad Hammond er bleven Ejer af Gaard og Gods«.

»Pernilles korte Frøykenstand.«

Da kommerceråd *William Hammond* i 1753 købte Aagaard og med familie flyttede ind i det lave stuehus, steg dens anseelse, og dens fremtid sås i et gyldent skær ved sønnen *Ejlers* fødsel på »borgen« d. 2. februar 1757. Det var dog kun stakket frist; allerede i 1763 afhændedes gård og gods til en ny ejer og sank igen ned til sin forrige ringhed.

Hammondsk familieliv, kirke- og skolepatronat.

William Hammond havde i en længere årrække slået sig op ved storhandel i Trondhjem. Her ægtede han i 1730 *Birgitte Krenchel*, og her fødtes sønnen *Lorents* d. 18. juni 1738. Efter hustruens død i 1748 kom han her til landet, blev kommerceråd (senere kancelliråd) og ægtede *Lovise Ch. Ejlersdatter Hagerup* (af Kalundborg). Faderen, *Ejler Hagerup*, var sognepræst i Kalundborg 1715—27 og 1731—43 biskop over Trondhjem stift.

Som kirke- og skolepatron viste han straks sin forståelse af skolevæsenets nytte og betydning, da han i 1754 stiftede *Rye skole* og ved reskript af 5. august 1756 oprettede en skole i *Bjerre by*, hvortil godset strakte sig. Det faldt i hans lod at udstede adskillige kaldsbreve, først til student *Andreas Møller* på Rye skole, næst på Bjerre skole, formentlig til *Eskild*

Christensen, som virkede der i tresserne og døde 1775 i en alder af 65 år. Efter Andreas Møllers forflyttelse til Reerslev i 1757 gav han student *Jørgen Musted* kaldsbrev på Rye skole (Musted endte senest som degn for Krummerup-Fuglebjerg).

Ved sognedegnen J. M. Møllers død i 1757 blev det sagt, at »Undervisningen i Gørlev hidtil har været slet bestilt, Børnene i stor Vankundighed er opvoksen«. Som kirke- og skolepatron gav han cand. teol. *Rasmus Thejlgaard* brev på degnekaldet, men da biskoppen nægtede at godkende valget, udstedte Hammond i stedet kaldsbrev til student *Johan Theobald Hadeler*, Reerslev. Thejlgaard virkede senere til stor uro i Slotsbjergby kgl. skole. Endelig kronedes William Hammonds værk, da han som kirkepatron i 1762 gav præstekaldet til sønnen *Lorents*, der netop havde bestået sin embedseksamen. Som kirkepatron afværgede han efter domskendelse, at den gamle degnejord gik i privat eje (jvf. nedenstående).

Lorents Hammond sad i præsteembedet til sin død i 1808 og var fra 1783 tillige herredets provst. Han var en venlig herre, der gerne bistod sine underordnede i deres vanskeligheder, og smurte godt på, når de søgte anbefaling til forfremmelse. Og i øvrigt synes han på gammel vis at administrere efter bedste skøn. Hans nedennævnte mellemværende med degn Brock, hvorved denne uforsigtigt var gået i ledtog med en af egnens jordbesiddere for at sværte provsten, blev en flov historie for degnen.

Med selvfølende lokal stolthed fulgte Gørleverne deres sognebarn Ejler fremad i tiden, hans skolegang i Slagelse og hans videregående filologiske og teologiske studier, hans præstetid i Slagelse, hvor han i 8 år kraftigt virkede for at kalde et hændende skolevæsen til live (Slagelse Hds. Sk.), indtil han i 1796 belønnedes med Brøndbyvester-Brøndbyøster sognekald, og de fulgte ham, eftersom han steg i graderne, blev ridder p. p. Fra hans præstegårdsseminarium i Brøndbyvester forsynedes herredet nu og da med en ny skolelærer. William Hammonds navn gik sent af glemme på disse egne, må man tro.

Præstegårdsseminariet i Brøndbyvester var et blegt aftryk af Blaagaard, hvor bøndersønner søgtes uddannede til foregangsmænd for oplysningens og landbrugets forbedring, der ikke ueffent i udskiftningens tider kunne gavne. Skolens teoretiske undervisning forenedes derfor med praktisk optræning i henseende til formålet. *Ejler Hammond* oprettede seminariet i 1802, blev provst i 1805, amtsprovst d. 18. december 1807 og afgik fra kaldet i januar 1820, da han udnævntes til sognepræst ved Roskilde domkirke og amtsprovst for Roskilde amt. Her døde han 2 år efter. — *Hammonds* seminarium er af de mindre anerkendte i skolens historie. Han var pædagogisk set ingen foregangsmand, dilettantisk, og undervisningen var ikke vel grundet. Hans bedste indsats fandt sted i Slagelsetiden.

Degneboligen brændte 22. jan. 1761, fortæller degnen, stud. *Johan Theobald Hadelers*, her 1757—† 75. Ilden opstod først hos min nabo, en bonde . . åbenbart påsat af onde mennesker, thi 4 uger før jul fandtes hos ham ild indlagt i hans havelo, hvor man i tide kom over det . . Da ilden hastig greb om sig, og bønderne ej var rede at redde, kunne intet spares. Min degnebolig og 2 bøndergårde, hvor imellem min bolig lå indkneben, blev i en hast opbrændt, og ej den mindste stage sparet. Degneboligen var paa 3 længer, korn, hø, bohavet helt brændt, beskadiget eller af onde mennesker borttaget, skriver præsten. *Hadelers* købte et ejendomshus i byen for 150 rd., som han lod perpetuere til degnebolig. Han mente også, at den gamle degnebolig tilhørte kaldet og $\frac{1}{2}$ td. land, fordi han ved sin tiltrædelse havde indløst det hele af enke-kassen. Godsejer *William Hammond* holdt på, at det tilhørte godset, der ejede kirken, men han indgik på at afgive i stedet et lille stykke, som forhen havde været indgravet, til *Hadelers* nye hus.

Efter den næste degn, stud. *Adam Christopher Ryebergs* død 1785 anmodede provst *Lorents Hammond* om i stedet at få en student, der i påkommende tilfælde kunne prædike for ham, »thi ellers sættes jeg i den allerstørste Forlegenhed, da Skoleholder *Bergen*, Rye, Broder til Prokurator *Bergen*, Sla-

gelse, er ustuderet.« — *Laurits Svitzer* til Bødstrup gav bispen frit valg mellem skoleholder Brock og degn *Tuxen*, Heininge, hvilken sidste han havde tiltænkt embedet. Tuxen var student og i øvrigt »dannet« til skoleholder af sognepræst Svitzer, Reerslev. Bispen valgte *Andreas Køcker Brock*, der i 1811 afgik som pastoratets sidste degn. Han måtte efter en provsterefs kendelse afgive følgende erklæring:

Jeg undertegnede Sognedegn til Gørløv-Bakkendrup Menigheder tilstaaar herved, at jeg har yderlig fornærmet min Sognepræst, Provst Hammond, ved at tilsidesætte den Lydighed, jeg skylder ham som min Foresatte, og ved at bruge adskillige uanstændige, ærerørige Beskyldninger og Talemaader mod ham. Dette mit uanstændige Forhold afbeder jeg ydmygst lovende for Eftertiden at bevise ham den Lydighed, som jeg i Embeds Forretninger skylder ham som min Provst og Præst og altid at vise mig anstændig i Ord og Forhold imod ham. Ligesom jeg og forbinder mig til ved første forsætlige Overtrædelse imod de mig paaliggende Embedspligter og den Ærbødighed, jeg skylder mine Foresatte, ogsaa for den Sags Skyld at være underkastet lovlig Tiltale paa mit Embede.

Bakkendrup, den 15. Juli 1788.

A. O. K. Brock.

Med denne erklæring sluttedes sagen, idet Brock efter kancelliets resolution pålagdes 5 rd. i mulkt. Visitatserne udviser ellers, at Brock drev skolen nogenledes. Skolegangen var for ringe. Han gavnede mest ved sin aftenlæsning med ungdommen, men er ikke ivrig i Skolen (1789). Og i 1801 lød det rosende: Han katekiserer smukt og synger meget godt. Ungdommen meget ferm, mange udmærkede sig og svarede med liv og lyst. Også karle på 40—50 år udviste en sjælden oplysning. Børnene kendte lidt bibelhistorie, læste godt, lærte salmer, og nogle skrev. »Brock giver sund og god Undervisning.«

I en alder af 60 år antog Brock som medhjælper *Niels Chr. Baun*, ex. Blaagaard, fh. Lille Valby skole, og 1811 erholdt denne kaldet imod at afgive 100 rd. af embedet i årlig pension til Baun. Degnekaldet kunne jo ikke nedlægges før Brocks død i 1825. Degneboligen, der vedligeholdtes af Baun lige til 1830, var i 1821 undergået en grundig reparation og nu i god

stand. Så overtog distriktet degneboligen og tilbyggede 5 fag til skolestue og gang. — Visitatsen 1815 lød på, at skolevæesenet var så som så, intet i orden. 1824: 69 skolebørn, skolen gammel, god. Og J. P. Mynster noterer i 1839: »Baun er kun 56 år, men ser ud, som om han var udlevet, og går og drøsser derefter, glemsom og forstyrret. Han vil katekisere meget klogt, men det er forkert. 65 børn, g, tg?, tg, mdl., indbyrdes undervisning nogenlunde. Skolehus meget rummelig, men gammel i mådelig stand, dannet af den gl. degnebolig. 1847: 94 børn. N. C. Baun tager kun liden andel i undervisningen, hvilken han for det meste har overladt til sin søn, hjælpe-lærer Christian Ludvig Baun, 30 år, ex. Jonstrup. Dennes duelighed blev rost, og han holder aftenskole, men sine nærmeste pligter synes han mindre at bekymre sig om. Nederste klasse kun ringe, bihjælperne ved den indbyrdes undervisning syntes fremmede for sagen.

Rye skole

Det uheldige forhold med de fjerntliggende byers lange skolevej søgte sognepræst *Peter Holmsted* (1740—46) at bøde på, idet han fik en lille skole sat i gang for dem længst ude med et kvindemenneske, »som smukt lærte Ungdommen i Bog og Kathekismi Ord«. Beboerne gav hende en lille skilling, og Holmsted lagde lidt til, men da han forflyttedes, holdt skolen op.

Da degnen dog havde så mange embedsforretninger foruden skolen, der søgtes af pastoratets 52 gårde og 60 huse (1750), foreslog sognepræst *Ulrik Torm* (1746—55), at man til hver af byerne Rye, Ulstrup og Bakkendrup valgte en »skikkelig og dertil bekvem« husmand til at undervise børn fra 6—10 år, der om vinteren for vejr og vind ikke kunne gå til Gørlev »på det, de i Byen kunde lære at læse i Bog og recitere Kathekismi Ord«. De andre over 10 år kunne vedblive at gå til degnen. Husmændene kunne lønnes af skolekassen, der havde en årlig indtægt af 20 rd. Oberstløjtnant *Benzon* til Aagaard billigede planen, tilstod den i Rye 4, for Ulstrup 3 og for ham

i Bakkendrup 10 slettedaler. — Næppe et år efter nægtede Benzon at udrede lønningerne, og undervisningen ophørte. Provsten bemærkede spydigt hertil: Hvortil skal degneembets rige indtægt og kasse i så mange år tilvoksende midler imod den bare udgift til degnen (6 rd.), når slig kasse ej tjener samme sognes ungdom tilgode for at undervises i deres kristendom.

Ved et reskript lod godsejer *William Hammond* i 1754 indrette en skole i Rye by for omskrevne byer, idet man fratog degnen alle skoleindtægter der, men han ville beholde sine 6 rd. i løn og i øvrigt indkomsterne af sit skoledistrikt. Rye skole skulle indrettes ganske efter forordningens krav, og distriktet havde at udrede løn med penge, rug, byg, græsning og foder samt brændsel. Lignende ordning gennemførte Hammond 2 år senere ved oprettelse af en skole på sit gods i den nærliggende Bjerre by i henhold til reskr. af 5. aug. 1756.

Skoleholderne i Rye fulgte hurtigt efter hinanden uden at efterlade sig blivende spor. Student *Andreas Møller* åbnede skolen Mikkelsdag, en flittig mand, ffl. til Reerslev, *Jørgen Musted* var også flittig, førte et anstændigt, kristeligt og skikkeligt levned, hvorfor han fortjente en »højere Trappe«, den, han fik i Holmstrup 1764. Nu gav godsejeren skolen til *Jens Aagaard*, der senere fik Vemmelev skole. Men grevinde *Sophie Hedevig Levetzau*, Sæbygaard, der ejede 103 tdr. hartkorn i distriktet imod Aagaards 120 tdr., krævede sin ret i medfør af reskr. af 1742 at kalde hver 3. gang, og Aagaard havde jo ansat de to første skoleholdere. Hun gav skolen til sin ridefoged, *Jens Chr. Thrane*, en gl. student († 1765). Da Jens Aagaard 6 uger fra sin ansættelse kom hjem fra en lille rejse, hængte der en stor taskelås for døren. Forklaringen søgte han jo så på Aagaard. *Frands Jørgen Halling*, † 1781, *Holger Andreas Wilgaard*, se Havrebjerg, *Vilhelm Bergen*, † 1795, som ingen mester var i katekisationen, men gjorde sig umage, *Peter Ringsted* som de to foregående ustuderet, † 1830, var ret god til katekisation og læsning, men skrivning og regning fandt ikke sted i 1801, *Søren Torbensen* til 1834, ffl. til Skafterup.

Skolebygningen menes at være nyopført i 1814, bestod af 8 fag, hvoraf 3 til skolestue, var af bindingsværk med klinede vægge og ureglementeret. Det oplyses, at der i påsken 1821 konfirmeredes 15 børn fra pastoratet, eet af dem havde i kundskab mg, 3 g, 4 tg, 7 mdl. ved skolens eksaminer, i opførsel alle g. 1824: 38 skolebørn.

Frederik Vilhelm Johannes Bergstrøm var lærer i Rye fra 1834 til ca. 1860. Der var 52 skolebørn, da biskop Mynster visiterede 1839: F. V. J. Bergstrøm, 28 år, ex. Lyngby, er en discipel af Jensen i Sæby, har befattet sig med konventikelvæsen og har været stridig. Nu er dette faldet bort, og han menes at have svindsot. Han katekiserer usselt, lader, med bogen i hånden, børnene ramse op, og skolen er meget mådelig: tg, mådelig, færdig opramsning, tg, indb. und. g, men brugtes kun 2 tabeller (formodentlig læse- og skrivetabellerne, altså ingen regnetabel. Tabellerne var papskiver, påtrykt fremadskridende lærestof). — 1847: 63 børn. Bergstrøm har ophørt med konventikler og skal skikke sig temmelig vel, men han er en mådelig lærer, katekiserer vel noget friere end sidst, men mangler evner og går jævnlig i stå.

Også Søren Torbensen havde været blandt prædikanterne, men han søgte fristed på Holsteinborg gods, hvor de gudelige forsamlings velynder, grev F. A. Holstein, havde amtmandsmyndighed.

VII. Sæby og Hallenslev sogne

I det vidtstrakte Sæby sogn prægedes skolelivet af dets fire herregårde: Sæbygaard, Gundetved, Katstrup og Nørager. Et par mænd havde nogle år tjent lidt ekstra til deres underholdning ved at holde skole for de børn, der søgte dem. *Jens Olufsen*, vistnok i Buerup, førte alle tider et kristeligt levned, og *Hans Riis* i Hallenslev var meget vel øvet i skrive- og regnekunsten. Desuden var de således øvede, at jeg vil håbe, de ved Guds bistand kan ventes at blive gode og retskafne skolehol-

dere, skriver provst *Niels Heining* i 1737. Om tilstanden i 1740 siger visitatsen s. å.: Bøgerne eftersete og fandtes ikke ordentlige, som blev itegnet. Præsten *Jonas M. Møller* har kun været der et par år, præd. over Joh. 12, 36 passabelt. Sjæleregister 190. Ungdommen mødte både silde og af 190 kom ikke 100 frem. Der var stor mangel på at kunne læse i bog, over 80, som aldrig har lært et bogstav. De, som var til stede, fandtes kun mådeligen øvede. Præsten blev advaret og formanet at tage sig mere af bønderbyerne end af herregården, og da der blev givet skyld på det hårde hoveri, så blev sagt, at han skulle føre sig søndagen til nytte og samle da i en af byerne ungdommen.

Den afkrævede indberetning til biskoppen i 1738 savnes for dette pastorat, formodentlig på grund af vakance i embedet.

Man vedtog at oprette 3 skoler i pastoratet: 1) en degneskole i Sæby for Sæby, Ougtved, Oseruphuse, Bomberhuset, Kirkehuse, Sandhus, Mørkhøjhus, Nøkkenholm, Gundetveds Orebohus og huse ved Sæbygaard; 2) i Buerup by for Buerup, Løgtved, Ullerup, Halleby, Gundetved, Skyttehuset, Holckenshus, Frendvedhusene, Nørager med huse, Kattrup med huse, Vandfaldsmølle, Askvad og Hallebyorehusene; 3) i Hallenslev for Hallenslev og Torpe. De to sidstnævnte alm. proprietærskoler.

Sæby skole

Degneboligen var kun stor nok til degnens økonomi, hvorfor der kunne tilbygges den en skolestue (1739). Det endelige udfald blev dog, at man opførte et særligt skolehus på 4 fag, forsvarligt fyrtømmer på degnejorden. Således fandt skolesynet det d. 5. juli 1742. Inventarium: 1 jernbilægger, 1 l. bord af fyr på 4 bøgepinde, 3 dito bænke, hver på 3 bøgepæle, 1 mindre for den ene bordende, 1 nyt blikhorn, 1 dus. linealer, 1 dus. abc'er, 1 dus. katekismer. Den 4. oktober efter præstens regning endnu 4 stk. Pontoppidans lærebog. Løn for skoletjeneren 6 rd., 1 ko, 1 læs hø, 1½ læs halm, 20 læs tørv. Skolen sattes i gang d. 9. april 1742.

Undervisningen indledes ved degnen *Peter Ernstsens Preen* (1733—† 43), stud. Kalundborg, men med den ustud. *Jens Holgersen* (alias Olsen) som substitut. Da han mærkede, det gik ned ad bakken for ham, sikrede han sig i stedet den ugifte *Michael Pedersen Wastrup*, stud. Roskilde († 1752), der så mildt til datteren Sara, og ligervis som Romsgaard senere forstod det i Tersløse, endte det da med, at W. med Sara fik embedet. Det unge degnepar begyndte deres gerning 9. april 1742. Man ser igen, at degnekald ligesom bispeembede kunne arves på spindesiden.

Sognemændene indgav 1747 en klage over Wastrup, fordi han førte en »ganske ulovlig Skolehandling med vore Børn«, skønt de i alle og rette tider ydede deres skyldighed. De ansøgte om at få en ædruelig og skikkelig karl til skolen, der kunne nyde skolelønnen, som hidtil var leveret. Wastrup oplyste imidlertid, at *Henrik Grovsmed* havde forført et par mænd til at lægge navn til klagen, som var skrevet af *Ulrik Mann* (Skørpinge). »Beskyldningen er den groveste Løgn og Ondskab. Thi er Skolehandlingen ulovlig, da skal det ikke bevises at være paa min Side . . , men paa deres som skulde holde Skolen i Stand, at Lys og Varme kunde holde om Vinteren. D. 21. Sept. var ved Skolesyn Væggene nylig opklinede og igen færdige at falde ned, som og skete faa Dage efter, d. 28. blev de igen opklinede, men naar nu Regnvejrr indfalder, falder de ned igen, eftersom det nu ikke er Aarsens Tid at gøre saadant . . Dette er den ulovlige Skolehandling . . Forunderligt at Henrik Grovsmed vil lade skrive om Ædruelighed, som selv er en Hader deraf . . Jeg har en Svoger, som er privilegeret Værtshusholder i Bechs Kro (ved Tissø). Han havde engang skrevet Smeden for ulovlig Krohold i sit Hus . . derfor forfølger han mig.« Vis. 1751: Pr. J. M. Møller præd. upåklageligen over Es. 11, 5. De fleste var ret dorske og gav uforstandige svar eller var rent tavse. De bedste var de mindste børn, som var under skoleholder Knudtsøns information, hvilke tegnede at ville blive gode.

De næste tre degne var *Niels Ejlbye*, stud. Odense, fh. degn

i S. Højrup, † 1766, *Peder Hansen Thrane*, stud. Ålborg, udnævntes ligesom de efterfølgende af konsistorium. Han på-ankede manglende jord til boligen, † 1774. Derved lykkedes det *Hans Vilhelm Wolff*, stud. Vordingborg, fh. Vindehelsinges skole, at få kirkejorden, 1½ tdr. hartkorn, i fæste, † 1783.

Nu udnævnte konsistorium islænderen *Eiowl Johnsonius Moh*, f. 1745, stud. Skalholt 1771, cand. teol., fra 1777 skoleholder i Munkebjergby, til sognedegn i Sæby, † 1791. Biskoppen holdt visitats i 1785: »At Ungdommen i Sæby svarede taaleligen, og nogle deriblandt ret godt, bør ikke tilskrives den gamle, uværdige Præst Møller, som har i sit Embede været til Anstød for medelst sit spottende Ordgyderi og ej til Gavn. Degn Moh, nylig kommet, er en stræbsom og god Mand.«

Godsejer *Arnoldus Falkenschiold*, Sæbygaard, udtalte i et brev til biskop Balle, at »Virksomheden af Degnenes Forsømmelighed viser sig alt for bedrøveligt hos Ungdommen og skadelig for mig som Godsejer, og derfor kan jeg ikke forsvare at tie længer«. Han ville have Moh pålagt at holde substitut, da han manglede alle de egenskaber, der udfordres til embeds bestridelse. Hans uduelighed kunne let bevises ved at prøve fire ukonfirmerede karle fra Sæby, der lå som soldater i København. »Tillige maa jeg som største Lodsejer i Sognet paa de Fattiges Vegne klage, at Degnen nok aldrig har gaaet med Tavlen i de Stole, hvor der kunde ventes noget for de Fattige, saasom: Herskabernes og Præstens Stole, hvori Sæby Sogns Fattigkasse i det mindste har mistet 5 Rd., hvilket den med Rette burde erstattes« (2. juni 1787).

Skrivelsen gik jo til påtegning af degn, præst og provst. Moh skrev: »Udtalelsen er ligesaa usand og ukærlig som andre af hans Handlinger imod mig«. Han havde holdt både skole og degnelæsning, skønt skolehuset var ubrugeligt, hvorfor han læste med børnene i sin egen stue, delvis af mangel på ildebrand, da »Obersten har aarlig tilbageholdt den af de nedlagte Gaarde her i Byen skyldende Ildebrand«. Bylæsningen var holdt, som læsningsbogen udviste, og når det ikke var sket så ofte, som bogen viste, var det, fordi ingen møder. De

omskrevne soldater havde ikke søgt hans undervisning Sognepræst *Fr. C. Lassen* (1783—1801) tog sig ivrigt Moh i forsvar. Skolen var i hans tid ikke bleven istandsat, skønt han havde erindret obersten derom. I dårligt vejr og hele vinteren igennem kunne børnene ikke opholde sig i skolestuen. Desuagtet havde Moh holdt skole for de børn, der mødte. Børnene fra Ougtvad kom ikke i skole, men forældrene lærte dem selv hjemme. »Naar jeg efter min Pligt har andraget dette for Obersten, saa har han svaret, at han ikke kunde faa dem til at gaa i Skole, hvilket han dog baade burde og kunde, helst da han indser, hvor skadelige Følger Uvidenhed drager efter sig ej alene for Bønderne, men og for ham selv deres Husbond«. Bylæsningen for Sæby skoledistrikt holdt degnen efter gammel skik — de andre skoleholdere i deres distrikter, »skønt jeg maa tilstaa, at denne ellers saa nyttige Indretning her som andre Steder ikke opnaar sin Hensigt, fordi der ikkuns møder faa Unge og undertiden slet ingen«. Med degnens katekisation i kirken gik det ligesådan.

Tabet ved, at Moh ikke gik med tavlen de anførte steder, overdrev obersten. »I Sæby Kirke er 3 lukte Stole oven i Kirken: Sæbygaards, Nøragers og Universitetets, hvilken Obersten kalder Præstens. Obersten sidder gemenlig neden i Kirken, giver aldrig mer end 2 Skilling i Tavlen, som næppe vil blive 20 Skilling om Aaret. De to sidste Familier besøger Kirken oftere, men den anførte Sum er sikkert alt for høj . . . Med langt større Ret kunde jeg (*Lassen*) klage over, at de Fattige lider Tab formedelst de mange Bøndergaarde, han nedlægger, hvorved ikke alene de saakaldte Koppepenge, som er 4 Skilling af hver Gaard*) foruden Tjenestefolk, gaar bort, men de Fattige nægtes endog deres Almissekorn af disse Gaarde, hvilket jeg vel kan skaffe dem, dog ikke uden at erhverve Amtmandens Dom, der altsaa forvolder mig mange Bryderier.« Obersten havde hverken, som han hævdede, foreholdt degnen hans forsømmelser eller forebragt dem for præsten. »Heraf

*) Ekstraskat iflg. forordning af 23.9.1762, en kopskat, krigsskat, her beregnet for nedlagte gårde (?) opkrævedes indtil 1812.

ses *altsaa* allerede, at ikke saa meget Nidkærlighed for Religion og Omsorg for sine Bønders Vel har foranlediget denne Klage«, fortsætter Lassen, »men dette ses tydeligere, naar man betragter den rette og sande Aarsag, som er denne: I dette Foraar indgav Degnen en Klage til Amtmanden angaaende nogle Skolerettigheder, som han sagde sig at have tilgode for nogle Aar hos Obersten, item om Skolejordens Hegn med andet mere. Da denne Klage kort før Pinsedag kom til Oberstens Erklæring, skal han ved sin Forvalter have truet Degnen med adskillige Chikaner, hvilket just indtraf paa samme Tid, som Klagen blev skrevet . . . Obersten forsikrer, at hans Klage — som ærekær Mand — er sandfærdig, det er et maadeligt Argument, thi hvo vil ikke være ærekær« (6. juli 1787).

Provst Hammond attesterede ved sin påtegning, at degnen holdt skole i sin stue, og at hans elever havde svaret vel for sig ved provstevisitats, og med hensyn til tavlen rettede Moh sig efter gammel skik fra hans formands tid (17. juli 1787).

Sagen gik så tilbage til biskoppen, der tog påtegningerne for gode varer, givet af gejstlighedens værdige repræsentanter i sogn og provsti, der så vel havde varetaget standens ære over for verdslig myndigheds uberettigede indgreb på dens enemærker. Men der var jo en regering, som fik nys om sagen, for det var netop i landboreformens tid, da »*Den store Landbokommission*« arbejdede. Det førte til, at provst Hammond beordredes til at visitere i Sæby kirke, hvor præst og degn under en ikke hel rank provsteskikkelse måtte stå ret under hans — formentlig skånsomt anlagte! — visitering. Efter visitatsen afgav højærværdigheden dens forløb i korte, afmålte ord til bispen: »Ifølge Kancelliets og Biskoppens Ordre visiteret i Sæby Kirke. Hr. Lassen og Degnen vil gøre alt, hvad der er dem muligt« (8. marts 1788). Biskop, provst, præst og degn, alle uddannede teologer, næsedes.

„Og alle de store de slog de smaa
og de lod Fryglene videre gaa.“

Biskoppen visiterede i 1789: »Degn Moh synger maadelig og katekiserer lidet bedre. I Hallenslev Skole havde Børnene

lært af ramse meget, men uden at fatte Meningen deraf, og Boglæsning var ikke priselig. 6 Bøger til videre Opmuntring. Schrøder kan slet ikke katekisere og underviser i øvrigt, som han formaar. — I Sæby Skole vidste dog Børnene for en Del at gøre Rede for Børnlærdommen, ikke uden al Indsigt. Hoben havde ellers været forsømmelig. I Boglæsning kræves ogsaa mere Øvelse. 8 Bøger. Moh, tillige Skoleholder, skulde vel gøre sig nogen mer Umage. — I Buerup havde Børnene været noget forsømmelige. Alligevel fandtes dog adskillige, som lagde skikkelig Kundskab for Dagen og kunde læse godt i Bog. Den bibelske Historie var ikke at spørge. 6 Bøger. Lund er ikke uskikket til at undervise, naar ikkun Forældrene vilde holde Børnene til Skole.« — Visitatsen fandt sted i kirken.

Lassen udbad sig i 1791 bispens resolution om konfirmation af 2 personer, 26 og 28 år gl. De havde i flere år og nu tillige fra sidste Mikkelsdag hele vinteren igennem gået 2 gange ugentlig til ham sammen med de andre, men »ikke desto mindre er meget vankundige, saa de næppe ved de enfoldigste Sandheder. De kender Bogstaverne, men kan ikke læse i Bog uden, hvad de kan udenad. De 5 Parter kan de nogenledes dog uden at forstaa andet deraf end det almindeligste, men det, som er det værste, er, at (den ene) formedelst Trækninger i Hovedet er så stammende, at hun undertiden ikke kan fremføre et Ord . . .«

Oberst Arnoldus Falkenschiold

ejede *Esbern Snares* gamle borg 1779—97, da han solgte den til *Joachim B. Paasche*. Han var en fremsynet landbruger og forstod ved at lempe på bøndernes kår tidens reformerende krav. 13 bønder fik fæstebrev med nedsat afgift, 28 hoverifrihed mod en årlig pengeafgift, og hoveriet fastlagdes nøje. Han udlagde halvdelen af hovedgården til bøndergårde og parcelgårdene Frihedslund og Falkenhøj.

En bedre skoleordning for pastoratet lå ham stærkt på sinde, og efter degn Mohs død i 1791 foreslog han, at det store degnekald skulle afgive Hallenslev sogn, hvor et nyt degne-

kald kunne forenes med Hallenslev skole, hvorved man lettere kunne finde dueligere skoleholdere ved vakance.

Forhandlingerne herom gik trægt, for Falkenschiold stod ikke i gejstlighedens kridthus. De kirkelige myndigheder ville ikke gå med til at nedlægge det gamle gejstlige embede, mens Falkenschiold sigtede på, at alle 3 skoler lønmæssigt skulle stilles ligeligere, når degnekaldets herligheder lagdes til hvert enkelt skoledistrikt. Det endte 2 år efter med, at degnekaldets område forblev uberørt, men det måtte afstå 15 tdr. byg årligt til hver af skoleholderne i Hallenslev og Buerup, der til gengæld skulle varetage samtlige degneforretninger i deres skoledistrikter.

Degn og skoleholder Jørgen Raffenberg

Til degnekaldet, som imidlertid havde stået ledigt, udnævntes nu degn og skoleholder *Jørgen Raffenberg**), stud. Odense, en dygtig mand på sin plads, indtil han 8 år senere, i 1801, blev sognepræst på Sejro, senere i Nakskov. Han var som obersten på linie med de nye skolereformer, således som de undervisningsmæssigt praktiseredes på Blaagaard i seminariets barn-domsdage, muligvis også præget af det Reventlowske skoleliv på Brahetrolleborg. Biskop Balle noterede i 1801: »Antallet af Børn var ikke stort. Men de flittige udmærkede sig ved forstandig Kundskab om Religion, i Lærebog og Katekismus, ved megen Kundskab til den bibelske Historie, ved Naturlære og Naturhistorie, ved nøjagtig Bøglæsning samt ved Regning og Skrivning. Jeg uddelte 18 af mine bedste Bøger til Belønning. Degn og Skoleholder Raffenberg, nu kaldet til Præst, er en meget duelig og flittig Lærer, som katekiserer fortrinlig godt. Han synger meget godt og katekiserer smukt.«

Mens landboreformernes gennemførelse skred frem under kronprins *Frederik* og hans mænds ledelse, trådte en refor-

*) Degn *Jørgen Raffenberg*, f. i Nysted 1766, student fra Odense 1785, er uden tvivl ført frem ad embedsvejen ved de førende filantroper greverne Chr. D. og Joh. Ludv. Reventlows indflydelse. Det bemærkes, at man i Sejro's „hovedstad“, Kalundborg, pædagogisk set yndede at tage eksempel af skolelivet på Brahetrolleborg (jvf. „Kalundborg skolevæsens historie“, særtryk af „Fra Holbæk Amt“ 1954).

mering af skolevæsenet væsentlig i skyggen, hvorunder det kendtes, at de før så ivrige oplysningsmænds interesse for undervisnings- og opdragelsesproblemer var kølnet. Raffenberg havde søgt at praktisere deres ideer, som imidlertid kun delvist sporedes i *Frederik den Sjettes skolelov* af 1814.

Sæby-Hallenslev sognes sidste degn, *Christian von Stöcken*, fh. Stoense, afgik 1811, da han købte Slagelse postgård, † 1829. Degnekaldet nedlagdes nu på sædvanlig vis til fordel for skolevæsenets fremme, og de tre lærere tituleredes skolelærere og kirkesanger.

I 1809 optog man pastoratets usle skolebygninger til drøftelse. Hr. Lassen mente, at Sæby skole først skulle for som den sletteste af dem alle, ligesom et mådeligt udhus, og den manglede alt det fornødne, som reglementet af 1806 påbød. Han anmodede derfor amtsprovstiet om at befale godsejer *Hoppe* til Sæbygaard senest inden Mikkelsdag at opføre et anstændigt skolehus i Sæby. »Jeg frygter, at der til næste Vinter ingen Skole kan holdes uden Fare for Læreren og Børnenes Helbred, da Væggene falder ned, fordi Undertømmeret er raaddent«. Man lappede lidt på den gamle hytte, men i juli 1814 blev det skolelærer og kirkesanger *Johannes Thomsen Prom*, 1812—† 28, fh. Ruds Vedby, for broget: »Da her endnu ikke er tænkt paa nogen Skoles Opførelse, og det ikke er mig muligt flere Vintre at udholde det, jeg har maattet udstaa de andre Vintre at holde Skole i min egen Stue, hvor jeg med Familie daglig opholder os ..«. Myndighederne optog straks sagen, og sent på efteråret godkendtes en ny skoles opførelse. Læreren måtte dog vedvarende have sin lejlighed i den gamle degnebolig, som nu blev holdt i stand på skolevæsenets regning, nemlig 11 fag. Skolestuen med 5 fag i særskilt bygning.

Visitatsen i pastoratet 1815 forløb således: Ingen klassedeling i nogen af skolerne. Et lokale i *Hallenslev* skole er alt for lidet. *Henrik Lindorph* er 45 år gammel. Sæby skole: *Johs. Prom*, 45 år, har været urtekræmmer og adskilligt andet. Opførsel rosværdig. De andres opførsel god. *Buerup* skole. *Poul Fred. Bormet*, exam. Brøndbyvester, 32 år, det gik an med hans

undervisning. Der er overalt megen forsømmelse i disse skoler. Religionsundervisningen er bedst i Sæby. Når først skolevæsenet er fuldkommen organiseret i skoledistrikterne, og skoleforsømmelser, som hidtil har været stor, afhjulpen, tør jeg også håbe, at hvad der endnu mangler i undervisningen, bliver forbedret. I *Sæby* er just skolens tagværk blevet rejst. I *Buerup* er alting slet. Patronen for skoledistriktet i *Kattrup* er blevet mulkteret af amtsskoledirektionen. I *Hallenslev* er alt under al kritik. — I 1824 noterede biskop *Münter*, der yndede at give skolerne karakterer i rækkefølgen læsning, skrivning, religion og hovedregning: læsning var bedst i *Buerup*, religion bedst i *Sæby*, hvor interpunktionen var endnu mere forsømt end i 1815. Hovedregning var tilbage i alle 3 skoler. *Sæby* skole: g, g, mg, tg.

J. Th. Prom, der var »dannet« af *Svitzer*, afløstes af sin svigersøn, Ole Jensen.

Præsten katekiserede 25 gange i begge kirker 1821. Flere gange er sket tillysninger, men ingen er mødt, hvilket også har fundet sted i fastetiden. Samme år berettes, at der var et legat knyttet til *Sæby*, nemlig det *Levetzauske*, der forhen havde været stationeret i *Gierslev* hospital. Seks lemmer af *Sæby*, eet af *Finderup*, eet i *Gierslev* nød for tiden efter kursen hver 29 rbd., 1 mk. 10 sk. årlig, skriver præsten (jvf. *Gierslev* skole). Skolen havde 1824 65 børn.

Skolelærer Ole Jensen

havde lærereksamen fra *Vesterborg*, fh. skoleholder i *Drøselbjerg*. Han deltog levende som ordfører i den store åndelige bevægelse på egnen og i større kredse som f. eks. på *Holsteinborgegnen*, hvor han sled noget af sit oprindelige mørksyn af sig. Han var en meget dygtig lærer, en retskaffen, agtet mand, praktisk i dagliglivets sysler. Bødestraf som fører af de gudelige forsamlinger måtte han naturligvis gøre sig fortrolig med i disse religiøst bevægede tider. Den døde ramselæsning og den tvungne, åndsfortærende udenadslæsning må forlades, skrev han i fyrrerne. Han ønskede fortsættelsessko-

ler i sognene med udvidet undervisning i flere fag, og han var inde på højskoletanken; i sine seneste skoleår holdt han aftenskole. I øvrigt henvises til J. P. Jensens skildringer om den gudelige forsamlingsbevægelse på Tissøegnen i »Fra Holbæk Amt« 1909.

Ved biskop J. P. Mynsters visitats i 1839 havde skolen 55 børn. Ole Jensen er bekendt for sin deltagelse i konventikelvæsenet, endog i fremmede sogne, hvormed han dog nu skal have ophørt. Forresten roses han som en god og ordentlig mand. Han er duelig og kunne katekisere godt, når han ikke prædikede for meget i stedet for at lade børnene svare. mg×, ug, mg, indbyrdes undervisning i nederste klasse g. Gymnastik mg. — 1847: 76 børn. O. Jensen holder endnu konventikler, men som har mindre søgning, og han går ikke i fremmede sogne. Han katekiserer i konventikel tone, men er i øvrigt duelig og ordentlig. mg?, mg, mg, mg. Retskrivning, fædrelandshistorie, geografi, indb. und. mg?

Som man ser, havde Ole Jensen nu — som herredets eneste lærer — optaget nye fag til undervisning. — Konventikel er en hemmelig sammenkomst af et religionsparti, som ikke er anerkendt af staten. Bispem, der var yderst uvenlig stemt imod de gudelige forsamlings og forfulgte dem ivrigt, bruger her glosen i stikkende betydning, skønt møderne egentlig ikke kan siges at være lukkede. På baggrund af tidens åndelige tørke synes forsamlingsfolkene trang til sjælelig pleje ellers at give sig et naturligt udslag. — Efterhånden optoges befolkningen mere af de politiske rørelser, i hvilke ikke mindst lærerne deltog og bl. a. dyrkede deres skolemæssige interesser.

Ole Jensen, født 1804, var opvokset på den store statsmand, grev *Chr. D. Reventlows* gods Christianssæde, hvor grevens filantropiske indstilling mærkedes i egnens skolevæsen og på Vesterborg præstegårdsseminarium, der under *P. O. Bojssens* ledelse gav en livlig og åndrig undervisning. Seminariet må betragtes som en slags filial af grev *Johan Ludvig Reventlows* seminarium på Brahe Trolleborg, oprettet 1794. Vesterborg oprettede 1804 og blev en anset skole i sin korte levetid.

Hallenslev skole

Her sattes skolen i gang d. 28. marts 1742 ved *Hans Riis*, der i nogle år havde læst for børnene og var dygtig i skrivning og regning, men han døde allerede d. 26. maj. Skifteretten tog ikke syn på huset, da »den salig Mand intet Syn var leveret«, men der var 1 jernkakkelovn på lerfod i skolestuen, 1 l. fyrbord ud til gaden, 2 l. bænke på begge sider af bordet og en mindre for bordenden, 12 Abc, 12 katekismer, intet mer var. Så tiltrådte *Nicolaj Hofmester* skolen, og ved synet d. 5. juli fandtes dette, men forøget med 1 træblækhorn, 1 sandbøsse, 1 lineal og 4 Pontoppidan. Skolehuset nyt, 7 fag eg og fyr godt og forsvarlig. Ved den vestre side langs med huset et indhegnet haverum 24 × 30 al. Løn: 12 rd., 4 rd. af degnen, 2 køer, 6 får, 2 l. hø, 3 l. halm. — Hofmester døde 25. maj 1743*). I boet fandtes inventaret, som han modtog det, kun havde præsten gemt bøgerne til den nye skoleholder, *Claus Ditlev Buhmann*, der mistede sin 3-årige søn i 1750 og året efter konen, 34 år gl. Kort efter frasagde han sig skolen, hvor døden syntes for ofte at have ærinde. — *Christen Sigvartsen Følsch*, † 1773, 74 år gl. Hans kone var død 4 år før, men han havde straks giftet sig med Kirsten Margr. Rossing, 33 år gl. Og hun forblev i skolen som *Ambrosius Henriksen Schrøders* hustru. Schrøder, der sad i embedet til 1805, var skrædder, og »den Bestilling passer han meget bedre og troligere end Skolen .. han lader det gaa, som det kan«.

Efter degn Mohs død i 1791 var der udsigt til, at Schrøder kunne være blevet degn for Hallenslev sogn. Schrøder nød 4 rd. + offer qua skoleholder, da han var forpligtet efter skoleindretningen at være substitut for degnen.

*) Han var 1725—30 skoleholder i Vallekilde, derefter i 12 år i Føllenslev. „Han kan skrive og ret regne, har og læst upåklagelig endog af mine pårørende“, skriver provst *Gregers Weile*, Føllenslev, „og var svært Samvittighed at forstøde ham i hans Alderdom ...“. Nu skulle nemlig degnen i Føllenslev holde skole efter forordningens ikrafttræden i 1742.

Det være langt fra, at Schrøder var anset i skolegerningen. Ved visitatsen i 1801 noterede Balle: Her viste sig hos de fleste den alleryderste vankundighed. To til een vidste lidet af lærebogen, og omtrent lige så mange havde lært noget af katekismus. Men begrebet var svagt hos dem alle. Med boglæsning var det heller ikke synderlig bevendt, skrivning, regning og bib. historie var her ikke at tænke på, ikke heller vidste de salmer. Forsømmelse havde fra alle sider været stor. Schrøder er en gammel og svagelig mand, som ej forstår at katekisere.

Men Schrøder og naboen, snedker *Henrik Lindorph*, var et par lune venner, der nu og da forstod at dreje hinanden en knap. Nu var skoleholderen svag, men Lindorph hjalp ham i tjenesten, ikke uden tanke for tiden efter vennens afgang. Da Schrøder i 1804 fik tilhold om at afgå eller lade embedet bestyre af en assistent, var det givet, at Lindorph trådte til, og nu mærkedes det, at den gamle mand dag efter dag blev svagere, hvilket snedkeren meget vel så. — Under 3. marts akkorderede de 2 gode venner på følgende vilkår: 1) Schrøder beholder skolens 15 tdr. korn, 2) skoleløn 12 rd. og tørvene, 3) han har ret til græsning og foder til 1 ko og 4 får hos den tiltrædende skoleholder, 4) ligeledes ret til fri bolig i et hus, hvortil ligger 2 skp. land samt køkkenhaven, dog at han af disse 2 skp. land intet bekommer, medmindre han påtager sig at besøge klokkernes ringen højtidsdage såvelsom bedeklokken morgen og aften samt besørger provstebrevens ombæring. 5) Schrøder betaler skatterne, 6) Gødningen beholder den nye lærer, men 7) Schrøder får kernen af sidste års høst. — Begge var meget tilfredse med ordningen; snedkeren med øje for vennens snarlige afgang fra denne verdens jammerdal, og Schrøder i forvisning om, at et langt otium stod ham for.

Det var degneenesædet, han skulle bebo. Det stod tomt, da ingen enke ville være i det meget fugtige og kolde hus. Schrøder gik om vinteren og hostede og harkede af stærk forkølelse. Vennen gik hans hus forbi, ja, drejede til side fra det i betalingsstider. Og imidlertid lod Schrøder sig forlede til at ned-

sætte sin vens pædagogiske evne. Selv havde han 30 års erfaring, og skønt han i de første 20 år kun nød årlig 20 rd. i samlet løn, havde han »Gud ske Lov forestaaet Skolen ligesaa godt som den nuværende« o. s. v. — Bitter og sølle sled han sig hen indtil sin dødsdag 24. nov. 1805.

Der var jord til skolen, nemlig degnekaldets anneks og degneenesædet. Lindorph var af kaliber som formanden. »Af ham kan ikke forlanges meget«, noterer Münter. Man drøftede at sende skolebørnene til Sæby, hvor indbyrdes undervisning dreves. Han afgik 1827.

Skolehuset var ved bispevisitatsen 1839 nyt og meget godt; der var 63 børn. Om *Jens Harder*, ex. Jonstrup, der var ansat her 1827—48, noterer bispem, at han er »skønt kraftfuld af Legeme uden Evner og Vilje. tg×, tg, tg, nederste Klasse slet undtagen Skrivning. Læreren mistænkes for ej at ville lade Bøndernes Koner i Ro«. — 1847: Harder skal have forbedret sit levned og omgås sin syge kone godt, men er en mådelig lærer.

Buerup skole

Undervisningen begyndte i Buerup skole d. 23. april 1742 ved *Elphan Knudsen*, fh. Reerslev. Skolesyn 5. juli: I Buerup by en ny skole, 8 fag nyt, underdels eg uden fod, overdels fyr, dertil en mådelig kálhauge, lang som huset 34 × 22 al. Gårdsrummet er omkring de andre 3 sider af huset 25 al., og fra huset til gaden 10 alen. 1 kakkelovn af tegl, 2 l. fyrborde med krydsfod under, 4 l. bænke og 2 korte med fyrfødde, 12 Abc'er, 12 katekismer og 4 Pontoppidans Forklaring. Løn: 10 rd., 4 td. rug, 4 td. byg, 2 kør, 6 får, 2 l. høl, 3 l. halm.

I nogle år, før skolen oprettedes, havde *Jens Olufsen* holdt skole, vistnok i Buerup; ved Elphans død 1752 toges han igen til nåde her, hvor han virkede som skoleholder indtil 1777, kristeligt og skikkeligt. *Nicolaj Lund* efterfulgte til ind i halvfemserne. Sognepræsten anbefalede ham til dispensation som ustuderet skoleholder for at få degnekald. Han havde i 10 år været skoleholder her, er en kristelig og skikkeligt mand, pas-

ser sin skole upåklagelig og er i alle forhold ulastelig . . . Han er ej uskikket til sängen og har siddet med kone og børn i et meget usselt levebrød. Også provst *Hammond* anbefalede »denne skikkelige, duelige, trængende Mand« (1786). En gammel mand ved navn *Jens Larsen*, † 1811, afløste *Lund*. Efterfølgeren *Poul Bormet*, ex. Brøndbyvester, † 1831, modtog et meget forfaldent hus, men det repareredes 1814 og nævnes 9 år senere i forsvarlig tilstand. — *J. H. Sørensen* var her så i 5 år og forflyttedes til *Jyderup* i *Vig* sogn, dernæst *C. L. Jeppesen*, ffl. t. *Jyderup* 1845.

Beboerne i *Hallebyore* ville i 1819 udskilles fra *Buerup* og have egen skole. Proprietær *Buckman*, *Frihedslund*, tilbød at bygge skolen med tillæg af 4 tdr. land. Endnu i 1824 var det på tale, men senere hører man intet derom. 1824: 75 skolebørn.

Der var 104 skolebørn i *Buerup* distrikt 1839, de fleste af »det fattigste og daarligste Børn, saa her er mange Vanskeligheder«, skriver bispem. »*Christian Ludvig Jeppesen*, ex. *Lyngby* (*Djursland*) er dygtig og kraftfuld, katekiserer ret godt. Skrivning g, Religion mg, Regning g, indb. Und. gik udmærket godt«. I 1847 var det planen, at skolen skulle flyttes, og desuden en ny skole oprettes, siger bispem.

Løgtved skole

Biskoppen havde visiteret i kirken (?) og ikke aflagt besøg i *Buerup*. Han underrettedes om, at skolen havde 140 børn, og at skoleforsømmelser var talrige, men orienteredes altså ikke om skolens flytning i 1846 til *Løgtved*, hvorfra den nye lærer, *Theodor Boy Mathiasen*, med sine skolebørn var mødt op til visitatsen.

VIII. Gierslev sogn

Løvegaard blev til i 1686, da rentemester *Henrik Møller* og svigersønnen *Joh. Finche* samlede den af 4 ødegårde. Herude fandt sognets første skolegang sted, efter at søstre *Sophie Margrethe* og *Cathrine Finche* i 1733 havde købt *Løve-*

gaard og straks efter henlagde et hus på 10 fag med have til en skole og holdt en skoleholder til at læse for børnene i Løve by, men skolen funderedes ikke. Imidlertid fortæller provst *Heining* i 1737, at en præstesøn af Gierslev ved navn *Poul Petersen* i nogle år »har holdt Skole for Løve By ej uden Frugt, men har hidindtil haft meget lidt at subsistere af«; *Heining* mener, at skolen fremdeles kan tages i brug. Derom udtaler sognepræst *Niels Møller* (1737—55) sig ikke i sin beretning af 1738, fordi skolen var uordnet: »Ingen ordentlig Skolehuse af Kongen eller Patronen eller Bønder, laici Mænd eller Kvinder lærer Børn et lidet at læse, og det var at ønske, at der var ikkun saadan Skole og Skoleholder, at de for det første vil kunne lære at læse indeni Bøger, thi det fattes den meste Part af Ungdommen«.

I al hygge og magelighed nød hr. *Møller* og hans kære nabo i degnegården *Mouritz Petersen Lundager*, stud., 1719—† 52, deres hverv i ro og fred. Ved visitatsen 1740, Dom. post Trin. prædikede hr. *Møller* over søndagens evangelium, enfoldigt. Den menigheds ungdom fandtes meget slet, forrige præst har været liderlig og intet bestilt, denne været der kort og ej kunnet komme videre. Der var mange, som ikke kunne læse i bog, få kunne mere end Lutheri ord og endda færre, som havde noget begreb og forstand af det, som de læste. Der blev gjort adskillige erindringer og på alle sider formanet til bedring. — Formaningen virkede ikke, ser man af visitatsen 11 år efter: Hr. *Niels Møller* prædikede nogenledes over (søndagens) evangelium 23. maj. Så gode jeg havde fundet ungdommen i Reerslev, så slet var denne. Vankundig, ustadig, sludderagtig. Det bedste var temmelig god læsning i bog. Præsten har ellers et skikkelig bibliotek.

Det vedtoges på mødet i Gundetved, at der skulle indrettes en degneskole i Gierslev by for hele sognet undtagen *Knudstrup* og *Toelstang*, der henvistes til skolegang i henholdsvis *Drøsselbjerg* på *Bødstrup* gods og i *Helsing* under *Helsingegaard*. *Jens Fischer*, der netop havde købt *Løvegaard*, indsendte straks en ansøgning om bevilling til selv at indrette skole for *Løve by*. Herom under *Løve skole*.

Gierslev skole

Undervisningen i Gierslev degneskole begyndte d. 12. febr. 1742 med degn *Lundager*, som dog lod sig repræsentere ved sin »karl«, husmand *Christen Sigvartsen Følsch* af Havrebjerg, der selv siger, at han måtte tjene brødet ved skolehold, fordi han ikke duede til andet. Det voldte ham besvær at søge altergang med sin familie i hjemsognet, hvis sognepræst mente, at han kirkeligt hørte til Gierslev; men *Lundager* ordnede spørgsmålet ved biskoppens hjælp. *Følsch* tjente *Lundager* i dennes levetid og fik så *Hallenslev* skole. Der afholdtes skolesyn d. 28. juni: 4 fag ny bondebygning uden fod tilbygget degneboligen, 1 jernbilæggerovn, som er lejet af provsten, 4 fyrbordsblade, hver på 4 bøgepæle, 6 bænke, hver på 2 à 3, 12 katekismer, 6 *Abc* og ej videre. Hertil *Gierslev*, løn 6 rd., 20 l. tørv, 1 ko, 3 får, 2 l. hø, 3 l. halm. *Fischer* fordrer sig fri for at kontribuere til andre skoler end *Løve*, vil bygge 8 fag til *Løve* skole; intet syn taget på *Løve*, intet inventarium registreret. Hertil *Løve* by, ^{8/11} 1742: 50 rd., 25 læs tørv, 1 ko, 5 eller 6 lam.

Det mærkedes straks, at den norske student *Eskild Olsen Lye*, 1752—69, ikke slægtede sin formand på. Provst *Torm*, *Gørlev*, lod i 1766 til ombæring af provstebreve lave en slags »Postkasse med en liden Jernstang for, *Laas* og *Nøgle* til«. Den ærekære, stolte nordmand — ganske overensstemmende med herredets øvrige degne — passede på, at privatbreve ikke indsneg sig i embedsbrevene, men dette med postkassen brændte *Lye* så stærkt, at han erklærede: »Jeg befordre ingen Postkasse — med *Laas* og *Nøgle* til, som passer sig paa Provsts og Præsts *Karl* og *Dreng* — men naar Brevet mig leveres, skal jeg straks befordre det, hvilket jeg kan putte i *Lommen*«. Han lod sagen gå lige op til kongen. Imidlertid udnævntes han til herredskriver for *Arts* og *Løve* herreder. Det kunne måske ses som en afgørelse, men spørgsmålet stod åbent, hvilket præsterne ikke syntes om, fordi »de andre Degne tager deraf *Eksempel*«.

Gierslev præstegård nedbrændte ved en ulykkelig ildebrand *St. Hans* nat 1762, da sognepræst *Niels Wahl*, 1758—73, med

familie så godt som nøgen måtte redde sig og sine. »Ilden skal efter Sigende være kommet ved en Karls Uforsigtighed, der havde hængt sin Kiol op med en Tobakspibe i Lommen, som ikke var slukket, men maatte og bøde med sit Liv derfor, da han næsten skal være bleven ganske forbrændt«. Under 1. okt. 1762 fik præsten bevilling til at måtte nyde 1 rd. af hver kirke i landet til nyopførelse af præstegården. Kirkebogen brændte også, hvorimod den gamle kaldsbog reddedes, som Wahls enke straks efter hans død overrakte den nye sognepræst, *Phister*, der undrede sig over, at bogen indeholdt fødte, viede og døde helt tilbage fra 1756. Wahl havde efterhånden indhentet oplysninger derom hos menighedens befolkning. Men *Jochum Phister* fandt, at de i alle tilfælde ikke kunne være rigtige, »siden Bønder, der ikke forstår at skrive lige så lidt da som nu, vide den præcise Tid« for de forskellige kirkelige forretninger.

En flittig gamling som degn

Det var en erfaren degn, man fik i Gierslev 1769 med cand. theol. *Hans Nielsen Wegner*. Han havde i 16 år været skoleholder på Nyord, hvor han rigtig kunne få albuerum for sin trang til gejstlig tjeneste, da præsterne i Stege så vanskelig kunne komme til øen. Han kunne lide at prædike, salvesfuldt, højtideligt, så snart lejlighed gaves. Han hjemmedøbte børn og talte i hjemmene over de døde, som alt måtte vente til berigtigelse, når præsterne senere trådte til. Senere var han i 4 år skoleholder ved Ebbelnæs kgl. skole, hvorfra sognepræsten anbefalede ham varmt til videre befordring til et bedre brød. »Han prædikede ofte som den begavede Mand af Naturen og Naaden«. Økonomisk, magelig og anset havde han haft det bedst på Nyord, hvor lønnen vel var ringe, men hvor folk var betænksomme. I Ebbelnæs led han ildsvåde, der fortærede hans ejendele, hans besætning fik kvægpest o. s. v., så det var den rene søllehed. Det lysnede for ham, da han blev degn i Heininge, men her blev det alligevel småt med indkomsterne og stort i slid med de mange degnelæsninger

i sognet og i Slagelse landsogn, i gæld og besværing sad han her med hustru og »mange små nøgne Børn«, forventende en bedre dør i Herren og en højere trappe i gejstligt lærerembede. Ved hans udnævnelse til Gierslev åbnedes en bedre dør for ham, men den højere trappe nåede han ikke op på.

En stor højtidelighed udfoldedes d. 11. april 1773, da sognepræst *Niels Christophersen Wahl*, 56 år gl., blev bestædiget i sakristiet, nedsat med hæderligste ceremoni. Kaptajn *Paa-sche*, provst og herredsbrødrene fulgte foruden sønner og broder *Poul* af residensen, 2 disciple af Slagelse, magister *Rhuds* søn og monsieur *Prebing* bar hans lys og våben til alteret. Fire degne foruden sang før og efter ligprædiken efter provstens ordre: Herre Jesu Christ sand menneske og Gud. Vi tror allesammen på en Gud. Efter talen eller prædiken: O, kære sjæl, frygt aldrig mer. Og til sidst ved udgangen: Nu lade vi hannem sove i fred. *Winsløf* af Finderup, *Bager* af Ørslev, *Steenhus* af Ruds Vedby og *Wegner* her af Giersløf vare sangere for Herren eller i det mindste burde være så i deres ringe embedes førelse og opvartning (kirkebogen).

Da Hr. Wahl var hedengangen, syntes Wegner, at nu var det hans tur at komme til, men provsten erklærede, at W. var dygtig i sin tjeneste, og at han fortjente et bedre degnekald, ikke et præsteembede, hvortil han var uskikket, slet opdragen, ringe i sæder, ubetænksom i ord. Blev han præst, oplivedes sandelig de gamle historier, at præsten og bonden kom op at slås. — Wegner hersede flittigt med ungdommen ved katekisationerne, som »en lektiehører«, noterede Balle i 1789. Det gik fermt med religion og boglæsning, men sindet skulle muntres mere, og forstanden mere indskærpes. Wegner kan prædike, når han vil, og hvor længe det skal være, men i det han føler sig herved efter sin indbildning såre ophøjet, bekymrer han sig lidet om at udbilde børnenes forstand. Der var for megen præk og værdighed.

Om ungdommens oplysning i 1786 skriver Phister: Konfirmand A, 18 år, læser godt i bog, kan haste salmer op, læser det meste af forklaringen og er ellers tungnem, har gået til

konfirmationsforberedelse i 2 år, kan udenad 4 salmer: Mit barn frygt . . , Jeg råber fast . . , O, Jesu, går du da din vej . . , O, Jesu, for din pine . . — B. 18 år, læser godt, kan nogenledes forklaringen. Maren Kirstine af København, hvis forældre døde i hendes barndom, har bestandig gået omkring og betlet i Sjælland, kom sluttelig her, hvor hun tegnede sig til undervisning. Da bonden mærkede det, jog han hende af sin tjeneste. Hun har siden Mikkelsdag gået til præstegården og fået sin spise, og jeg har betalt kommunitetsbonden *Jens Christensen* 1 sk. hver nat for hendes natteleje fra Mikkelsdag til konfirmationen. Hun er den bedste af konfirmanderne i kundskab, kan forklaringen og forstår det, hun læser.

Ved en inkvisitionsforretning i Gierslev degnebolig fandt toldvæsenet en indmuret kobberkedel med rand om samt 10 potter brændevin, hvorfor Wegner dømtes ved Løve ret. Han nægtede sig skyldig i brændevinsbrænderi, den gamle kedel var afbrændt og ubrugbar, og redskaberne solgt, påstod han. Sagen indankede han til landsretten, som idømte ham 108 rd. i omkostninger (landsretten s. 310, 16. aug. 1780). Wegner, der på domsdagen opholdt sig i hovedstaden og havde påtænkt at fejre sin forventede sejr hos biskop Ludvig Harboe, skrev da i stedet: »Jeg havde ventet med Glæde at gratulere Deres Højærværdigheds velsignede Fødselsdag, men samme mod al Forventning for mig blev en skarp Domsdag ved Landstinget for mig fattige, nu paa tredie Aar haardt plagede og eftersatte fattige Mand af forrige Konsumptions Forpagter *Horsenius* og hans vedrørende. Forfulgt som en Agerhøne paa Bjergene. Nu kan jeg ikke længere i Gæld og Laan siddende sat overstyr ved saa lang og bekostelig en fatal Brændevinssag al min timelige Næring udholde og bestride Udgifterne, men der betale 108 Rd., som Landstingsdommen vil have; thi nedkaster jeg mig i Vemodighed for Guds Hans Salvedes og Deres Højærværdigheds naadefulde Øjne og Fødder at maatte Naademildelse forundes Beneficium Paupertatis til fri Indstævning og Prokurator til den høje Ret«, hvorved hans uskyldighed skulle blive oplyst, »at Inkvisitionen var voldsom og ulovlig, uden Rettens

Betjente, den gamle Kedel afbrudt og ubrugbar, Brændevinsredskabet forlængst solgt . . .«

Også Wegner fulgtes hæderligt til jorde 31. juli 1790, 67 år gl. Fire omboende præster, to degne og en skoleholder var til stede.

En degn med fornemmelser

En fornem herre, *Augustinus Alsing*, f. i København 1763, stud. Aalborg, en tid substitut i Høng, afløste Wegner 1790—† 1812. Skolegerningen her mellem Gierslevbønderne lå ham for lavt, og han længtes efter at komme til at virke under større forhold. Levevilkårene svarede ikke til hans fornødenheder. Ja, indkomsterne syntes efterhånden at blive mindre. Se nu f. eks. offerindtægterne. Mens andre degne tjente deres 2 mk. for at synges ved en trolovelse, fik han intet her hverken af husmænd eller af velhavende gårdmænd, der lod sig trolove uden sang, »som dog«, fastslog han, »er en gudelig Opbyggelse både for Trolovede og Tilstedeværende«. Og den meget høje degn Alsing måtte færdes med stærkt krummet ryg i den lave degnebolig og den endnu lavere skolestue, der tilmed holdtes i mådeligste stand.

Her er stor forsømmelse, noterer bispren ved visitatsen i 1801. Kun een dreng og een pige havde lært et par kapitler af lærebogen. De svarede godt og forstandigt deraf. Flere havde lært katekismus, skikkelig eftertanke. Men skrivning, regning og bibelhistorie er her ubekendt. Man havde heller ikke lært salmer. Oplæsning var forskellig. Nogle læste godt, andre slet. For at lokke til skolegang uddelte jeg 11 bøger. Alsing kan nok undervise, men han er enten for fornem eller for magelig. Jeg var alligevel så dristig at give ham en alvorlig erindring.

Alsing beklagede sig i 1805 over de mange skoleforsømmelser; der kom kun 3—4 børn i skole. Sognepræsten *Lars Dan* syntes, at denne anke var ganske urimelig. For han havde eksamineret børnene og fundet dem ret flinke. De kunne enten læse meget godt i bog eller læse noget udenad både af katekismus og lærebog, ja, nogle kunne endog salmer og bønner

udenad. Og forældrene lærte dem selv at læse. Den ringe skolegang skyldtes distriktets lidenhed, 24 hjem, og mange børn tjente ude. Forresten døjede forældrene med at skaffe så gode klæder til børnene, at de kunne udholde kulden, når de ved vintertid søgte til skolen. Og en stærk galdefeber havde grasseret i byen; men folk nægtede at bruge medikamenter, skønt Dan både med det gode og næsten med det onde søgte at bevæge dem dertil. — Alsings virketrang kunne nok bedre udfoldes, når han forflyttedes til København eller til et seminarium, mente Dan.

Sognepræsten arbejdede samtidigt på, at børnene fra Knudstrup måtte søge skole i hjemsognet i stedet for i Drøsselbjerg sogn. De 7 gårdmænd i Knudstrup søgte aldrig Drøsselbjerg skole, hvortil er $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ mil, men til Løve kun $\frac{1}{4}$ mil. Han vidste, at hver af de 7 mænd skulle svare til læreren i Drøsselbjerg $1\frac{1}{2}$ skp. rug, 2 skp. byg, 2 lp. høg og 3 lp. halm samt et læs tørv foruden skolepengene, der betaltes til herskabet på Bødstrup, en karl skulle give 6 sk., en konfirmeret dreng 4 og hver pige 2 sk., som også betaltes af gårdmændene .. for intet, da børnene jo udeblev. De forældre i Knudstrup, der havde råd til aparte at betale for deres børn, lod en kone eller også bødkeren læse med børnene, så det blev dobbelt bekostning.

Ovre i Sorterup kgl. skole sad *Peter Christopher Hammer*, f. 1780, stud. Trondhjem 1800, i fortrykte forhold efter konens død med ringe løn*). Han bestod lærereksamen 1811 og havde nu ret til lærerkald. Han følte det måske som en lettelse, da han først i april 1812 betænkedes med Gierslev degneembede, men allerede i maj frasagde han sig æren, flyttede til København og søgte embede nær hovedstaden. Endte vistnok på Bornholm.

*) De kgl. skoleholderes pengeløn var 24 rd., ansat 1721. Forordningen af 1739 satte skolelønnen til 12 rd., 5 td. rug, 7 td. byg, hvilket på den tid havde en værdi af 24 rd. Men efterhånden som kornet steg, forringedes de kgl. skoleholderes løn betydeligt. Og der blev nød i deres hjem. Mærk: statsbankerot 1813.

Det var ringe kår, *Lars Nielsen*, ex. Jonstrup, gik ind under, da han 18. maj 1812 kaldedes til lærer og kirkesanger i Gierslev efter degnekaldets nedlæggelse s. å. Han havde været lærer ved Skørpinge kgl. skole, men forlod den, da lønnen som Sorterup skoles var så ringe, blev derefter huslærer et par steder og senest lærer ved Snekkersten præstegårdsseminarium. Skolebygningen i Gierslev var nu »saa forfalden, at den allevegne falder ned, og Manden har ikke et Værelse, som han kan opholde sig udi for at være fri for Regn og Stormvind, ikke et Sted til Tørv at holde sig tørre, ikke Rum til at sætte Kornvare, ikke Stald«. Man søgte ved uafsladeligt klineri og stoppen af huller at holde degnebolig med tilhæftede skolestue på benene, og ellers overvejede man i al sindighed, hvorledes man bedst fremtidigt kunne indrette sig. Man fik da den geniale idé at omdanne hospitalsbygningen til skole, men kancelliet bedrøvede dem med at beordre hospitalet nedrevet, fordi det var i uforsvarlig tilstand.*) I 1814 besværede byfolkene sig over, at de som så få — i Løve mange — ene skulle vedligeholde degneboligen. Den repareredes 1814, og året efter opførtes 9 fag til skole.

Biskop Fred. Münter fandt ved visitatsen 1815 Løve skoles ungdom meget uvidende og formanede Svella til for fremtiden at opfylde sine pligter. Noget bedre var Gierslev skole, hvor religion og hovedregning var god, læsning og skrivning kun temmelig god. Gierslev: tg, tg, g, g. Løve: meget mådelig (læsning), skrivning ingen bøger fremlagt, mdl., slet. Begge skoler anbefales meget til skolekommissionens opmærksomhed. — *Lars Nielsen* udmærkede sig aldrig. Med årene slappe han af og henfaldt til drik. — Katekisationerne i kirken med den voksne ungdom fandt i 1821 sted 32 gange, dels ved præsten, dels ved lærerne. 1824: 30 skolebørn. Den 12. nov.

*) Hospitalet var grundet på det Levetzauske legat, der nu tog sæde på Sæbygaard, men de gamle hospitalslemmer fik ugentlige penge fra legatet, en gammel enke her nød 1821 to mark sedler, skriver præsten i 1821, se Sæby sogn.

1835 kl. 10 nedbrændte Gierslev præstegård igen, denne gang ved at ophede bagerovnen med halm til at tørre rug.

Det gamle tingsted lå på tingstedsagre på Juelsborg mark. Retterstedet: se Tjørnelunde skole.

Skolehuset var godt i 1839, og der var 37 skolebørn. Mynster noterede, at Lars Nielsen kun katekiserede nogenlunde, næppe meget påpasselig. 1847: 67 børn. »Lars Nielsen har formedelst Uduelighed og Drikfældighed fået Hjælpe lærer.«

Løve skole

Ved kgl. bevilling af 21. maj 1742 tillodes det *Jens Fischer* at indrette ny skole i Løve på vilkår, at »han erfordres pro quota« Gierslev skolebygning. Derpå svarede han d. 31. juli, at når han befriedes for at svare til andre skoler, ville han henlægge hus og løn til skole. Sagen henstod ved fornævnte syn, da provsten nægtede at anerkende skolen. Men Fischer stod fast: Når jeg bliver forskånet for at kontribuere til andre skoler, i hvad navn have kan, skal skolehuset blive 8 fag og hauge 8 × 8 favne (17. nov.). Under 8. nov. fastsatte han lønnen, jvf. skolesynet, og ved kgl. reskr. af 14. december afgjordes sagen, at Fischer, »der har bygget Skole på sit Gods i Løve By, skal være fri for at kontribuere til Gierslev Skole«.

Nu kunde Fischer have valgt *Poul Petersen* (Lundager), der var broder til degnen, som skoleholder, men beboerne i de to distrikter stod over for hinanden som to fjendtlige lejre, hvortil kom, at præst og proprietær stredes om nogle præsterettigheder fra Løvegaard. Og Poul Lundager var vel anset i kirkebyen. Valget faldt på en varmblodig, pietistisk præget student *Lars Haagen*, Nykøbing S. skole. Haagen gik villigt Fischers ærinde, og snart var Løve som et frådende hav, hvorfra bølgene væltede sig ind over den slumrende lærdom i Gierslev. Det begyndte således:

Da vi i Herrens Navn har sat os for at begynde vort forehavende Arbejde med Løve Bys Ungdoms Information med deres Børnelærdom førstkommende Mandag, saa jeg gerne, at Deres Velærværdig-

hed vilde behage, om De havde noget at erindre, da med et Par Ord ved denne Lejlighed at give det til Kende.

Løvegaard d. 10. Okt. 1742.

L a r s H a a g e n.

Præsten beordrede dog Haagen til at møde i præstegården med sine attester. Her loddedes han lidt, hvorpå sognepræsten erklærede, at de i Guds navn kunne begynde skolen, skønt fundats endnu ikke forelå. Om dagen gik så børnene i skole, foreløbig på Løvegård, og om aftenen »lod de hele Løve By, Mand og Kvinde, Unge og Gamle, sammentude til Skolestuen«, hvor der holdtes sang og prædiken af Haagen ved lys til ud på aftenen. Sognepræsten var indbudt, men henholdt sig til en forordning af 1741, der ikke tillod forsamlinger. Fischer og Haagen søgte ikke kirken, og Fischer præsenterede sin fromhed ved at stævne bønderne til hoveri om søndagen. Således hengik vinteren under en mere stilfærdig, men vedholdende krigsførelse. Men dagen før konfirmationssøndag i april rykkede Haagen på godsejerens vegne frem med det store skyts, idet han krævede af præsten, at konfirmanderne samme dag skulle stilles 61 spørgsmål, og hvis de ikke kunne svare dertil, men præsten alligevel fordristede sig til at konfirmere dem, skulle spørgsmålene gå til København. Møller svarede, at han ikke på så sent tidspunkt kunne afvise nogen, hvilket han i øvrigt nødig gjorde.

I harmfuldt oprør stiledede Haagen fra præstegård til degnebolig, men her tog han fejl bestik, for Lundager var kun skikkelig, sålænge han ikke forstyrredes i sin ro. »Han ytrede sig saadan Forbitrelse og Fnysen over mig, at havde jeg ikke med Tavshed beskæmmet ham, havde det været at befrygte, at han havde forgrebet sig paa mig«, skriver Haagen. Men Lundagers Fremstilling af mellemværendet sluttede således: »Forresten bad jeg ham i al Stilhed, at han ville passe sit og ikke indvælde sig paa mig«.

Det havde været Haagens håb, at det store vanvittigheds mørke ved hans hjælp skulle blive fordrevet, og Jesu herlige kundskab igen indplantet, lyder det i brev til bispnen, men han

mødte store hindringer. Han havde med største græmmelse påhørt konfirmationen, hvortil 4 af Løve antoges, skønt »de er saa vanvittige, at de allerfornødenste Sandheder var skjulte og fremmede for dem«. Disse 4 unge mennesker havde afslået hans undervisning. Han plejede at gå ud til hyrderne på marken for at se, hvad de tog sig for, og minde dem om, at de i stedet for leg skulle studere lærebøgerne for ikke at glemme, hvad de havde lært. Men sidste dag blev han udleet.

Haagens skrivelse førte til nye skrivelser, som alt løb ud i sandet. Han lærte, at man ikke skal skyde spurve med kanoner, aftenmøderne holdt op, og skolehuset blev til et krohus, sagde folk. Der kom en kurre på tråden mellem ham og Fischer, og han flyttede ind i en bondestue, hvorfra han kort efter ry-stede Løves støv af sine fødder. Fischer valgte student *Anders Schytte*, der i 1748 som kapellan i Havrebjerg i prædikenen udøste sin galde over degn Romsgaard, hvilket førte til, at han suspenderedes og formanedes til fremtidigt at tale forsvarligt på et helligt sted. Da Løvegaard i 1745 skiftede ejer, blev *Poul Lundager* kaldet til skolen. Han døde 1774.

Mellem Løvegårds ejer og Løve bys beboere fandt i 1769 en udskiftningsforretning sted, hvorved Løve bys beboere — »vel rigtig nok imod deres Vilje« — måtte afstå til samme ejer en hel strækning eng og tørvejord, hesteholmen, på ca. 6 tdr. land (80408 □ al.) mod, at Løvegårds ejer ene og alene skulle vedligeholde Løve skole og lønne skoleholderen, og at Hestehaven indlagdes under Løvegård.

Løve skole skiftede i de næste 9 år skoleholder tre gange: *Rasmus Bremer*, ffl. t. Særslev 1777, *Just Nielsen* og *Mathias Larsen Schmidt*, de to sidste døde begge i 1783, henholdsvis 56 og 71 år gl. Kammerherre, oberst *C. F. v. Holstein* ejede da Løvegård (1778—88) og udnyttede vakancen til at lempe ved skolelønnen. Herover klagede *Jochum Phister* til biskoppen: Det har behaget oberst Holstein at forandre og formindske skoleholderens løn til 4 td. rug, 4 td. byg og 10 rd. i penge årlig (oprindeligt 50 rd., 25 læs tørv, 1 ko, 5 eller 6 lam). Dette forårsager, at skoleholderen, der underviser henved 70 børn,

ej kan leve af sin løn, som i almindelighed må vederlægges med føjeligheder, der hindrer ungdommens oplysning. Den afdøde skoleholder Math. Schmidt klagede derover til amtmand *Bartholemæus de Cederfeld*, men svar derpå blev hverken ham eller mig bekendtgjort. Da skolen sidste januar var vakant, ønskede jeg gerne at få den rette løn lagt til skolen, men kammerherren sætter sig meget derimod. Jeg har andraget det for amtmand de Cederfeld, som i brev til provsten har tilkendegivet, at de kgl. reskr. af 21. maj og 14. dec. 1742 fandtes ikke i amtets arkiv. Da jeg vist formoder, at disse reskr. må findes anført, dels i det danske kancellis protokoller, dels og i stiftsarkivet, så er det efter aftale med provsten, at jeg udbeder mig kopi af disse reskripter angående Løve skole.

De ældste dokumenter vedrørende Løve skoles fundats gik tabt ved Gierslev præstegårds og Løvegårds brand 1762. Amtsskoledirektionen pålagde ejerne at udrede lønnen. Senere, muligvis i 1820'erne, indgik bønderne på at udrede halvdelen af de 50 rd. imod at erholde 20 tdr. land tørvejord på Løvegårds Hesteholm. De øvrige 25 rd. svares af Løvegårds ejer.

Efter Schmidts død blev den 23-årige *Christopher Bluhme Svella*, der havde assisteret sin gamle far i Kalundborg, skoleholder her indtil 1817. Biskop Balle skrev i 1789, at hans »Læsning ikke er andet end Udenadslæsning«.

Svella søgte 1790 Gierslev degnekald, skrev, at han en tid havde opvartet i degn Wegners svaghedstilstand, været 7 år i Løve . . . Provst Hammond anbefaler: »Han arbejder til sine Foresattes Fornøjelse, har en god Tænkemaade, et sagtmødt og sindigt Væsen«. — (Biskop Münters visitats i Gierslev kirke 1815 iagttages).

Året efter sin afskedigelse ansøgte han om en forhøjelse af sin pension. Det afsloges med, at midlerne dertil ikke fandtes . . . og især da Svella ikke har familie at sørge for, og han kunne nok selv tjene noget til sin underholdning. I 1820 indgik han i sit andet ægteskab, blev enkemand d. 16. maj 1822, og 18. juni s. å. giftede han sig igen.

Den næste lærer, *Peder Jensen*, kom fra Brøndbyvester se-

minarium med udmærkelse, men biskoppen fandt ham ikke så udmærket, hvilket måske kunne undskyldes, da skolen stod, som da den blev til med blyvinduer, lergulve, borde og bænke på pæle, og var så forsømt, at den ansås for sognets usleste hytte. Ny skole opførtes 1824 ifølge kancelliordre. Fra 1810 henlagdes Knudstrup til skolen, da der blev vakance i Drøsselbjerg. Drøsselbjerg skole var da et gammelt bondehus, der gav træk, nogle vinduer tilmurede, mere til et svinehus end til at holde skole. Helsing skole var indskrænket og sølle. Toelstang førtes muligvis tilbage fra Helsing i 1801. Knudstrup bys forhold til Drøsselbjerg skole på Bødstrup gods stemmer næsten med de to Skellebjerg byers til Kragerup skole. Også Drøsselbjerg skole flyttedes, først ud, senere tilbage til byen igen. Og sognepræst Dan understreger sin ansvarsløshed i h. t. ungdommens oplæring i det fremmede sogn, hvor han f. eks. ikke kunne gøre skolebesøg m. m. I øvrigt udviste Knudstrups byfolk deres stilling til Drøsselbjerg skole ved aldrig at bruge den, se Gierslev skole, ligesom Taaderup og Søbjerg mest muligt holdt sig fra Kragerup skole. — *P. Jensen* ffls. 1828 til Ørslev, Efterfølgeren *Fr. C. Møller* i 1849 i Gierslev.

Da Mynster visiterede 1839, var skolehuset meget godt, men skolestuen næsten for lille til det store børneantal, just 100. Bispen skriver: Hans (Frands!) Christian Møller, ex. Lyngby, er en duelig og brav mand, som har svært arbejde, katekiserer godt, mg?, g, mg, indb. und. g×. — 1847: 151 børn. Skolestuen for lille. 30 børn er bleven henviste til Gierslev skole. Møller kan uagtet sin flid ikke overkomme det store børnetal, og der må tænkes på forandringer, måske at flytte skolen, som ligger ubelejligt, hvorved antallet kunne blive lige, men dog over 100 i hver.

Efter Lars Nielsens afgang fra Gierslev udnævntes Frands Chr. Møller til lærer i Gierslev distrikt og kirkesanger for Gierslev sogn.

K I L D E R

- R i g s a r k i v e t:** General-kirkeinspektoratets beretninger fra bispernes visitatser. Folketællinger. Skolekommissionen af 1739. Biskop Balles beretninger og visitatser 1783—92.
- L a n d s a r k i v e t:** Bispearkivets „Indkomne Sager“ fra Løve, Arts og Skippinge herreder. Det danske Skolevæsen c. 1740. Bispesvisitatser. Indberetning af 1759. Gejstlig skifteret. Kirkebøger. Holbæk amtsprovstis kopibøger og korrespondancer. Antvorskov amt 1727—40. Biskoppernes kirke- og skolevisitatser 1800—31.
- T r y k t:** Traps Danmark. Hofmans fundatser. Wibergs præstehistorie. Anders Petersen: Sjællands stifts degnehistorie. Bjørn Kornerup: J. P. Mynsters visitatser. Danmarks gejstlighed 1848. Erslevs forfatterleksikon III. Viggo Sten Møller: Udflugt til en landsby. Johs. C. Jessens skolehistorier. A. G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde.

PERSONALREGISTER*

- Aagaard, Jens, skh., 86.
 Adeler, Fred., amtm., gds., 15, 36, 67.
 Allerup, Fred. Albertin, dg. & skh., 67, 70.
 Alsing, Augustinus, dg. & skh., 107.
 Ancker, Jens Bech, skh., 34.
 Andersen, Christian, skh., 34.
 — Povl, skh., 39, 40.
 — Vilhelm, skh. & kirk., 33.
 Angell, Andreas, skh., 50.
 Ascanius, Mogens, skh., 34, 38.
- Bache, Jens, skh., 47.
 Bagger, Poul Christophersen, dg., 52, 105.
 Balle, Nicolaj Edinger, biskop, 8, 24, 40, 60 og flg. visitatser.
 Bang, Jens Gregorius, dg. & skh., 32.
 Barner, oberst, 69.
 — kammerjunker, 54.
 — Joachim H. J. von, amtm., 22, 39.
 Baun, Niels Chr., dg. & skh., 84.
 — Christian Ludvig, hl.lærer, 85.
 Bech, J. A., skh. & kirk., 63.
 — Peder, gds., 43, 49, 51, 57, 62.
 Benzon, oberstløjtnant, 85.
 Bergen, prokurator, 83.
 — Vilhelm, skh., 83, 86.
 Bergstrøm, Fred. Vilh. Johs., skh. & kirk., 87.
 Bidstrup, Christopher, dg. & skh., 33.
 — H., propr., 60 flg.
 Bjerrum, Lisbeth Hendriksdatter, hustru, 42.
 Bojsen, Peter Outzen, sgp., biskop, seminarieførstander, 97.
- Bormet, Poul Fred., skh., 95, 101.
 Bremer, Rasmus, skh., 112.
 Brock, A. O. Køcker, dg. & skh., 84.
 Brorson, C. G., provst, 32.
 Brøns, Jonas Chr., skh. & kirk., 25.
 Buckenhoffer, H. F., gds., 64.
 Buckmann, propr., 101.
 Buhmann, Claus Ditlev, skh., 98.
- Cederfeld, Bartholemæus de, amtm., 113.
 Christensen, Eskild, skh., 81.
 — Jens, kommunitetsbonde, 106.
 Christian den Sjette, 7.
- Dan, Lars, sgp., 44, 107.
 Dannelskjold Samsøe, Fred., overhofmester, 20.
 Dinesen, J. Kraft, gds., 51, 57.
 — R., gds., 45.
 Dreyer, Hans Jacobsen, dg. & skh., 31.
 — Mickael Jacobsen, dg. & skh., 70.
- Ejlbye, Niels, dg. & skh., 89.
 Eriksholm, A. J., forfatter, 24.
 Essen, Peder von, skh., 59.
- Faith, H. G., gds., 61.
 Falkenschiold, Arnoldus, gds., 90, 93 flg.
 Finche, Cathrine, propr., 66, 101.
 — Johan, propr., 101.
 — Sophie Margrethe, propr., 66, 101.

*) Følgende forkortelser er brugt: amtm., amtspr., dg., gmd., gds., hmd., kap., kirk., propr., skh., skl., — henholdsvis for amtmænd, amtsprovst, degn, gårdmand, godsejer, husmand, kapellan, kirkesanger, proprietær, skoleholder, skolelærer.

- Fischer, Jens, propr., 102 flg., 110.
 Flemmer, Hans Chr., sgp., 72.
 Floor, Fred. Chr., skh., 59.
 Fogh, Anders, gds., 43, 46, 53 flg.
 — Christine, gds., 49, 57.
 — Clemens, gds., 49, 54.
 Frederik, kronprins, 94.
 Frederik den Fjerde, 7, 18.
 — Femte, 13.
 — Sjette, 95.
 Frederiksen, Rasmus, skh. & kirk., 34.
 Fugl, Laur. Henrik, dg. & skh., 32.
 Fuglebjerg, kapellan, 23.
 Følsch, Chr. Sigvartsen, skh., 98, 103.
- Grovsmed, Henrik, smed, 89.
 Grubbe, Jørgen, gds., 64.
 Gynther, Jochum, sgp., 14.
 Gøtzche, H. C., sgp., 33.
- Haagen, Lars, skh., 110.
 Hadelar, Johan Theobald, dg. & skh., 67, 82.
 Hagerup, Ejler, biskop, 81.
 — Lovise Charlotte Ejlersdatter, hustru, 81.
 Halling, Frands Jørgen, skh., 86.
 Hammer, Peter Christopher, dg. & skh., 108.
 Hammond, Ejler, amtsprovst, seminarieforstander, 10, 71, 77, 81, 83, 92, 101, 113.
 — Lorents, provst, 24, 39, 61, 81, 83, 92, 101, 113.
 — William, gds., 81, 83, 86.
 Hansen, Carl Herman, skh. & kirk., 71.
 Hansen, Jacob, propr., 59.
 Harboe, Ludvig, biskop, 8, 106.
 Harder, Jens, skh., 100.
 Heining, Niels, provst, 14, 46, 63 flg., 88, 102.
 Helverschou, skh., 45.
 — Thomas Jacobsen, skh., 48.
 Hersleb, Peder, biskop, 8, 15, 19 og flg. visitatser, 27.
 Hertel, Chr. West, sgp., 50, 55 flg., 60 flg.
 Hetting, Niels, skh., 30.
 Hiort, Andreas, skh., 17, 27.
 Hjorth, Carl Frederik, dg. & skh., 67, 70.
 — Henrik, dg., 67.
 — Otto, dg. & skh., 67.
 Hofmester, Nicolaj, skh., 32, 98.
- Holberg, Ludvig, baron, forfatter, 13, 15, 18, 22, 27.
 Holgersen (Olsen?), Jens, skh., 89, 100.
 Holmsted, borgmester, 64.
 — Peter, sgp., 85.
 Holstein, C. F. von, gds., 112.
 — Frederik Adolph, gds., 87.
 Hoppe, gds., 95.
 Horsenius, konsumptionsforpagter, 106.
 Hvid, Peter, godsforvalter, 20.
 Hvidt, Bjørn, skh., 34.
 Høst, Christen, sgp., 64.
- Ibsen, H., skolepatron, 58.
 Ivarsen, Peder Chr., dg., 39.
- Jensen, J. P., højskolelærer, 96.
 — Ole, skl. & kirk., 11, 26, 87, 96 flg.
 — Peder, skl. & kirk., 58, 113.
 Jeppesen, Chr. Ludvig, skl. & kirk., 101.
 Joensen, Fred., skh., 39.
 Johansen, Erik Chr., dg. & skh., 67.
 Juel, Carl, overhofmester, 20.
 Just, Frans, skh., 59.
 Jørgensen, Mathias, skh., 50.
- Kieldberg, Andreas, sgp., 25.
 Knudsen, Elphan, skh., 65, 100.
 — Jacob, musiker, skrædder, 25.
 Knudsen, Peder, bonde, 31.
 Kold, Christen, pædagog, 11.
 Kornbech, Carl, skl. & kirk., 45.
 Krenchel, Birgitte, hustru, 81.
 Köhl, Axel, skh., 61 flg.
- Larsen, Jens, skh., 101.
 Lassen, Fr. C., sgp., 91 flg.
 Levetzau, Sophie Hedeveg, grevinde, gds., 86.
 Levetzauseke legat, 96, 109.
 Lidøe, Peter Reenberg, skh., 30, 59.
 Lindorph, Henrik, skh., 95 flg.
 Lund, Frederik, sgp., 50, 54.
 — Nicolaj, skh., 93, 100.
 Lundager, Mouritz Petersen, dg. & skh., 102, 111.
 — Poul Petersen, skh., 65, 102, 110.
 Lundholm, Ole, skh., skriverkarl, 39.
 Lye, Eskild Olsen, dg. & skh., 103.

- Læssøe, Ejler J., dg. & skh., 33 flg., 67.
 — Mathias Herman, provst, 20, 66.
 Løvenskiold, Mickael Herman, amtm., 9.
- Mann, Chr. Rasmussen, skh., 30.
 — Ulrich, skh., 34, 89.
 Mathiasen, Theodor Boy, skl. & kirk., 101.
 Meyer, Christian, sgp., 46, 48, 53.
 — Christian, skh., 59.
 Moh, Eiolv Johnsonius, dg. & skh., 90.
 Mortensen, Peder, skl. & kirk., 34, 40.
 Musted, Jørgen, skh., 82, 86.
 Mynster, Jacob Peder, biskop, 25 og flg. visitatser.
 Münter, Fred., biskop, 10, 30, 43 og flg. visitatser, 75.
 Møller, Andreas, dg. & skh., 67, 81, 86.
 — Frands Chr., skh. & kirk., 114.
 — Henrik, rentemester, 101.
 — Isach, dg. & skh., 67, 70.
 — Johan Mickael, dg. & skh., 80.
 — Jonas, sgp., 88, 90.
 — Niels, sgp., 102, 111.
 — V., forfatter, 24.
 — Viggo Sten, arkitekt, 72.
- Nielsen, Anton, forfatter, forstander, 68, 71.
 — Just, skh., 112.
 — Lars, skl. & kirk., 68.
 — Lars, skl. & kirk., 109.
 — Niels, skh., 51.
 — Niels Ferdinand, skl. & kirk., 68.
 — Peder, skl. & kirk., 76.
 Nissen, Emanuel, skh., 60.
- Olufsen (Olsen), skh., 65, 87, 89, 100.
- Paasche, Joachim Batholemæus, gds., 71, 93, 105.
 Pedersen, Jens, skh., 30.
 — Niels, skolepatron, 58.
 Petersen, Rasmus, skl. & kirk., 32.
 Phister, Jochum, sgp., 104, 112.
 Plesner, David, sgp., 69.
 Plessen, Carl Adolph von, greve, 7, 67, 70.
 Pontoppidan, Erik, slotspræst, 7.
- Prebing, discipel, 105.
 Preen, Peter Ernstsen, dg. & skh., 89.
 Prom, Johs. Thomsen, skl. & kirk., 51, 70, 95.
- Raffenberg, Jørgen, dg. & skh., 62, 94.
 Rambech, møllejejer, 23.
 Rasmussen, Hans, skl. & kirk., 70.
 — Lars, skl. & kirk., 63.
 — Peder, skl. & kirk., 71.
 — Simon, skl. & kirk., 71.
 Rauberg, Henrik Clausen, dg. & skh., 32.
 Reenberg, C. C. C., provst, 15, 26, 31, 35, 48.
 Reinsholm, Hans Georg, sgp., 43.
 Rennemann, Peter Chr., skh., 54, 60.
 Reventlow, Chr. D., greve, 97.
 — Johan Ludvig, greve, 94, 97.
 Rhud, discipel, 105.
 Riis, Hans, skh., 65, 87, 98.
 Ringsted, Peter, skh., 86.
 Ritz, Ole, skh., landinspektør, 62.
 Roested, Peter, skh., 30.
 Romsgaard, Andreas, dg. & skh., 13, 33.
 Ronander, Fred. Chr. J., skh., 59.
 Rossing, Kirsten Margrethe, hustru, 98.
 Rud, Lene, hustru, 64.
 Ryeberg, Adam Christopher, dg. & skh., 30, 83.
 Rørdam, Vitus Bering, kap., 42.
- Schmidt, Mathias Larsen, skh., 112.
 — Peter, skl. & kirk., 45.
 Schou, Niels, sgp., 23.
 Schrøder, Ambrosius Henriksen, skh., 93, 98.
 Schytte, Anders, skh., 17, 112.
 — Jens, sgp., 35, 67.
 Schøtte, Peder Andersen, skh., 59, 67.
 Selleberg, Rasmus, skh., 27.
 Smith, Ejler, dg., 68.
 Snare, Esbern, gds., 93.
 Steen, Peder, ridefoged, 36.
 Steenuus, Rasm. Nielsen, dg. & skh., 70, 105.
 Stöcken, Chr. von, dg. & skh., 95.
 Svane, Elias, præst, 18.
 — Frederik Pedersen, dg. & skh., 18 flg.

- Svella, Christopher Bluhme, skh., 109, 113.
 — Tolle Samuelsen, dg. & skh., 24, 34.
- Svendsen, Rasmus, skh., 50, 55.
- Svitzer, Emil Zeuthen, entreprenør, 72.
 — Jørgen Christian, sgp., 70 flg., 96.
 — Laurits, gds., 72, 78, 83.
- Sørensen, Jens Hillemand, skl. & kirk., 101.
- Theilgaard, Rasmus, skh., 82.
- Therkelsen, Chr. Carl, sgp., 78.
- Thomassen, Andreas Frederik, skl. & kirk., 43.
 — Niels, skl. & kirk., 30.
- Thomsen, Jens, dg., 54, 58.
- Thorstensen, seminarist, 76.
- Thrane, Jens Christian, skh., 86.
 — Peder Hansen, dg. & skh., 90.
- Torbensen, Søren, skl. & kirk., 86, 87.
- Torm, Ulrich, provst, 81, 85, 103.
- Truhe, fuldmægtig, 60.
- Trustrup, Jens Rasmussen, skl. & kirk., 25.
- Tuxen, Hans, dg., 70, 84.
- Wahl, Niels Christophersen, sgp., 103 flg.
- Warthoe, Hans Sørensen, herredsfoged, 42.
 — Joachim Otto Schack, sgp., 42.
 — Severin, amtspr., 10, 42 flg., 63, 72.
- Wastrup, M. P., dg. & skh., 89.
 — Sara, hustru, 89.
- Wegner, Hans Nielsen, dg. & skh., 104 flg.
- Weile, Gregers, provst, 98.
- Wichmann, Christian, skh., 38.
- Wilgaard, Holger Andreas, dg., 24, 86.
- Winding, Jacob, dg. & skh., 38, 67.
- Winsløv, Hans, skh., 59.
 — Jacob, dg. & skh., 32, 105.
- Wioll, Constantinus, skh., 35, 38.
- Wolff, Hans Vilhelm, dg. & skh., 90.
- Worm, Christen, biskop, 7.
- Zoffman, kap., 77.

